

Vybrané sociální jevy v kulturních souvislostech

Výzkumná sonda mezi české a slovenské vysokoškolské studenty

Zuzana Birknerová

Soňa Vávrová

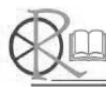
a kol.

2013

*Zuzana Birknerová, Soňa Vávrová, Pavla Andrysová,
Miroslav Frankovský, Jakub Hladík, Karla Hrbáčková,
Anna Janovská*

Vybrané sociální jevy v kulturních souvislostech

Výzkumná sonda mezi české a slovenské vysokoškolské studenty

Publikace vznikla v rámci řešení grantového projektu MŠMT **7AMB12SK108**
Výzkum sociálních jevů v kulturním kontextu – komparace českých a slovenských
vysokoškolských studentů, APVV SK-CZ-0173-11 a VEGA 1/0637/12.

Publikace byla vydána v nakladatelství s vědeckou redakcí.

Recenzenti: prof. PhDr. Milan Pol, CSc.
doc. PhDr. František Baumgartner, CSc.
doc. Mgr. Ing. Milan Droppa CSc., mim. prof.

Vydalo Hnutí R, nakladatelství s mezinárodní vědeckou radou jako svou 79.
publikaci, Praha 2013

Adresa: Jaroslav Balvín, Pešlova 360/20, 190 00 Praha 9 – Vysočany

Redakce publikace: Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
PaedDr. Zuzana Birknerová, PhD.

Návrh obálky: Ondřej Vávra
Náklad: 350 výtisků / 150 CD

© Zuzana Birknerová, Soňa Vávrová, Pavla Andrysová, Miroslav Frankovský,
Jakub Hladík, Karla Hrbáčková, Anna Janovská, 2013

ISBN 978-80-86798-45-5 (e-book)
ISBN 978-80-86798-41-7 (print)

Obsah

Úvod	6
Exkurz do spoločnej histórie Čechů a Slováků jako kulturní determinanty vybraných sociálních jevů	7
1 Sociálna inteligencia v kultúrnom kontexte	10
1.1 Sociálna inteligencia a príbuzné oblasti poznania	13
1.2 Vymedzenie štrukturálnych prvkov sociálnej inteligencie	17
1.3 Etický rozmer sociálnej inteligencie	21
1.4 Osobnostný a psychometrický prístup k skúmaniu sociálnej inteligencie	25
1.5 Dispozičný a situačný prístup k skúmaniu sociálnej inteligencie	26
1.6 Metodiky skúmania sociálnej inteligencie	30
1.7 Výskum sociálnej inteligencie v kultúrnom kontexte	36
1.8 Diskusia a záver	46
2 Emoční intelligence v kulturním kontextu	48
2.1 Modely emoční intelligence	48
2.2 Rysová emoční intelligence	56
2.3 Cíl výzkumu	64
2.4 Metoda	65
2.5 Výsledky	66
2.6 Diskuse a závěr	70
3 Sociálny well-being v kultúrnom kontexte	73
3.1 Well-being – subjektívny, psychologický, sociálny	74
3.2 Koncepcie a teórie v súvislosti s problematikou well- beingu	76
3.4 Faktory determinujúce well-being	83

3.5 Výskum zameraný na zistenie sociálnej pohody vysokoškolských študentov	90
3.6 Diskusia a záver.....	97
4 Machiavellismus v kulturním kontextu	100
4. 1 Filozofické základy machiavellismu	101
4. 2 Transfer machiavellismu do dalších společenských věd a jeho měření.....	102
4. 3 Reflexe měření machiavellismu v kulturním kontextu ..	103
4.4 Cíl výzkumu	104
4.5 Metody	105
4.6 Výsledky.....	106
4.7 Diskuse a závěry.....	121
Záver.....	124
Zhrnutie	129
Summary	131
Literatura	133
O autorech	142
Seznam příloh.....	146
Příloha 1 Dotazník sociální inteligence – EMESI.....	147
Příloha 2 Metodika TSIS	149
Příloha 3 Dotazník rysů emoční inteligence – TEIQue-SF ...	151
Příloha 4 Dotazník Soc WB	154
Příloha 5 MACH-IV	156

Úvod

Výzkum sociálních jevů v kulturním kontextu navázaném na národnostní stát zaujímá v současném sociálně vědním výzkumu důležité místo. Pozornost sociálních vědců se stále častěji zaměřuje na komparaci kulturních rozdílů promítajících se do chování a jednání členů jednotlivých společností.

V souvislosti s výše uvedeným jsme se v našem bádání zaměřili na komparaci vybraných sociálních jevů u českých a slovenských vysokoškolských studentů sociálních a manažerských oborů. Za sociální jevy můžeme v nejširším slova smyslu považovat všechny fenomény (skutečnosti), které lze v současné společnosti pozorovat a následně popisovat. V užším slova smyslu můžeme hovořit například o sociálně patologických jevech, tedy jevech společensky nežádoucích. V předložené monografii se zaměřujeme na vybrané sociální jevy – sociální a emoční inteligenci, sociální well-being a machiavellismus, které u vysokoškolských studentů sociálních a manažerských profesí považujeme za důležité v návaznosti na výkon jejich budoucí profese.

V rámci zkoumání sociálních jevů jsme soustředili svoji pozornost na ty, které podle našeho názoru významným způsobem ovlivňují chování a jednání jednotlivců v rámci interpersonálních vztahů probíhajících uvnitř společnosti. Vzhledem k uvedenému jsme si jako předmět našeho bádání vybrali sociální inteligenci, která je na rozdíl od inteligence rozumové formována sociálně kulturním prostředím a kterou lze cíleně rozvíjet, a to především v průběhu procesu primární a sekundární socializace. Pro získání komplexního náhledu jsme do výzkumu zařadili rovněž dotazníky zaměřené na zkoumání rysů emoční inteligence, kterou někteří z autorů (Mayer a Salovey) vymezují jako duševní schopnost,

čímž ji odlišují od klasických sociálně emočních osobnostních vlastností. Může tak vyvstat otázka po legitimitě našeho rozhodnutí o doplnění zkoumané triády sociálních jevů (sociální inteligence, sociálního well-beingu a machiavellismu) o zkoumání rysů emoční inteligence. Naše rozhodnutí o zařazení standardizovaného dotazníku zjišťujícího rysy emoční inteligence (TEIQue-SF) bylo vedeno snahou o získání komplexního náhledu umocněného skutečností, že konstrukty sociální a emoční inteligence na sebe úzce navazují a mnohdy se v určitých oblastech prostupují. Dalšími vybranými sociálními jevy pro naše zkoumání byl sociální well-being jako pocit životní spokojenosti a pohody a machiavellismus jako sklon člověka k manipulaci s druhými lidmi. Ve všech případech jsme ke zkoumání sociálních jevů využili standardizované dotazníky, což nám i v budoucnu umožní případnou komparaci získaných výsledků s měřeními realizovanými v dalších zemích.

Předložená monografie je tvořena čtyřmi stěžejními kapitolami, z nichž každá pojednává o jednom z výše uvedených sociálních jevů, kdy čtenáře vedle aplikované metodologie výzkumu seznamuje s výsledky provedeného šetření mezi českými a slovenskými vysokoškolskými studenty.

Exkurz do společné historie Čechů a Slováků jako kulturní determinanty vybraných sociálních jevů

Při zkoumání sociálních jevů v kulturním kontextu České a Slovenské republiky jsme uvažovali o kulturní blízkosti obou národů, která je umocněna společnou historií. Zajímalo nás, zda dvacet let, které uplynuly od posledního rozdělení společného státu, mělo vliv na vývoj vybraných sociálních jevů. Současně nás

zajímali interoborové rozdíly mezi dvěma skupinami vysokoškolských studentů vedoucí k možné predikci volby studijního oboru.

Předpokládali jsme, že kulturní blízkost obou národů, jejichž společné státní dějiny se začaly psát roku 1918 po rozpadu Rakousko-Uherské monarchie, kdy došlo v říjnu tohoto roku k oficiálnímu založení první československé republiky, se projeví i ve výsledcích našich měření. Historický kontext, v jehož průběhu se konstituuje i kultura, kterou můžeme vidět jako soubor určitých hodnot, norem, ale i hmotných statků, ovlivňuje sociální jevy v dané společnosti. Vzhledem k uvedenému považujeme společnou historii komparovaných skupin za důležitý faktor a následně věnujeme krátký historický exkurz vývoji společných dějin.

První republika, jejíž součástí byla kromě českých a slovenských zemí i Podkarpatská Rus, existovala do podpisu Mnichovské dohody v roce 1938, kdy došlo k odtržení Sudet od Československa a ke vzniku tzv. Druhé republiky. Druhá republika sestávající z neokupovaných oblastí Československé republiky existovala pouze 167 dní, od října 1938 do března 1939. V roce 1939 se postupně Druhá republika rozpadá a vznikají samostatné územní útvary – Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát. Slovenský stát, který vznikl pod nátlakem nacistického Německa a přiklonil se na jeho stranu, bývá také označován jako První Slovenská republika.

S koncem druhé světové války (1939–1945) dochází k zániku Slovenského státu a k opětovnému připojení Slovenska k českým zemím a obnovení Československé republiky, označované, mezi lety 1945 až 1948, jako Třetí republika. Po únorovém převratu v roce 1948 dochází ke změně orientace naší společné republiky a ve střední Evropě vzniká socialistický stát. Tento existoval pod různými názvy a s různým samosprávným uspořádáním až do roku 1989, kdy 17. listopadu byla svržena autokra-

tická moc Komunistické strany Československa a vznikla politicky re-orientovaná československá federace.

V následujících letech dochází k několika změnám oficiálního názvu nově vzniklého státu známým jako *Pomlčková válka* či *Válka o pomlčku*. Postupné politické neshody a snahy některých politických představitelů a hnutí vedly až k zániku České a Slovenské Federativní Republiky, která byla v prosinci roku 1992 zrušena ústavním zákonem o zániku České a Slovenské Federativní Republiky. V lednu následujícího roku se konstituují dva samostatné státní útvary, konkrétně Česká republika a Slovenská republika, které existují do současné doby.

Vzhledem ke společné historii obou států a kulturní blízkosti se autoři předkládané publikace zaměřují na zkoumání sociálních jevů v kulturním kontextu obou samostatných republik, kdy hledají podobnosti i rozdíly mezi novými generacemi vysokoškolských studentů, kteří již vyrůstali ve dvou samostatných státech. Společná historie, která trvala s krátkými přestávkami již od roku 1918 je předpokladem kulturní blízkosti obou národů, stejně tak jako více než dvacetiletá samostatná historie může být determinantou rozdílů ve vnímání vybraných sociálních jevů.

1 Sociálna inteligencia v kultúrnom kontexte

Špecifickú oblasť pri predikcii a vysvetľovaní správania človeka tvoria interpersonálne situácie, prežívanie a správanie sa človeka v týchto situáciách, resp. zvládanie a riešenie problémov, v ktorých dôležitú úlohu zohráva faktor sociálneho kontaktu ľudí, sociálnych konfliktov, presadzovania vlastných záujmov, ovládania, manipulovania ľudí. S týmto typom situácií sa stretávame v rôznych životných kontextoch, v rôznych oblastiach spoločenskej praxe. Jednou z podstatných charakteristík človeka, ktorá sa môže využiť pri vysvetľovaní a predikcii správania v sociálnej situácii, je sociálna inteligencia. Pri vymedzení sociálnej inteligencie zdôrazňujeme to, ako jedinec rozumie, interpretuje vlastné správanie a správanie iných ľudí, ich myslenie a cítenie a tiež ako v závislosti od tejto interpretácie dokáže efektívne usmerňovať svoje správanie a správanie iných ľudí.

V rámci historického pohľadu na vymedzenie kategórie sociálna inteligencia je potrebné poznamenať, že tento fenomén je paradoxne skôr identifikovateľný na úrovni praktických skúseností (je zrejmé, že v živote stretávame ľudí, ktorí sa vedú dobre orientovať v sociálnom prostredí, vedú dobre vychádzať s ľuďmi, presvedčiť ich a pod.), ako teoretického vymedzenia a poznávania.

Diskusia o sociálnej inteligencii (vymedzenie, odlišenie od iných príbuzných pojmov, zmyslupnosť) je spätá s oveľa všeobecnejšou diskusiou o otázkach vymedzenia inteligencie, jej výskumu, spôsobov merania. Ruisel (2003) na báze výsledkov odpovedí na otázky: „Čo si predstavujete pod pojmom inteligencia?“ „Ako skúmať inteligenciu?“ a názorov Sternberga a Dettermána (1986), poukázal na zjavnú difúznosť v chápaní pojmu

inteligencia aj v odbornej komunite psychológov. Tento stav vidí Ruisel (2003) ako dôsledok presvedčení, že inteligencia:

- je kvalitou rozumu,
- je jednotlivou a jedinečnou vlastnosťou,
- verne kopíruje priebeh logických operácií.

Avšak ako autor dodáva, inteligencia:

1. Výrazne reguluje aj reálne správanie, a preto je nevyhnutné zvažovať kvality ako efektívnosť a užitočnosť toho, čo ľudia robia, alebo by chceli robiť.
2. Reprezentuje rôznorodú entitu, komplex mnohých zložiek.
3. Nie je len kognitívnou schopnosťou. Inteligentné správanie súvisí aj s konatívnymi, afektívnymi, osobnostnými, alebo sociálnymi faktormi. Tieto faktory v podstate tvoria autonómne zložky inteligencie.

V kontexte uvažovania o autonómnych zložkách inteligencie sa od 20-tych rokov minulého storočia uvažuje aj o existencii sociálnej inteligencie, ktorú Thorndike (1920) definoval, ako schopnosť chápať a zvládať iných ľudí a konať múdro v medziľudských vzťahoch. Vychádzajúc z tohto vymedzenia je možné sociálnu inteligenciu považovať za reálnu individuálnu charakteristiku.

V tomto kontexte ako príklad môžeme uviesť prácu manažérov (Droppa, Mikuš, 2008, Zibrínová, 2011), ktorí sa do problémových sociálnych situácií dostávajú takmer každodenne a pri ich riešení musia nezriedka zmobilizovať všetky svoje sily raz s väčším, inokedy s menším úspechom pri ich zvládnutí a vyskytnú sa aj prípady, keď zlyhajú v týchto situáciách.

Manažér nemôže prijímať rozhodnutia bez zohľadnenia sociálneho kontextu. Efektívne riadiť môže len ak pozná názory a potreby svojich spolupracovníkov a takto následne ich dokáže vhodne ovplyvňovať (Pauknerová, 2006).

Táto skutočnosť sa prejavuje aj tým, že takmer v každej špecifikácii manažérskych kompetencií sa vo väčšej alebo menšej miere stretávame aj s charakteristikami, ktoré súvisia so sociálnou oblasťou manažérskej práce a môžu byť vzťahované aj k sociálnej inteligencii. Pauknerová (2006) napríklad uvádza:

- predpoklady pre organizačnú prácu,
- účasť na spoločenskom dianí,
- vstupy do sociálnych interakcií,
- odovzdávanie a vyžadovanie väčšieho množstva informácií,
- väčšia dominantnosť,
- určitý nadhľad a zmysel pre humor.

Na premyslený prístup k vytváraniu a riadeniu personálnych systémov a porozumenie ľuďom v organizácii poukázali aj Henry a Pettigrewa (Armstrong, 1999). Možnosť špecifikovať a poznať sociálnu inteligenciu ako jednu z dôležitých kompetencií efektívneho správania manažérov podľa Frankovského, Baranovej (2010) umožňuje:

- už pri výbere ľudí urobiť rozhodnutia s vyššou mierou pravdepodobnosti úspešného zvládnutia manažérskych pozícií,
- realizovať prípravu a výcvik manažérov v oblasti sociálnych kompetencií.

Aj napriek uvedeným príkladom (mohli by sme ich uviesť oveľa viac z rôznych oblastí spoločenského života) o reálnej existencii sociálnej inteligencie, pri úsilí o jej presnejšie vymedzenie narážame na určité ťažkosti (Silvera, Martinussen, Dahl, 2001).

Konceptualizácia a operacionalizácia sociálnej inteligencie, t. j. teoretické vymedzenie a verifikovanie postupu a nástroja zisťovania a merania sociálnej inteligencie sú dve základné otázky, bez riešenia a vyriešenia ktorých nie je možné produktívne uvažovať o akejkoľvek kategórii, v akejkoľvek oblasti poznania

a teda ani zmysluplne uvažovať o kategórii sociálna inteligencia. Nie je prekvapujúce, že diskusia o teoretickom vymedzení sociálnej inteligencie a následne aj o možnostiach jej kvantifikácie je v centre pozornosti autorov, ktorí tejto problematike venujú pozornosť. Uvedená diskusia, ktorá sa rozvinula v rámci konceptualizácie a následnej operacionalizácie sociálnej inteligencie, koncentruje pozornosť autorov minimálne na sedem okruhov otázok (Frankovský a kol., 2012):

1. Rozlíšenie a špecifikácia vymedzenia sociálnej inteligencie vo vzťahu k podobným, príbuzným oblastiam poznania.
2. Vymedzenie štrukturálnych prvkov konštruktu sociálnej inteligencie.
3. Prosociálny, resp. antisociálny charakter implikácie sociálnej inteligencie v praktickom živote.
4. Osobnostný a psychometrický prístup k skúmaniu a zisťovaniu sociálnej inteligencie.
5. Dispozičný a situačný prístup k skúmaniu sociálnej inteligencie.
6. Metodiky skúmania sociálnej inteligencie.
7. Výskum sociálnej inteligencie v kultúrnom kontexte.

1.1 Sociálna inteligencia a príbuzné oblasti poznania

Konceptualizácia pojmu sociálna inteligencia poukazuje na jednu z podstatných otázok diskutovaných vo vzťahu k tejto problematike už od jej zrodu, a to je rozlíšenie sociálnej inteligencie od iných podobných konštruktov (akademická inteligencia, emocionálna inteligencia, praktická inteligencia, ale napr. aj komunikácia, sociálny vplyv) a v nadväznosti na túto skutočnosť aj zadefinovanie možností a postupov jej zisťovania.

Vporovnaní s vymedzením všeobecnej inteligencie je napr. podľa Thorndike (1920) sociálna inteligencia chápaná ako spôsobilosť účelne riešiť rôzne sociálne problémy, pričom sociálnu inteligenciu autor považuje za špecifický jav relatívne nezávislý na všeobecnej inteligencii, ktorý obsahuje dve zložky:

- percepčnú – schopnosť porozumieť iným ľuďom, spôsobilosť poznať druhého,
- akčnú, behaviorálnu – schopnosť jednat' múdro v medziľudských vzťahoch, vlastný spôsob sociálneho správania, ktorým sa naplňa určitý zámer jedinca.

Vo vzťahu k takémuto vymedzeniu je potrebné upozorniť na skutočnosť, že všetky postupy ľudí pri riešení problémov sú chápané ako sociálne podmienené. Z hľadiska sociálnej inteligencie je však pozornosť sústredená na obsahový kontext týchto problémov, ktorý je dominantne podmienený konkrétnym sociálnym kontextom. Preto je možné očakávať a na základe získaných výskumných zistení aj interpretovať diferencie medzi sociálnou a všeobecnou inteligenciou.

Existenciu sociálnej inteligencie podporuje aj Gardnerov (1993) názor, podľa ktorého nie je možné uvažovať len o jednej inteligencii, ale práve naopak, je potrebné špecifikovať jednotlivé druhy inteligencie.

Aj keď niektoré výskumy nepotvrdili existenciu rozdielov medzi sociálnou a akademickou inteligenciou, predsa však sú aj výskumy (Ford, Tisak, 1983), ktoré tieto rozdiely zachytili, resp. špecifikovali tie dimenzie sociálnej a akademickej inteligencie, kde bola zistená súvislosť, na rozdiel od tých dimenzií, kde takáto súvislosť nebola potvrdená (Makovská, Kentoš 2006).

Koncept sociálnej inteligencie sa svojím obsahom veľmi blíži k chápaniu emocionálnej inteligencie (problematike emocionálnej inteligencie je venovaná pozornosť v druhej kapitole tejto

monografie). Na ich úzky vzťah upozornil napr. Bar-On (2006), ktorý uvádza, že ide o popis dvoch aspektov toho istého konštruktú a že väčšina existujúcich definícií sociálnej a emocionálnej inteligencie obsahuje jednu alebo viac nasledujúcich schopností:

- porozumieť a konštruktívne prejavovať emócie,
- porozumieť prežívaniu iných ľudí a vytvárať kooperatívne interpersonálne vzťahy,
- efektívne manažovať a regulovať emóciu,
- realisticky zvládať nové situácie a riešiť problémy osobnej alebo interpersonálnej podstaty,
- byť optimistický, pozitívne ladený, vnútorne motivovaný, formulovať a dosahovať ciele.

V koncepte, ktorý prezentuje tento autor sa stretávajú dve skupiny charakteristík, reprezentujúce intrapersonálnu rovinu (poznatie a uvedomenie si vlastných pozitívnych aj negatívnych vlastností, prežívanie) a interpersonálnu rovinu (poznatie a uvedomenie si vlastností a prežívania iných ľudí). Pre charakterizovanie sociálnej inteligencie je z hľadiska tejto koncepcie významné sústredenie pozornosti na obe roviny. Nestačí poznať, uvedomiť si, predvídať správanie a prežívanie iných ľudí, ale súbežne s tým je nevyhnutné poznať, uvedomiť si svoje vlastné danosti.

Bar-On (2006) definoval emocionálnu inteligenciu ako súbor emocionálnych a sociálnych schopností a zručností, ktoré človeku pomáhajú vyrovnávať sa s každodennými nástrahami a byť výkonnejší v osobnom a sociálnom živote. V konečnom dôsledku autor uvádza, že je možné vymedziť emocionálno-sociálnu inteligenciu, čo je v súlade s chápaním emocionálnej a sociálnej inteligencie ako súčastí toho istého konštruktú.

Pri rozlíšení sociálnej a emocionálnej inteligencie môžeme vychádzať z vymedzenia emocionálnej inteligencie. Tento typ

inteligencie je na významnom mieste medzi faktormi, ktoré určujú úspešnosť v živote. Základná definícia emocionálnej inteligencie podľa autorov Saloveyho, Mayera (1990) je zhrnutá do piatich hlavných oblastí:

1. Znalosť vlastných emócií. Sebauvedomenie je vedomím rozpoznávaním citu v okamžiku jeho vzniku, je jedným zo základných kameňov emocionálnej inteligencie. Ak nie sme schopní si uvedomiť naše skutočné pocity, potom sme voči nim bezradní. Ľudia, ktorí sú svojimi citmi istejší, vedia sa vo svojich životoch lepšie rozhodovať.
2. Zvládanie emócií. Pracovať so svojimi citmi tak, aby zodpovedali situácii, je schopnosťou, ktorá súvisí s rozvinutým sebauvedomením. Ľudia, ktorí majú túto schopnosť málo rozvinutú, sa často stretávajú s pocitmi úzkosti. Naopak tí, ktorým sa v nej darí, sa dokážu zo životných šokov a sklamaní spamätať rýchlejšie.
3. Schopnosť sám seba motivovať. Emocionálne sebaovládanie je základom akéhokoľvek úspechu. Ľudia, ktorí túto schopnosť majú, sú produktívnejší a výkonnejší takmer vo všetkom, do čoho sa pustia.
4. Vnímanosť k emóciám iných ľudí. Empatia, táto vlastnosť sa s rastúcim emocionálnym sebauvedovaním prehĺbuje. Empatickí ľudia sú vnímavejší voči ostatným v tom, čo chcú, či potrebujú. Vynikajú v profesiách, ako je povolanie učiteľ, manažér, či práca v odbyte.
5. Umenie medziľudských vzťahov. Či má človek primerané medziľudské vzťahy, závisí vo veľkej miere od schopnosti vcítiť sa do emócií ostatných a prispôbiť tomu aj svoje konanie. Ľudia, ktorí v tomto sme vynikajú, vedia dobre úzko spolupracovať s ostatnými, sú všeobecne spoločenský.

Aj v rámci uvedeného vymedzenia je možné identifikovať, predovšetkým v štvrtom a piatom bode, významný dôraz emocionálnej inteligencie položený na sociálny kontext.

Možno viac z hľadiska uplatnenia pri riešení konkrétnych problémov v živote ľudí je potrebné upozorniť aj na skutočnosť, že emocionálna inteligencia sa nemusí dotýkať bezprostredne situácií, v ktorých majú dominantné postavenie aspekty reálneho sociálneho kontextu. Môže ísť napr. o riešenie emocionálnych stavov, ktoré sú individuálnymi problémami konkrétného človeka a v ktorých je sociálny kontext zahrnutý len sekundárne, ako individuálna vývinová charakteristika. Túto skutočnosť popisuje Goleman (2006) ako self orientáciu, oproti vzťahovej orientácii, ktorá je typická pre sociálnu inteligenciu.

Aj keď Goleman (2006) prispel predovšetkým k rozšíreniu záujmu o oblasť emocionálnej inteligencie, predsa však poukázal na rozdiely vo vymedzení emocionálnej a sociálnej inteligencie. Okrem už uvedeným rozdielov self a vzťahovej orientácie je možné rozlíšiť aj sebauvedomenie na úrovni emocionálnej inteligencie a sociálne uvedomenie (empatia, sociálne kognície) na úrovni sociálnej inteligencie.

1.2 Vymedzenie štrukturálnych prvkov sociálnej inteligencie

Vo všetkých prístupoch k vymedzeniu a skúmaniu sociálnej inteligencie viac alebo menej rezonuje aj druhá, veľmi často diskutovaná otázka vo vzťahu k sociálnej inteligencii, ktorá súvisí s vymedzením štrukturálnych prvkov tohto konštruktu.

Táto otázka navodzuje diskusiu v kontexte toho, čo má vstúpiť ako multidimenzionálna charakteristika do vymedzenia kategórie sociálna inteligencia, a čo bude len v polohe charakteristík

(osobnostných, situačných), ktoré budú analyzované vo vzťahu k sociálnej inteligencii. Tak ako v prípade iných generalizovaných pojmov, aj v tomto prípade sa stretávame s tendenciou zahrnúť do vymedzenia sociálnej inteligencie čo najviac možných charakteristík.

Diskusia o mozaike prvkov štruktúry obsahu konštruktu sociálnej inteligencie vyúsťuje v konečnom dôsledku v akcentovaní buď kognitívneho rozmeru chápania tohto pojmu, tj. schopnosti porozumieť iným ľuďom (Barnes, Sternberg, 1989) alebo sústredení sa na správanie, čiže riešenie interpersonálnej situácie (Ford, Tisak, 1983) a zdôraznenie behaviorálneho aspektu danej problematiky.

Väčšina prístupov k sociálnej inteligencii však zahŕňa obidva tieto komponenty (kognitívny aj behaviorálny) a možná diskusia je len o otázke prevahy kognitívnych, resp. behaviorálnych prvkov pri charakterizovaní sociálnej inteligencie.

Už Thorndike (1920) sa pri vymedzovaní konceptu sociálnej inteligencie priklonil k dvoj-faktorovej štruktúre vymedzenia sociálnej inteligencie a v rámci tejto štruktúry rozlišuje kognitívne prvky (porozumenie druhým ľuďom) a behaviorálne prvky (múdre správanie v medziľudských vzťahoch) sociálnej inteligencie. Podobne definuje sociálnu inteligenciu Marlowe (1986). Chápe ju ako schopnosť porozumieť iným ľuďom a sociálnym interakciám a uplatniť tieto poznatky vo vedení a ovplyvňovaní iných ľudí pre vzájomnú spokojnosť.

Zdôraznenie kognitívneho prístupu pri vymedzení sociálnej inteligencie sa opiera o skutočnosť, ako jedinec rozumie, interpretuje vlastné správanie a správanie sa iných ľudí a tiež, ako v závislosti od tejto interpretácie dokáže efektívne usmerňovať svoje správanie. Silvera, Martinussen a Dahl (2001) uvádzajú, že sociálna inteligencia sa skladá z týchto komponentov: vnímavosť pre

vnútorné stavy a nálady iných ľudí, všeobecná schopnosť zaoberať sa inými ľuďmi, poznatky o sociálnych normách a sociálnom živote, schopnosť orientovať sa v sociálnych situáciách, využívanie sociálnych techník umožňujúcich manipulovať, jednanie

s inými ľuďmi, sociálna prítlačivosť (čaro) a sociálna adaptácia. Orosová et al. (2004) v tomto smere uvažovania upozorňuje na schopnosť človeka porozumieť čítaniu, mysleniu a správaniu iných ľudí a seba samému a na základe tohto porozumenia sa primerane správať.

Ak je úroveň týchto schopností u človeka nízka, môže to spôsobovať problémy v sociálnych vzťahoch. Rozvíjať sociálne inteligentné správanie jedinca predpokladá zlepšenie sebareflexie, reflexie sociálnych procesov, reflexie subjektívneho zmyslu a interpretácií správania, tréning sociálnych spôsobilostí.

Vymedzenie kognitívnej a behaviorálnej komponenty sociálnej inteligencie reprezentuje všeobecnejšiu úroveň špecifikácie štrukturálnych prvkov tohto konštruktu. Vo viacerých prístupoch k špecifikácii obsahovej štruktúry sociálnej inteligencie sa však môžeme stretnúť aj s popisom faktorov tejto štruktúry na konkrétnejšej úrovni, čo je samozrejme späté s vymedzením viacerých prvkov štruktúry sociálnej inteligencie.

Kosmitzki a John (1993) v tomto kontexte vyčlenili tieto zložky sociálnej inteligencie: percepcia psychických stavov a nálad iných ľudí, všeobecná schopnosť vychádzať s inými ľuďmi, poznanie sociálnych pravidiel, vhlád a vnímavosť pre komplexné sociálne situácie, používanie sociálnych techník k manipulácii s inými, prevzatie perspektívy iných, sociálna adaptácia.

Na základe našich výsledkov výskumov sme v rámci štruktúry konštruktu sociálnej inteligencie špecifikovali tri zložky (Frankovský, Birknerová, 2012):

1. Empatiu ako schopnosť prispôbiť sa novým ľuďom, odhadnúť ich prania.
2. Manipuláciu ako schopnosť presvedčiť iných, aby spravili to, čo od nich potrebujeme, využiť ich vo svoj prospech a presvedčiť ich, aby stáli na našej strane. Využívajú na to aj klamstvá pre vlastný úžitok.
3. Sociálnu iritabilitu, ktorú charakterizuje vyššie negatívne vnímanie sociálneho kontaktu s inými ľuďmi. Znervózňuje ich kontakt s inými ľuďmi, pocity iných ich vyvádzajú z miery, prispôbenie iným ľuďom im robí problémy. Slabé stránky a želania iných ich rozptyľujú.

Uvedené zložky sociálnej inteligencie súviseli s jej konceptualizáciou ako psychometrickej charakteristiky (špecifikáciu osobnostného a psychometrického prístupu popisujeme v nasledujúcom texte).

Na rozdiel od tohto prístupu sme tiež konceptualizovali sociálnu inteligenciu na báze osobnostného prístupu (Baumgartner, Frankovský, 2004) a špecifikovali sme tieto prvky štruktúry sociálnej inteligencie:

1. Behaviorálne riešenie v budúcnosti: tento prvok súvisí s reakciou v budúcnosti.
2. Behaviorálne riešenie aktuálne: tento prvok súvisí s bezprostrednou reakciou.
3. Kognitívne spracovanie: súvisí s odložením behaviorálnej reakcie a s kognitívnym spracovaním situácie.
4. Emocionálne uvoľnenie: súvisí s odložením behaviorálnej reakcie a s odbúraním emócií vyvolaných situáciou.

Prezentované faktory reprezentujú v podstate troj-zložkovú štruktúru sociálnej inteligencie, v rámci ktorej môžeme špecifikovať dve behaviorálne, sociálno-emocionálnu aj kognitívnu zložku.

V literatúre často citovaným konceptom štruktúry sociálnej inteligencie je prístup Silvera, Martinussena a Dahla (2001), ktorí na báze výsledkov vlastnej metodiky Tromso Social Intelligence Scale špecifikovali tri komponenty štruktúry sociálnej inteligencie vymedzenej ako psychometrický koncept. Tieto prvky štruktúry reprezentujú:

1. Spracovanie sociálnych informácií, napr. porozumenie sociálnym situáciám.
2. Sociálne spôsobilosti, napr. úspešnosť pri nadväzovaní nových vzťahov.
3. Sociálne uvedomenie, sociálna vnímavosť, napr. vnímanie reakcie iných ľudí na vlastné správanie.

Podobných špecifikácií prvkov štruktúry konštruktu sociálnej inteligencie je možné uviesť oveľa viac. Pozornosť niektorým prvkom budeme venovať v časti o metodikách skúmania sociálnej inteligencie. Aj napriek tomu, že sa od seba odlišujú v špecifikácii uvedených prvkov, to čo ich spája je multidimenziálny prístup k vymedzeniu štruktúry prvkov sociálnej inteligencie.

1.3 Etický rozmer sociálnej inteligencie

Ďalšou, z hľadiska frekvencie výskytu nie tak často diskutovanou otázkou je problematika, ktorá súvisí s prosociálnym, resp. antisociálnym kontextom sociálnej inteligencie. Balvín (2012) nazýva prosociálnym také správanie, ktoré je zamerané na pomoc alebo prospech inej osoby bez nároku na odmenu. V bežnom, každodennom jazyku je „sociálne inteligentné správanie“ viac menej

automaticky hodnotené ako prosociálne, morálne, etické. Domnievame sa, že konštrukt sociálna inteligencia má v tomto zmysle neutrálny náboj. Podľa Birknerovej, Ištvánikovej, Janovskej (2009) je sociálna inteligencia konštrukt, ktorý môže byť používaný tak v prosociálnom, ako aj antisociálnom kontexte.

V konkrétnych podmienkach môže človek uplatniť sociálnu inteligenciu, napr. pri riešení sociálneho konfliktu s pozitívnym dopadom pre všetkých účastníkov, alebo môže sociálnu inteligenciu využiť, aby „vybabral, oklamal, prechytračil, manipuloval iných ľudí“. Takto požiadavky situácie a osobnostné aspekty determinujú ciele a postupy, v mene dosiahnutia ktorých jedinci môžu využívať svoju sociálnu inteligenciu (Kaukiainen et al., 1999). Uvedené chápanie úzko súvisí s diskusiou o machiavellisme (machiavellistickej inteligencii) ako súčasti sociálnej inteligencie (Jakobwitz, Egan, 2006). Výskumy v našich podmienkach (Makovská, 2005) potvrdili už spomenutú myšlienku, že ľudia bežne nezahŕňajú pod sociálnu inteligenciu negatívne prvky správania v sociálnych situáciách.

Výsledky výskumov svedčia o skutočnosti, že konštrukt sociálnej inteligencie môže byť prediktorom tak etického ako neetického správania (Birknerová, Ištvániková, Janovská, 2009). Kosmitzki, John (1993) a Kaukiainen et al. (1999) sa domnievajú, že sociálna inteligencia má neutrálny náboj, jej zložkou je i používanie sociálnych techník k manipulácii iných, takže ide o konštrukt, ktorý môže byť používaný tak v sociálne pozitívnom, ako aj sociálne negatívnom zmysle.

Goleman (1997) uvádza, že veľa psychológov zastáva vo vzťahu k inteligencii v medziľudských vzťahoch cynický postoj a považujú ju za schopnosť manipulovať s ľuďmi, „aby robili to, čo chcete vy, bez ohľadu na to, čo chcú sami“. Podstatou manipulácie je pôsobenie na ľudí, ale aj na sociálne skupiny. Toto

ovplyvňovanie spočíva podľa Wróbela (2008, s. 38) v tom, že manipulátor využíva svoje znalosti o pravidlách ľudského konania, snaží sa vyvíjať požadovaný vplyv na inú osobu alebo skupinu ľudí tak, aby si neboli vedomí toho, že sú podrobovaní cieľavedomému pôsobeniu. Konštatuje, že záujem jedinca nie je vždy identický so záujmom spoločnosti.

Byrne, Whiten (1988, Calvin, 2000) označujú machiavellistickú inteligenciu, ako schopnosť úspešne a cielene manipulovať s účastníkmi sociálnej interakcie za účelom dosahovať svoje vlastné, väčšinou egoisticky a mocensky motivované ciele. Vychádzajú pri tom z výskumov sociálneho správania primátov v prirodzených životných podmienkach, ktoré odhalili veľmi zložité štruktúry ich sociálnej hierarchie a komplexné presne vymedzené mocenské, súťaživé a kooperatívne vzťahy. Patrí sem napr. objavenie schopnosti cieľavedomo, účelovo klamať členov vlastnej sociálnej skupiny.

Machiavellismus zahrňujúci manipuláciu s cieľom získať osobné ciele a zvýšiť a udržať moc nad ostatnými je založený na neetickom konaní – na zámernom klamaní, lichotení a na nedostatku morálneho úsudku (Grams, Rogers, 1989). Machiavellisti neradi spolupracujú s druhými, majú nedostatok empatie a idú tvrdo za svojim cieľom (Andrew a kol., 2008). Machiavellistická osobnosť má štyri hlavné charakteristiky, a to relatívny nedostatok citov v medziľudských vzťahoch, nedostatok záujmu o konvenčnú morálku, patológia osobnosti a malá oddanosť ideológii (Christie, 1970).

Machiavellismus nesúvisí s ideologickou orientáciou ich nositeľov, ani s ich všeobecnou inteligenciou, avšak, ako tvrdí Goleman (1997), negatívne koreluje s emocionálnou inteligenciou. Viacero štúdií ukazuje, že machiavellismus pozitívne koreluje s psychopatológiou (Christie, Geist, 1970). Machiavellisti sú

úspešní v málo prehľadných situáciách s protichodnými informáciami. Vedia vytvárať účelové koalície a môžu byť dobrými vyjednávateľmi. V reálnom živote sú však málokedy úspešní v dlhodobom horizonte (Wilson, Near a Miller, 1996). Machiavellisti sú presvedčiví klamári a ťažko u nich rozlíšiť klamstvo od pravdy. Ich klamstvá sú zamerané na manipuláciu a sebaaprezentáciu, čo súvisí s ich narcizmom (Vernon, Vilani, Vickers, Harris, 2008).

Sociálna inteligencia je v tomto chápaní umiestnená v priestore medzi osobnostnými charakteristikami prosociálneho správania a oblasťou, ktorá úzko súvisí napr. s machiavellistickou inteligenciou (Ruisel, 2003, Wróbel, 2008, Andrew a kol., 2008).

V našom výskume (Frankovský, Birknerová, 2012), v ktorom sme realizovali analýzu súvislostí medzi faktormi sociálnej inteligencie a faktormi machiavellistickej inteligencie, sme zistili, že vyššia miera cynizmu a využívania klamstva pre vlastný úžitok súvisela s vyššou mierou schopnosti presvedčiť iných a vedieť ich využiť vo svoj prospech, vedieť s nimi manipulovať. Zároveň vyššia miera prejavov cynizmu súvisela s vyššou úrovňou sociálnej iritability. V tomto kontexte je cynizmus možné chápať ako obrannú reakciu, ak má pri sociálnom kontakte človek problémy. Je potrebné upozorniť, že faktor sociálnej inteligencie empatia a faktory machiavellistickej inteligencie lichôtky a nemorálnosť významne nesúviseli so žiadnym faktorom. V tomto prípade chceme upozorniť na neprítomnosť zápornej korelácia, ktorú by sme očakávali, ak by bola sociálna inteligencia vnímaná ako etická kategória.

Ešte komplikovanejší pohľad na túto problematiku je z hľadiska kultúrneho kontextu. V tomto prípade riešenie tejto otázky súvisí aj s tým, čo je v danej kultúre považované za etické a čo v tejto kultúre nie je považované za etické.

1.4 Osobnostný a psychometrický prístup k skúmaniu sociálnej inteligencie

Špecifikácia psychometrického a osobnostného prístupu ako dvoch základných línií štúdia sociálnej inteligencie (Kihlstrom, Cantor, 2000) predstavujú ďalší, v poradí štvrtý, diskutovaný problém v tejto oblasti poznania.

Psychometrický prístup konceptualizuje a operacionalizuje sociálnu inteligenciu ako vlastnosť alebo skupinu vlastností, pričom ľudia môžu byť porovnávaní na dimenzii nízka, vs. vysoká a v tomto prípade rozdielnosť oproti štúdiu akademickej inteligencie je často špecifikovaná len zameraním na sociálnu sféru.

Pri charakterizovaní tohto psychometrického prístupu, je medzi autormi zhoda v názore, že tento prístup sa vyznačuje multidimenzionálnym konceptom. Znamená to, že ukazovateľom sociálnej inteligencie nie je jedna generalizovaná charakteristika. Práve naopak, vo všeobecnosti sa prijíma názor, že ide o štruktúru viacerých charakteristík. Samozrejme existujú rozdiely vo vymedzení a charakterizovaní týchto komponentov sociálnej inteligencie.

V tomto kontexte je potrebné upozorniť, že aj psychometrický prístup ku konceptualizácii a operacionalizácii sociálnej inteligencie môže vychádzať z originálneho konceptu a merania sociálnej inteligencie. Ako príklad uvádzame už spomínané špecifikovanie sociálnej inteligencie na báze vymedzenia jej štrukturálnych prvkov buď ako sociálnych informácií, sociálnych spôsobilostí, sociálneho uvedomenia, sociálnej vnímavosti (Silvera, Martinussen a Dahl, 2001), alebo ako empatie, manipulácie a sociálnej iritability (Frankovský, Birknerová, 2012).

Naproti tomu predstavitelia osobnostného prístupu uvažujú o sociálnej inteligencii väčšinou na základe správania v rôznych interpersonálnych situáciách, ktoré sa nehodnotí striktne na dimenzii výkonnosti. Do popredia teda nevystupuje priamo otázka diferencie ľudí s vyššou a nižšou sociálnou inteligenciou. Značná pozornosť sa sústreďuje na aspekt subjektívneho posudzovania situácie, jej vnímania a interpretácie.

Podľa Vasilovej a Baumgartnera (2005) je tento prístup založený na predpoklade, že sociálne správanie je inteligentné a že individuálne rozdiely v sociálnom správaní sú výsledkom rozdielov vo vedomostiach. Takéto vymedzenie sociálnej inteligencie je výrazne poznamenané kognitívnym konceptom.

1.5 Dispozičný a situačný prístup k skúmaniu sociálnej inteligencie

Diskusiu o dispozičnom a situačnom prístupe k skúmaniu sociálnej inteligencie je potrebné interpretovať na pozadí oveľa všeobecnejšej diskusii o výhodách, resp. nevýhodách týchto metodologických konceptov poznávania sociálnych javov. Uvedená diskusia je koncentrovaná na riešenie otázky, nakoľko je možné uskutočniť predikciu správania na základe poznania stabilných, dispozičných, transsituačných charakteristik, ktoré ovplyvňujú správanie bez ohľadu na konkrétnu situáciu, resp. ako konkrétna situácia, typ situácií (ich vnímanie) modifikuje uvedené správanie (Terry, 1994, Carver et al., 1989, Parkes, 1986, Holahan a Moos, 1987).

Podľa Frankovského (2002) sa jedna skupina autorov zhoduje v tom, že existujú relatívne stabilné spôsoby riešenia náročných situácií, ktoré bez ohľadu na konkrétne aspekty situácií ovplyvňujú voľbu odpovedí. Akceptuje sa všeobecná, generalizovaná

transsituačná stabilita v správaní sa ľudí v podmienkach záťaže. Konkrétna situácia v tejto súvislosti je väčšinou charakterizovaná ako spúšťač správania. Tento prístup reprezentuje napríklad Amirkhanov (1990) koncept stratégií zvládania.

Druhá skupina autorov upozorňuje na skutočnosť, že voľbu odpovedí v náročnej situácii ovplyvňujú faktory situácie (Stone, Neale, 1984, McCrae, 1984, Stone et al., 1991, Terry, 1994). V zmysle tejto línie je vplyv situácie považovaný za rozhodujúcu príčinu voľby spôsobu správania a zároveň je vplyv situácie charakterizovaný ako mediátor intraindividuálnych zmien v čase (Ruiselová, 1994). V krajnej polohe tohto prístupu musíme zvažovať skutočnosť, že v podstate nie je možné predikovať spôsob správania. V tejto krajnej polohe zodpovedá každej situácii iné, originálne, neopakovateľné správanie a analýza sa v podstate môže sústrediť len na spätné uvažovania a dedukciu o príčinách tohto správania, resp. o príčinách úspechu alebo neúspechu správania.

Tretiu názorovú skupinu reprezentujú prístupy, v ktorých je akcentovaný význam interakcie osobnostných, dispozičných a situačných činiteľov (Frankovský, 2002). Ideovým východiskom tejto línie, ktorú predstavujú interakčné koncepcie, je myšlienka, že diskusia o tom, či je lepším prediktorom správania dispozícia alebo situácia, je pseudoprávny problém (Anastasi, 1986).

Rovnako by zrejme k úspešnému riešeniu nevedlo súbežné zvažovanie dispozície a situácie ako prediktorov správania. Dôležitý význam má práve moment interakcie týchto činiteľov. V tomto zmysle Endler a Magnuson (1976) uvádzajú, že správanie je funkciou neustáleho, kontinuálneho a mnohostranného procesu interakcií človeka a situácie. Podobne aj Folkman a Lazarus (1980) sa prikláňajú k názoru, že vzťah jedinca a situácie je dynamický, recipročný teda transakčný.

Nastolená otázka však nemá len teoretický, ale aj metodologický rozmer. V plnej miere sa odráža aj v prístupoch k navrhovaniu a overovaniu konkrétnych nástrojov zisťovania prediktorov správania. V tomto zmysle Frankovský (2002) špecifikuje:

1. Dispozičný prístup je charakterizovaný požiadavkou na vysokú mieru generalizácie v odpovediach respondenta. Ten musí abstrahovať od špecifik konkrétnych situácií a svojho momentálneho stavu a v odpovediach sa všeobecne posúdiť z hľadiska určitej vlastnosti alebo správania (zvyčajne som..., väčšinou mi nerobí problémy... a pod.). Do pozície odborníka je takto postavený samotný respondent.
2. Situačný prístup je špecifický zdôraznením vplyvu situácie na voľbu. Správanie v konkrétnej situácii, aj napriek tomu, že ľudia majú zaužívané spôsoby reagovania, je vždy uskutocnené jedinečným spôsobom. Človek sa preto posudzuje vždy vo vzťahu ku konkrétnej situácii. Pre tento prístup je typické určité zjemnenie krajného pohľadu (v každej situácii sa človek správa jedinečne) a hľadanie určitých zoskupení situácií, v ktorých sa človek správa rovnako. Do pozície odborníka, ktorého úlohou je nájsť tieto zoskupenia situácií, typy situácií, je v tomto prípade postavený samotný výskumník a nie respondent, ako sme to uviedli pri dispozičnom prístupe.
3. Interakčný prístup je charakterizovaný expozíciou viacerých relevantných komponovaných situácií (podľa obsahového zamerania výskumu alebo diagnostiky), ktoré respondent posudzuje väčšinou na intervalových niekoľkobodových škálach. Generalizáciu v zmysle postihnutia prevládajúcej tendencie v odpovediach respondenta vykonáva následne výskumník. Otvorenou a diskutovanou otázkou je zmysluplná miera úrovne generalizácie predikcie správania. Je potrebné

upozorniť, že tento prístup väčšinou predpokladá experimentálny model projektu výskumu, čo v podmienkach sociálneho výskumu nie je jednoduché zabezpečiť.

Behaviorálno-situačný koncept sociálnej inteligencie reprezentuje jeden z možných prístupov k vymedzeniu, skúmaniu a diagnostike sociálnej inteligencie. Tento koncept vychádza z uplatnenia situačného prístupu, pričom akcentovaný bol aspekt správania v sociálnej situácii. Situačný prístup bol uplatnený vo viacerých našich výskumoch (Frankovský, 2001; Baumgartner, Frankovský, 2004; Frankovský, Štefko, Baumgartner, 2006). Vo vzťahu vybraných antecendentov a konzekventov situačný prístup vychádza z predpokladu, že správanie nie je vo vzťahu k jednotlivým situáciám homogénne. Naopak, považuje situácie, alebo typ situácií za jednu z možných príčin modifikácie správania (Ruiselová, 1994).

Zároveň koncipovanie behaviorálno-situačného prístupu k sociálnej inteligencii bolo inšpirované niektorými koncepciami vypracovanými v kontexte štúdia sociálnej inteligencie a metodikami, ktoré vznikli na báze podobných prístupov. Išlo konkrétne o koncepciu Gettera a Nowiskeho (Lorr, Youniss, Stefic, 1991) venovanú zisťovaniu interpersonálnych zručností, koncepciu Maesen de Sombreffa (2000) zameranú na problém zaznamenávania sociálneho vhl'adu, ďalej koncepciu Greshama a Elliotta (Lorr, Youniss, Stefic, 1991), v ktorej sa pozornosť sústreďuje na posudzovanie a sebaoposudzovanie sociálneho správania a napokon koncepciu Lorra, Younissa a Stefica (1991) orientovanú na štúdium sociálnych vzťahov. Hlavne sme sa však opierali o prístup Forda a Tisaka (Kilhlstrom, Cantor, 2000), ktorí na základe svojich výskumov dospeli k záveru, že meranie sociálnej inteligencie je efektívnejšie na základe zisťovania behavio-

rálnej efektívnosti v sociálnych situáciách, než pomocou kognitívneho porozumenia sociálnym situáciám.

1.6 Metodiky skúmania sociálnej inteligencie

Konštrukcia metodík skúmania a zisťovania sociálnej inteligencie je spätá predovšetkým s operacionalizáciou pojmu sociálna inteligencia. Nie je však nezávislá od konceptualizácie tohto pojmu. Práve naopak, väčšinou sa priamo odvíja od vymedzenia teoretického konceptu sociálnej inteligencie.

Analýza používaných metodík skúmania sociálnej inteligencie, ktorú uskutočnili Vasiľová a Baumgartner (2005) potvrdila existenciu mnohých metodík, ktoré je možné, podľa týchto autorov, zoskupiť do štyroch skupín:

1. Metódy založené na výkonových charakteristikách, ktoré majú blízko ku klasickým inteligenčným testom, ale súvisia so sociálnym kontextom.
2. Metódy založené na sebahodnotení sú pravdepodobne najčastejšie používané na výskumné účely, aj napriek možnému riziku subjektívneho skreslenia.
3. Metódy založené na hodnotení druhých (rodičmi, učiteľmi, rovesníkmi).
4. Metódy založené na hodnotení správania druhých.

Prehľad zaradenia konkrétnych metodík do jednotlivých skupín uvádza Tabuľka 1.1, ktorú navrhli Vasiľová a Baumgartner (2005).

Tabuľka 1.1 Metódy merania sociálnej inteligencie

Výkonové charakteristiky	Autori	Štruktúra
Washingtonský test sociálnej inteligencie	Hunt (1928), Moss (1931), Omwake (1949)	- Usudzovanie v sociálnych situáciách - Pamäť na mená a tváre

	and Woodward (1955)	- Pozorovanie chovania človeka - Rozlišovanie mentálnych stavov zo slov - Rozlišovanie mentálnych stavov z výrazu tváre - Sociálne informácie - Zmysel pre humor
Šesťfaktorový test sociálnej inteligencie	O'Sullivan (1966)	- Poznávanie jednotiek správania - Poznávanie tried správania - Poznávanie vzťahov správania - Poznávanie systémov správania - Poznávanie transformácií správania - Poznávanie implikácií správania
Sternbergov triachnický test schopností	Sternberg et al. (1993)	- Analytické schopnosti - Tvorivé schopnosti - Praktické schopnosti
Sebahodnotenie	Autori	Štruktúra
Matsonov test hodnotenia sociálnych schopností detí.	Matson, Rotatori, Helsel (1983)	- Vhodné sociálne spôsobilosti - Neprimeraná asertivita - Impulzivnosť/vzdorovitosť - Sebadôvera - Žiarlivosť / Ústup
Posudzovací systém sociálnych spôsobilostí	Gresham, Elliott (1990)	- Sociálne spôsobilosti - Správanie v problémových situáciách - Akademické kompetencie - Rodičovská podpora
Inventár sociálnych spôsobilostí	Lorr, Youniss, Stefic (1991)	- Sociálne spôsobilosti - Empatia
Hodnotenie druhých	Autori	Štruktúra
Škála sociálnych kompetencií (ver-	Corrigan (2003)	- Prosociálne/komunikatívne zručnosti

zia pre rodičov)		- Spôsobilosti regulácie emócií
Rovesníkmi posudzovaná sociálna inteligencia	Björkqvist, Österman, Kaukiainen (1995)	- Percepcia iných - Sociálna flexibilita - Úspešné dosahovanie vlastných cieľov - Dôsledky správania
	Wong, Day, Maxwell and Meara (1995)	- Sociálna percepcia - Sociálny vŕľad - Sociálne vedomosti
Hodnotenie správania druhých	Autori	Štruktúra
Frekvencia aktov správania	Buss, Craik (1983)	- Generovania aktov - Hodnotenie aktov - Hodnotenie prototypov aktov - Sebahodnotenie/hodnotenie rovesníkov
Video test sociálnej kompetencie	Funke, Schuler (1998)	
Frekvencia aktov správania	Buss, Craik (1983)	- Divergentná produkcia konatívnych jednotiek - Divergentná produkcia konatívnych tried - Divergentná produkcia konatívnych vzťahov - Divergentná produkcia konatívnych jednotiek - Divergentná produkcia konatívnych systémov - Divergentná produkcia konatívnych transformácií - Divergentná produkcia konatívnych implikácií

Autori tohto prehľadu poukazujú na nízku mieru korelácií medzi špecifikovanými faktormi sociálnej inteligencie. Zároveň poukazujú na nízku mieru spoľahlivosti, najmä u neverbálnych

metód. Túto skutočnosť spôsobuje veľká diverzifikácia a roztrieštenosť definícií sociálnej inteligencie. Mnohé z nich sú časovo náročné a ťažko aplikovateľné v praktickom živote. Len niekoľko testov je komerčne dostupných.

Osobnostný koncept sociálnej inteligencie je reprezentovaný metodikou RIPS – Riešenie interpersonálnych problémových situácií (Baumgartner, Frankovský, 2004), ktorá bola rozpracovaná a overovaná na báze behaviorálno-situačného konceptu skúmania sociálnej inteligencie. Z metodologického hľadiska dotazník RIPS vychádza, ako sme už uviedli, zo situačného prístupu a z posudzovania správania. Respondentom sa písomne prezentuje konkrétna sociálna situácia a zároveň 18 foriem možného správania v tejto situácii. Tie respondent posudzuje v zmysle prijímania alebo odmietania na 6 – bodovej škále intervalového typu (rozhodne áno, áno, skôr áno ako nie, skôr nie ako áno, nie, rozhodne nie).

Popis situácie:

Na ulici pozdravíte dobrého známeho(u), ktorého ste dlhšie nevideli. On(a) vám neodzdraví. Čo urobíte?

Príklady foriem správania:

- *zastavím ho (ju) a spýtam sa ho (jej), čo mu (jej) je,*
- *nebudem si to všímať a pokračujem v chôdzi,*
- *posťažujem sa naňho našim spoločným známym.*

Faktorová analýza (metóda Principal components s Varimax rotáciou) získaných údajov umožnila špecifikovať štyri faktory, ktoré celkovo vysvetľovali 55.9 % variancie.

Prezentované faktory reprezentujú v podstate troj-zložkovú štruktúru sociálnej inteligencie, v rámci ktorej môžeme špecifiko-

vať behaviorálne, sociálno-emocionálnu aj kognitívnu zložku. Tieto faktory reprezentujú nasledovné obsahové kontexty:

- F1 – *behaviorálne riešenie v budúcnosti* – respondenti, ktorí nízko skórujú v uvedenom faktore uprednostňujú negatívnu behaviorálnu reakciu na situáciu, nazlostia sa na túto osobu, druhýkrát ju ako prví nezdravia, resp. pri stretnutí sa budú tváriť, že ju nevidia alebo jej na pozdrav neodzdravia - Cronbach alpha 0.81.
- F2 – *behaviorálne riešenie aktuálne* – respondenti, ktorí nízko skórujú v uvedenom faktore neponechajú situáciu bez povšimnutia, ešte raz kontaktujú osobu a to tak, že ju opätovne pozdravia, resp. zisťujú priamo od nej dôvody, prečo neodpovedala na pozdrav - Cronbach alpha 0.79.
- F3 – *kognitívne spracovanie* – respondenti, ktorí nízko skórujú v tomto faktore sa zamyslia nad tým, či osobe nejako neublížili, resp., čo sa jej asi mohlo prihodiť a v tomto zmysle budú získavať informácie aj od svojich známych - Cronbach alpha 0.74.
- F4 – *emocionálne uvoľnenie* – respondenti, ktorí nízko skórujú v tomto faktore, bezprostredne na situáciu nereagujú, ale porozprávajú o tejto príhode svojim priateľom, alebo sa posťažujú svojim známym - Cronbach alpha 0.62.

Vnútna konzistencia jednotlivých faktorov ako ukazovateľ reliability metodiky bola zisťovaná výpočtom koeficientu Cronbach alpha. Zistené hodnoty koeficientu Cronbach alpha svedčia o tom, že vnútorná konzistencia položiek sýtiacich špecifikované faktory je v pásme akceptovateľnosti.

Psychometrický koncept zisťovania sociálnej inteligencie reprezentuje metodika TSIS – Tromso Social Intelligence Scale (Silvera, Martinus a Dahl, 2001), ktorá bola koncipovaná na báze

dispozičného prístupu. Metodika obsahuje 21 sebaopisovacích položiek, na ktoré respondenti odpovedajú na 7 – bodovej škále (1 – vystihuje ma to veľmi slabo, 7 – vystihuje ma to veľmi dobre) a umožňuje špecifikovať 3 faktory:

- SP – *spracovanie sociálnych informácií*
- SS – *sociálne spôsobilosti*
- SA – *sociálne uvedomenie*

Reliabilita týchto faktorov je uvádzaná nasledovne: SP – 0.79, SS – 0.85 a SA – 0.72.

Psychometrický koncept merania sociálnej inteligencie reprezentuje na báze dispozičného prístupu aj metodika EMESI (Frankovský, Birknerová, 2012). Metodika je inšpirovaná metodikou PESI, ktorú vyvinuli autori Kaukiainen, Björkqvist, Osterman, Lagerspetz, Forsblom (1995). Pôvodná metodika bola vytvorená pre rovesníkov alebo pre ich učiteľov a zisťovala mieru vnímania sociálnej inteligencie ako výkonovej charakteristiky. Obsahuje 10 položiek a jej reliabilita (Cronbach alpha) je 0.90.

Počas vývoja prešla metodika EMESI viacerými úpravami. Na základe výsledkov analýzy sýtenia extrahovaných faktorov jednotlivými položkami metodiky, ale aj so zohľadnením výsledkov analýzy reliability (bol využitý výpočet Cronbach alpha), bol postupne redukovaný počet položiek v metodike na 21. Metodika EMESI obsahuje teda 21 položiek, ktoré sú posudzované na 5 – bodovej škále Likertovho typu (0 – nikdy, 4 – veľmi často). Faktorovou analýzou boli vyextrahované tri faktory, ktoré sme obsahovo špecifikovali nasledovne:

- *Empatia*: Vyššie skórujúci jedinci v tomto faktore vedia rozpoznať zámery, pocity a slabosti iných ľudí. Dokážu sa prispôbiť novým ľuďom, odhadnúť ich prania a zároveň sú schopní tieto prania splniť (Cronbach alpha – 0.781).

- *Manipulácia:* Ľudia, ktorí vyššie skórujú v tomto faktore sú schopní presvedčiť iných, aby spravili to, čo od nich potrebujú. Vedia ich využiť vo svoj prospech a presvedčiť ich, aby stáli na ich strane. Využívajú na to aj klamstvá pre vlastný úžitok (Cronbach alpha – 0.859).
- *Sociálna iritabilita:* Osoby, ktorých charakterizuje vyššie skóre v tomto faktore, znervózňuje kontakt s inými ľuďmi. Pocity iných ich vyvádzajú z miery, prispôsobenie iným ľuďom im robí problémy. Slabé stránky a želania iných ich rozptyľujú. Znervózňujú ich ľudia, ktorí sú ochotní urobiť pre nich čokoľvek (Cronbach alpha – 0.679).

Zistené hodnoty koeficientu Cronbach's alpha svedčia o tom, že vnútorná konzistencia položiek sýtiacich špecifikované faktory je v pásme akceptovateľnosti.

Metodiky TSIS a EMESI sme použili aj v rámci medzi kultúrneho porovnania posúdenia faktorov sociálnej inteligencie medzi študentmi pomáhajúcich profesií z Českej a Slovenskej republiky. Výsledky a ich interpretáciu uvádzame v nasledujúcom texte.

1.7 Výskum sociálnej inteligencie v kultúrnom kontexte

V uvedenom širšom chápaní vplyvu kultúry na psychologické fenomény môžeme sústrediť pozornosť aj na problematiku sociálnej inteligencie. Z tohto uhla pohľadu je možné vymedziť minimálne na dva základe okruhy otázok, ktoré súvisia s riešením miery úrovne univerzálnosti extrahovaných faktorových štruktúr sociálnej inteligencie v jednotlivých kultúrach a s posúdením jednotlivých špecifikovaných atribútov sociálnej inteligencie v rôznych kultúrach.

V nasledujúcej časti prezentujeme výsledky výskumu orientovaného na analýzu konzistentnosti faktorovej štruktúry metodiky EMESI v českom a slovenskom prostredí a zároveň orientovaného na analýzu rozdielov posúdenia extrahovaných faktorov sociálnej inteligencie (empatia, manipulácia a sociálna iritabilita) pomocou tejto metodiky medzi respondentmi z Čiech a Slovenska.

Uvedeného výskumu sa zúčastnilo 245 vysokoškolských študentov pomáhajúcich profesií zo Slovenskej republiky (z tohto počtu bolo 22 % mužov a 78 % žien, priemerný vek bol 22.3 rokov so smerodajnou odchýlkou 2.905) a 206 vysokoškolských študentov pomáhajúcich profesií z Českej republiky (z tohto počtu bolo 14 % mužov a 86 % žien, priemerný vek bol 22.2 rokov so smerodajnou odchýlkou 4.458). Na meranie sociálnej inteligencie sme použili metodiku EMESI (Frankovský, Birknerová, 2012). Metodiku EMESI sme predstavili v podkapitole 1.6 (Metodiky skúmania sociálnej inteligencie) tejto publikácie.

Údaje získané na výskumnej vzorke českých a slovenských študentov boli spracované faktorovou analýzou (Principal Component Analysis s Varimax rotáciou) a potvrdili vyextrahované 3 faktory sociálnej inteligencie v oboch výskumných vzorkách (Tabuľka 1.2).

Uvedomujeme si určité obmedzenia uvedeného medzikultúrneho overenia metodiky na báze respondentov z Českej a Slovenskej republiky. Považujeme ho z tohto dôvodu za prvý krok potvrdenia možnosti aplikácie metodiky EMESI aj v inom, než slovenskom prostredí.

Tabuľka 1.2 Faktorová štruktúra metodiky EMESI – porovnanie výsledkov získaných v Českej a Slovenskej republike

Krajina		Česká republika			Slovenská republika		
č. p.	Položky	Empatia	Manipulácia	Sociálna iritabilita	Empatia	Manipulácia	Sociálna iritabilita
1.	Kontakt s inými ma znervózňuje.			.571			.640
2.	Viem rozoznať, v čom sa mám prispôbiť novým ľuďom.	.587			.589		
3.	Som schopný/ ná splniť prania iných.						
4.	Pocity iných ľudí ma vyvádzajú z miery.			.467			.569
5.	Som schopný/ná presvedčiť iných, aby spravili takmer čokoľvek.		.695			.539	
6.	Využívanie iných vo svoj prospech ma teší.		.664			.715	
7.	Ak sa mám prispôbiť novým ľuďom, cítim sa neprijemne.			.692			.652
8.	Som schopný rozpoznať prania iných.	.758			.751		

9.	Viem sa správať v súlade s pocitmi iných ľudí.	.655			.558		
10.	Slabé stránky iných ľudí ma vyvádzajú z miery.			.244			.494
11.	Správaním viem ľudí presvedčiť, aby urobili pre mňa to, čo chcem.		.783			.701	
12.	Ak chcem, som schopný/ná využiť iných vo svoj prospech.		.771			.833	
13.	Viem využiť klamstvá iných vo svoj prospech.		.696			.711	
14.	Som neistý, keď sa mám prispôbovať novým ľuďom.			.822			.811
15.	Želania iných ľudí ma zner-vózňujú.			.543			.658
16.	Som schopný/ná odhadnúť pocity iných, aj keď ich nechcú ukázať.	.819			.603		
17.	Viem odhadnúť slabosti iných.	.654			.590		
18.	Znervózňujú ma ľudia, ktorí sú schopní pre mňa			.461			.282

	urobiť čokoľvek.						
19.	Využívam iných vo svoj prospech.		.710			.791	
20.	Som schopný/ná presvedčiť iných, aby stáli na mojej strane.		.665			.657	
21.	V styku s inými ľuďmi viem rozpoznať ich zámer.	.724			.691		
	Eigenvalue	4.598	3.457	1.965	4.458	3.392	2.198
	% total variance	21.896	16.462	9.357	21.228	16.152	10.467

Prezentované výsledky analýzy faktorovej štruktúry metodiky EMESI na výskumnej vzorke českých a slovenských študentov jednoznačne potvrdili totožnosť extrahovaných faktorov ako aj vysokú mieru podobnosti sýtenia týchto faktorov jednotlivými položkami metodiky. Veľmi podobné hodnoty u oboch výskumných vzorkách boli zistené aj z hľadiska ukazovateľov eigenvalue a percenta vysvetlenej variancie, tak pre jednotlivé faktory, ako aj z hľadiska faktorovej štruktúry ako celku.

Následne boli analyzované výsledky reliability, opäť samostatne pre výskumnú vzorku slovenských respondentov a samostatne pre českých respondentov (Tabuľka 1.3). Podobne, ako pri faktovej analýze, ktorej výsledky sme uviedli vyššie, aj v prípade výpočtu koeficientov vnútornej konzistenie faktorov metodiky EMESI, boli na týchto výskumných vzorkách získané ukazovatele pre jednotlivé extrahované faktory s vysokou mierou podobnosti.

Tabuľka 1.3 Hodnoty vnútornej konzistencie extrahovaných faktorov metodiky EMESI – porovnanie výsledkov získaných v Českej a Slovenskej republike

Česká republika			Slovenská republika		
Empa- tia	Manipulá- cia	Sociálna iritabili- ta	Empa- tia	Manipulá- cia	Sociálna iritabili- ta
.804	.853	.658	.743	.851	.701

Výskum pôsobenia kultúry na psychologické fenomény súvisí okrem iného aj s riešením jednej zo základných otázok a aj požiadaviek pre diagnostické nástroje, ktorá sa dotýka ich medzikultúrnej kompatibility. Táto kompatibilita súvisí nielen s adekvátnym prekladom metodík do konkrétnych jazykov, ale aj s psychometrickými parametrami metodík a zvažovaním možných kultúrnych špecifik. Naše výsledky a zistenia jednoznačne potvrdili konzistentnosť metodiky EMESI z hľadiska týchto parametrov. Je potrebné však upozorniť, že uvedená komparácia bola zatiaľ uskutočnená len na vysokoškólakoch a z hľadiska kultúry na spoločnostiach, u ktorých môžeme predpokladať vysokú mieru príbuznosti týchto kultúr, ako sme to už aj uviedli. Príprava metodiky EMESI pre praktické, diagnostické využitie vyžaduje jej ďalšie overovanie minimálne v dvoch podstatných smeroch. Nevyhnutné bude rozšíriť výskumnú vzorku a to nielen z hľadiska počtu respondentov, ale aj z hľadiska mozaiky podstatných charakteristík tých respondentov. Zároveň vytvoriť viacero jazykových mutácií metodiky pre jej overenie aj v iných krajinách, nielen v podmienkach Českej republiky.

V nadväznosti na prezentované zistenia, ktoré súviseli s potvrdením konzistentnosti faktorovej štruktúry metodiky EMESI v podmienkach slovenského a českého prostredia, sme analyzovali druhú otázku, ktorú sme v rámci uvažovania o kultúrnom kontexte pôsobenia psychologických atribútov už uviedli, súvisiacu s posúdením jednotlivých špecifikovaných atribútov sociálnej inteligencie v rôznych kultúrach.

Vo výskume sme aplikovali aj metodiku TSIS, ktorú sme rovnako ako metodiku EMESI podrobnejšie popisali v podkapitole 1.6 (Metodiky skúmania sociálnej inteligencie) tejto publikácie.

Výsledky uvedeného výskumu potvrdili existenciu viacerých významných rozdielov medzi slovenskými a českými respondentmi pri posudzovaní jednotlivých atribútov sociálnej inteligencie identifikovaných buď metodikou TSIS alebo metodikou EMESI.

Prezentovaného výskumu sa zúčastnilo 1101 účastníkov, z tohto počtu bolo 675 slovenských respondentov a 426 respondentov z Českej republiky. Z hľadiska rodu bolo vo výskumnej vzorke z Českej republiky 19 % mužov a 81 % žien. Zo Slovenskej republiky bolo 23 % mužov a 77 % žien. Priemerný vek slovenských respondentov bol 26 rokov (smerodajná odchýlka 7.812 rokov) a českých respondentov 24 rokov (smerodajná odchýlka 6.028 rokov).

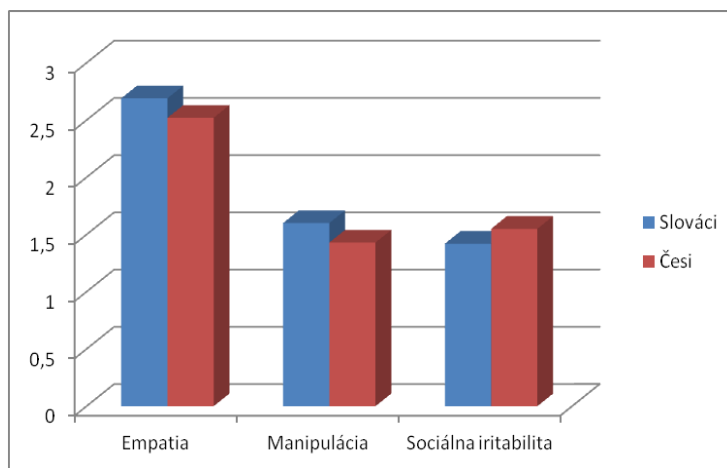
Výsledky matematicko-štatistickej analýzy (použitý bol t-test pre nezávislé výbery) potvrdili existenciu štatisticky významných rozdielov medzi Čechmi a Slovákmi pri posúdení všetky troch ukazovateľov sociálnej inteligencie zisťovanej metodikou EMESI (empatia, manipulácia a sociálna iritabilita) a dvoch ukazovateľoch sociálnej inteligencie, ktoré boli zisťované metodikou TSIS (spracovanie sociálnych informácií a sociálne spôsobilosti).

Výsledky analýzy uvádzame v Tabuľke 1.4 a Tabuľke 1.5, graficky v Grafe 1.1 a Grafe 1.2.

Tabuľka 1.4 Porovnanie odpovedí Slovákov a Čechov na základe metodiky EMESI

	Slováci	Česi	T - test	Významnosť
Empatia	2.69	2.52	5.010	.000
Manipulácia	1.60	1.43	3.651	.000
Sociálna iritabilita	1.42	1.55	3.739	.000

Graf 1.1 Porovnanie odpovedí Slovákov a Čechov na základe metodiky EMESI

0 – nikdy, 1 – zriedka, 2 – príležitostne, 3 – často, 4 – veľmi často

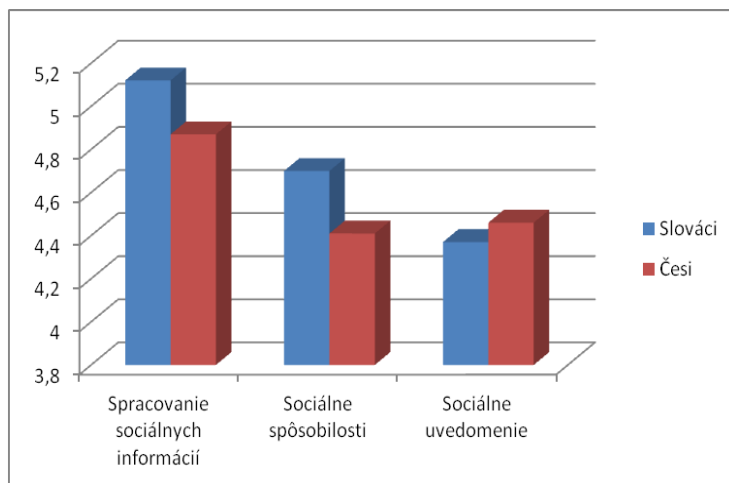
Ukazovatele sociálnej inteligencie empatia a manipulácia posúdili slovenskí respondenti vyššie ako českí respondenti. Naopak, sociálnu iritabilitu posúdili vyššie Česi. Rozdiely, aj keď štatisticky významné, sú len v miere frekvencie posúdenia používania. Tak Slováci, ako aj Česi používajú empatiu skôr často, manipuláciu skôr zriedkavo a používanie sociálnej iritability posúdili tiež skôr zriedkavo. Predsa však zistené štatisticky významné rozdiely poukazujú na možné kultúrne rozdiely, ktoré pôsobia na hodnotenie týchto atribútov sociálnej inteligencie (Tabuľka 1.4 a Graf 1.1).

Rovnako, ako v predchádzajúcej analýze, aj pri posúdení ukazovateľov sociálnej inteligencie spracovanie sociálnych informácií a sociálne spôsobilosti vyššie skórovali slovenskí respondenti než respondenti z Českej republiky. Aj v tomto prípade však obidve skupiny respondentov posúdili tieto ukazovatele pozitívne. Zistený rozdiel je len v miere pozitívnosti. Opäť pozitívnejšie sa vyjadrili Slováci (Tabuľka 1.5 a Graf 1.2).

Tabuľka 1.5 Porovnanie odpovedí Slovákov a Čechov na základe metodiky TSIS

	Slováci	Česi	T - test	Významnosť
Spracovanie sociálnych informácií	5.12	4.87	4.838	.000
Sociálne spôsobilosti	4.70	4.41	4.567	.000
Sociálne uvedomenie	4.37	4.46	1.427	.154

Graf 1.2 Porovnanie odpovedí Slovákov a Čechov na základe metodiky TSIS

1 – vystihuje ma to veľmi slabo, 7 – vystihuje ma to veľmi dobre

Prezentované výsledky poukazujú na skutočnosť, že kultúrny kontext pri posúdení rozdielov hodnotenia sledovaných atribútov sociálnej inteligencie sa prejavil len na úrovni miery pozitívneho alebo negatívneho posúdenia. Neboli zistené rozdiely v zmysle prijímania ukazovateľa sociálnej inteligencie jednou skupinou respondentov a odmietania tohto ukazovateľa druhou skupinou respondentov.

Zistené poznatky svedčia v prospech myšlienky o konzistentnosti faktorovej štruktúry metodiky EMESI v skúmaných kultúrnych kontextoch. Zároveň potvrdzujú existenciu významných rozdielov pri posudzovaní vybraných atribútov sociálnej inteligencie respondentmi z rôznych kultúr. Opätovne upozorňujeme na obmedzenie našich zistení spôsobené blízkosťou a historickou minulosťou skúmaných kultúr Slovenska a Česka.

1.8 Diskusia a záver

Analýza vplyvu kultúry na sociálnu inteligenciu koncentruje pozornosť, ako sme už uviedli, na minimálne dva základe okruhy otázok, ktoré súvisia s riešením miery úrovne všeobecnosti, univerzálnosti extrahovaných faktorových štruktúr sociálnej inteligencie v jednotlivých kultúrach a na posúdenie jednotlivých špecifikovaných atribútov sociálnej inteligencie v rôznych kultúrach.

Prezentujeme výsledky výskumu orientovaného na analýzu konzistentnosti faktorovej štruktúry metodiky EMESI v českom a slovenskom prostredí, ktoré potvrdili jednoznačne stabilitu a konzistentnosť tejto faktorovej štruktúry.

Zároveň však boli zistené viaceré rozdiely pri posúdení extrahovaných faktorov sociálnej inteligencie (empatia, manipulácia, sociálna iritabilita, spracovanie sociálnych informácií a sociálna spôsobilosť) medzi respondentmi z Čiech a zo Slovenska.

Pri interpretácii týchto rozdielov je však potrebné zdôrazniť, že kultúrny kontext pri posúdení rozdielov hodnotenia sledovaných atribútov sociálnej inteligencie sa prejavil len na úrovni miery pozitívneho alebo negatívneho posúdenia. Neboli zistené rozdiely v zmysle pozitívneho hodnotenia ukazovateľa sociálnej inteligencie Slováckmi a negatívneho hodnotenia tohto ukazovateľa respondentmi z Čiech.

Príčiny týchto rozdielov je možné hľadať vo viacerých oblastiach a analyzovať ich z rôznych uhlov pohľadu. Je zrejmé, že špecifiká správania v týchto situáciách môžu byť spôsobené charakteristikami na individuálnej úrovni každého človeka (osobnostné charakteristiky), ale aj na úrovni situácie (kultúra, konflikt, priateľská atmosféra, ohrozenie, neznáma situácia). Finálna interpretácia a zovšeobecnenie výsledkov výskumov v tejto oblasti preto musí akceptovať tak individuálne osobnostné rozdiely, ako

aj situačné podmienky, v ktorých kultúra zohráva významnú úlohu.

Prezentované výsledky, ktoré potvrdili existenciu rozdielov v posudzovaní atribútov sociálnej inteligencie aj medzi veľmi príbuznými kultúrami, jednoznačne upozorňujú na nevyhnutnosť akceptovať kultúrny kontext pri skúmaní, hodnotení a interpretovaní problematiky sociálnej inteligencie.

2 Emoční inteligence v kulturním kontextu

V následující kapitole se věnujeme konstruktu emoční inteligence. Čtenáře seznamujeme s teoretickými východisky, o která se opírá prezentovaný výzkum zaměřený především na emoční inteligenci v interkulturním srovnání mezi českými a slovenskými studenty.

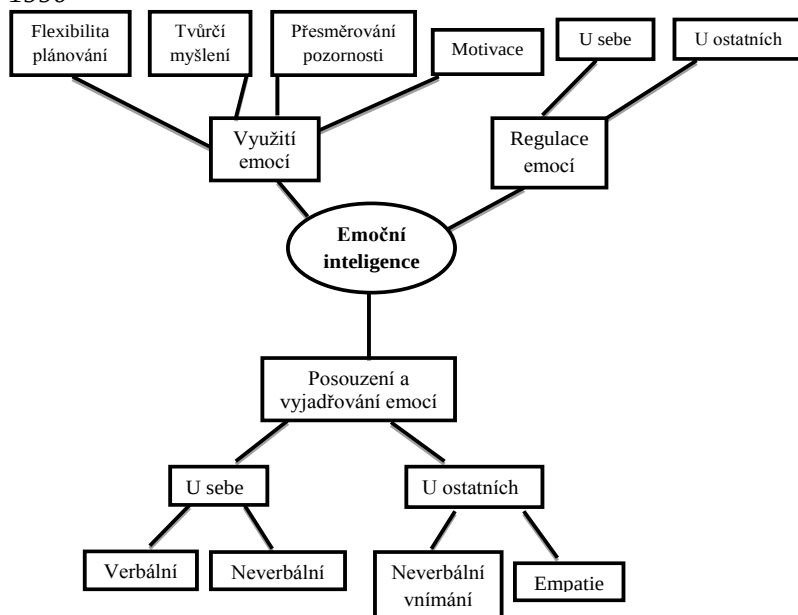
Emoční inteligence (EI) bývá definována různými badateli odlišně. Všechny modely EI však tvoří jádro, jehož součástí jsou intrapersonální komponenty (např. regulace nálad, zvládání stresu) a interpersonální komponenty (např. vnímání emocí, sociální dovednosti). Někteří badatelé charakterizují EI jako schopnost zahrnující kognitivní zpracování emočních informací. Alternativní přístup předpokládá, že EI představuje širokou konstelaci kognitivních i nekognitivních složek, které jsou základem emocí (Austinová, Saklofske, 2007).

2.1 Modely emoční inteligence

V roce 1990 Peter Salovey a John Mayer publikovali první formální pojetí EI jako řídicího prvku integrujícího ohromné, ale roztržité množství výzkumů individuálních rozdílů ve schopnosti *zpracovávat* emoční informace a *přizpůsobovat* se jim. Podle tohoto systému tvoří jádro EI tři duševní procesy týkající se emočních informací. Jsou to a) posouzení a vyjádření emocí, b) regulace či kontrola emocí a c) využití emocí adaptivním způsobem. Z tohoto modelu lze také vyčíst, že lidé s vyšší EI jsou flexibilnější v používání svých emocí, pružněji plánují, tvořivěji myslí, jsou schopni přesměrovat pozornost a umějí motivovat sebe i ostatní (Neubauer, Freudenthaler, 2007).

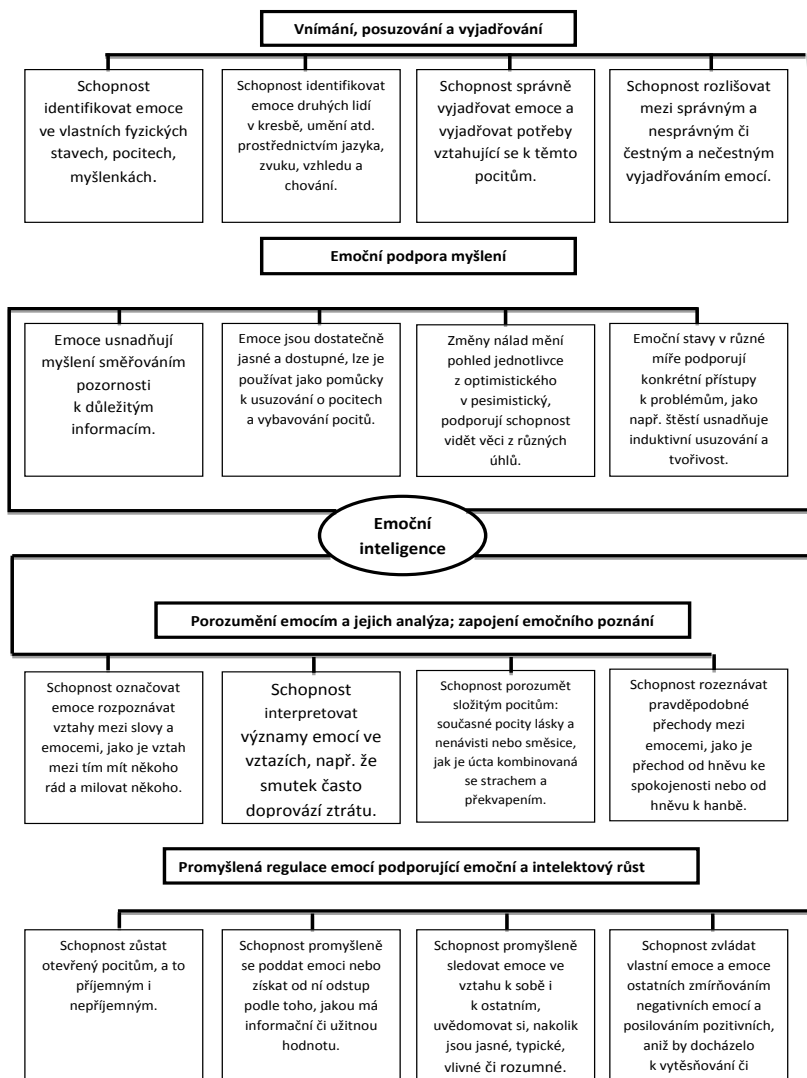
Navíc tento model předpokládá, že emočně inteligentní osoby by měly být zvlášť schopné v oblasti a) správného vnímání a posuzování vlastních emocí, b) vyjadřování a sdělování emocí ostatním, když je to potřeba, c) správného rozpoznání emocí u druhých a reakce na ně sociálně adaptivním způsobem, d) účinné regulace emocí vlastních a emocí druhých lidí za účelem dosažení konkrétních cílů (např. zlepšení vlastní nálady a nálady ostatních) a e) využití vlastních emocí k řešení problémů motivací adaptivního chování (Mayer, Salovey in Neubauer, Freudenthaler, 2007).

Obrázek 2.1 Model emoční inteligence Saloveye a Mayera z roku 1990

(Podle Neubauer, Freudenthaler, 2007, s. 56).

Obrázek 2.2 Model emoční inteligence Mayera a Saloveye z roku 1997

(Podle Neubauer, Freudenthaler, 2007, s. 59).

V roce 1997 Mayer a Salovey představili přepracovanou konceptualizaci EI, která vymezuje EI jako duševní schopnost a odlišuje ji od klasických sociálně emočních osobnostních vlastností. Autoři definují EI jako soubor emočních schopností, které lze rozdělit do čtyř tříd. Tyto čtyři třídy schopností ve vztahu k emocím jsou uspořádány od základních dovedností k nejvyšším dovednostem (Neubauer, Freudenthaler, 2007).

Větev I. (vnímání, posuzování a vyjadřování emocí) zahrnuje příjem a rozpoznávání emočních informací a obsahuje základní dovednosti ve vztahu k emocím. Tyto složky sahají od schopnosti identifikovat vlastní emoce ke schopnosti rozlišovat mezi emocemi. Tyto základní vstupní procesy jsou nezbytným předpokladem dalšího zpracování emočních informací nutného k řešení problémů. **Větev II. (emoční podpora myšlení)** popisuje užití emocí k lepšímu usuzování a navrhuje různé emoční události, které pomáhají při rozumovém zpracování emocí. Tato větev obsahuje emoce, které směřují pozornost k důležitým informacím, a různé druhy nálad, které mohou usnadňovat různé formy usuzování (např. deduktivní versus induktivní usuzování). **Větev III. (porozumění emocím a jejich analýza)** se týká kognitivního zpracování emocí a zahrnuje čtyři reprezentativní schopnosti včetně abstraktního porozumění a uvažování o emocích. Mezi tyto složky patří jak schopnost označovat emoce a rozpoznávat vztahy mezi slovy a samotnými emocemi, tak schopnost rozpoznávat pravděpodobné přechody mezi emocemi. **Větev IV. (promyšlená regulace emocí)** poukazuje na schopnost zvládat vlastní emoce a emoce ostatních tak, aby docházelo k emočnímu a intelektovému zrání. Tato schopnost obsahuje ty nejpokročilejší dovednosti od schopnosti zachovat si otevřenost vůči pocitům – jak příjemným, tak nepříjemným – ke schopnosti zvládat emoce vlastních i ostatních posilováním pozitivních emocí a zmírňová-

ním negativních. Tato nejvyšší větev představuje styčnou plochu mnoha faktorů včetně motivačních, emočních a kognitivních, které je třeba rozpoznat, aby člověk byl schopen pocity úspěšně zvládat a vyrovnat se s nimi (Austinová, Saklofske, 2007).

Bar-Onův smíšený model emoční inteligence. Tento model pokládá EI za označení rozmanité skupiny osobnostních charakteristik, které mohou předvídat úspěch v pracovním i běžném životě. Bar-On (1997) definuje EI jako *„celou řadu nekognitivních způsobilostí, kompetencí a dovedností, které ovlivňují připravenost jedince úspěšně se vyrovnávat s nároky a tlakem prostředí“* (Bar-On, 1997, s. 14). Podle Bar-Ona je EI velmi důležitá, protože odpovídá na otázku: „Proč jsou někteří lidé schopni uspět v životě lépe než druzí?“ Bar-On přezkoumal osobnostní charakteristiky, které determinují úspěch jedince nad rámec kognitivní inteligence, a identifikoval pět obecných dimenzí. Tyto dimenze, které se dále dělí na 15 subškál, považuje za klíčové faktory EI. Jsou to (Neubauer, Freudenthaler, 2007, s. 63-64):

1. Intrapersonální schopnosti zahrnující:
 - sebeúctu (uvědomění si sebe samého, porozumění sobě a přijetí sebe samého),
 - vědomí vlastních emocí (uvědomění si vlastních emocí a porozumění jim),
 - asertivitu (zdravé sebekprosazování, vyjadřování emocí),
 - sebeaktualizaci (určování vlastního směřování, sebekontrola a svobodná emoční závislost).
2. Interpersonální schopnosti zahrnující:
 - empatii (uvědomění si emocí ostatních a schopnost porozumět jim),

- sociální odpovědnost (být prokazatelně konstruktivním členem vlastní sociální skupiny),
 - interpersonální vztahy (utváření a udržování intimních vztahů).
3. Adaptabilita zahrnující:
- řešení problémů (konstruktivní řešení osobních a sociálních problémů),
 - testování reality (potvrzování vlastních myšlenek a pocitů),
 - flexibilitu (modifikaci vlastních pocitů, myšlenek a chování podle měnících se okolností).
4. Zvládání stresu zahrnující:
- toleranci vůči stresu (aktivní a pozitivní zvládání stresu),
 - ovládání impulzů (odvolávání a odložení impulsu či pudu a ovládání vlastních emocí).
5. Obecná nálada zahrnující:
- štěstí (pocit spokojenosti s vlastním životem),
 - optimismus (udržování pozitivních postojů).

V roce 2000 Bar-On představil přepracovanou koncepci tohoto modelu EI. Tato pozměněná verze, kterou autoři nazvali „modelem emoční a sociální inteligence“, obsahuje deset komponent původního modelu. Těmito komponentami jsou: sebeúcta, vědomí vlastních emocí, asertivita, empatie, interpersonální vztahy, tolerance vůči stresu, ovládání impulzů, testování reality, flexibilita a řešení problémů. Dalších pět komponent původního modelu (tj. sebeaktualizace, nezávislost, sociální odpovědnost, optimismus a štěstí) se nyní považuje spíše za *facilitující* prvky, než za *konstituční prvky* emoční a sociální inteligence (Neubauer, Freudenthaler, 2007).

Třináct let po první zmínce konceptu EI Saloveye a Mayera zaznamenáváme první kroky vedoucí k vyvinutí promyšleného modelu EI. Golemanova populárně-vědecká tvrzení o EI (Goleman, 2011), i když sama o sobě potvrzena nebyla, rozvířila vědeckou diskusi o tomto konstraktu. V poslední době se práce věnované EI ubírají dvěma základními směry:

Ty se vztahují ke dvěma modelům a bývají označovány různě, například jako *modely schopností* versus *smíšené modely EI* (Mayer, Caruso, Salovey, 1999). Zatímco modely prvního typu hovoří o EI výlučně jako o schopnosti, modely druhého typu umožňují mnohem širší kombinaci různých (zčásti starších a zavedených) osobnostních rysů pod společným názvem EI (Neubauer, Freudenthaler, 2007).

V provedeném výzkumu jsme se zaměřili na model EI, který konceptualizovali Petrides a Furnham v roce 2001. S ohledem na různé přístupy k měření EI zdůrazňují rozlišení mezi *rysovou EI (trait emotional intelligence)* a *EI jako schopností či způsobem zpracování informací*. Autoři navrhuje, aby se přístup zaměřený na rysy EI orientoval na měření pomocí sebehodnotících a sebes popisných testů (dotazníků, škál). Vezmeme-li v úvahu, že inteligence a osobnost představují nezávislé konstrukty, měla by se rysová EI vztahovat výlučně k rozměrům osobnosti, a ne ke kognitivní inteligenci. Petrides a Furnham (2001, 2006) navrhuje svůj formální *rysový* model EI jako rámcové vodítko k integraci a systematizaci výzkumu různých aspektů obsažených v existujících smíšených modelech. I když sebehodnotící metody bývají při měření schopností vztahujících se k emocím ovlivněny osobnostními vlastnostmi, někteří autoři (např. Neubauer, Freudenthaler, 2007) se domnívají, že mají své kladné stránky, a neměly by být ignorovány. Mohou a) poskytnout relevantní informace o vnitřních procesech a zkušenostech, které nelze měřit

výkonovými testy, b) být použity k hodnocení validity výkonových testů a c) přímo či nepřímo přispět k predikci životního úspěchu.

Naproti tomu *EI jako schopnost* je vnímána jako kognitivně-emoční schopnost, která patří mezi ty, jež by měly být měřeny výkonovými testy. EI jako schopnost by tedy měla mít vztah primárně ke složkám kognitivní inteligence (Neubauer, Freudenthaler, 2007). I když mezi modely schopností a smíšenými modely EI (nebo rysovými modely EI) existují zásadní rozdíly, co se týče konceptualizace a operacionalizace, tyto modely se vzájemně nevylučují, ale spíše se ve složkách vztahujících se k emocím vzájemně doplňují. Téměř všechny existující koncepty a nástroje EI pokrývají alespoň čtyři oblasti vztahující se k emocím, které jsou výsledkem faktorové kombinace dvou dimenzí: já (self) versus druhý a rozpoznání/uvědomění versus regulace/řízení: a) rozpoznání či uvědomění si vlastních emocí, b) rozpoznání či uvědomění si emocí druhých lidí, c) regulace či řízení vlastních emocí a d) regulace či řízení emocí druhých lidí.

V současné době probíhají diskuse o tom, zda je vhodné používat pojem EI pro smíšené modely či rysové modely EI. Zastánci modelu schopností, stejně jako většina badatelů v oblasti kognitivní inteligence, jsou toho názoru, že pojem inteligence by měl být vyhrazen výlučně pro výkonově orientované psychologické konstrukty (někteří teoretici dokonce tvrdí, že inteligence by měla být pouze pojmem pro koncept klasické kognitivní inteligence). Zastánci smíšeného modelu či rysového modelu EI souhlasí, aby EI byla zastřešujícím pojmem pro různé (staré i nové) osobnostní rysy.

Aby Bar-On svůj smíšený model EI z roku 1997 revidoval a vyvinul *Emotional Quotient Inventory–EQ-i* o 133 položkách. V reakci na tuto studii zkoumali Petrides s Furnhamem (2001)

ve dvou svých studiích vztah mezi škálami EQ-i a měřením známých osobnostních rysů. Jejich zjištění založená na faktorové analýze několika dalších osobnostních měření poukázala na izolovanost faktoru EI v eysenckovském faktorovém modelu (studie 1), stejně jako v pětifaktorovém modelu (studie 2) (Petrides, Furnham, 2001).

2.2 Rysová emoční inteligence

Smíšené či rysové modely a modely schopností se tedy podle Petridese a Furnhama (2001, 2006) vzájemně nevylučují, ale spíše doplňují. Rysová EI se vztahuje ke schopnosti zpracovávat emoční informace (Petrides, Furnham, 2003). Petrides s Furnhamem (2003) navrhli integrující přístup, který je zachycen v *Dotazníku rysové emoční inteligence (Trait Emotional Intelligence Questionnaire- TEIQue)*.

Způsob, kterým jsou měřeny proměnné zachycující individuální rozdíly (sebepopisné metody oproti metodám měřícím maximální výkon), měl přímý vliv na jejich operacionalizaci. S ohledem na tuto skutečnost rozlišují Petrides a Furnham mezi rysovou EI (či vnímanou osobní emoční zdatností – emotional self-efficacy) a EI jako schopností (či kognitivně-emoční schopností). Je důležité pochopit, že rysová EI a EI jako schopnost jsou dva různé konstrukty. První z nich je měřen sebepopisnými dotazníky, zatímco druhý by měl být měřen testy maximálního výkonu. Tento rozdíl v metodách měření má významné teoretické i praktické důsledky. Nečekali bychom například, že rysová EI bude silně korelovat s měřením obecné kognitivní schopnosti (faktorem g) nebo čímkoli podobným, zatímco EI jako schopnost by měla s takovými ukazateli jednoznačně korelovat (Peréz, Petrides, Furnham, 2007).

Model rysů emoční inteligence (TEIQ) integruje názory týkající se emoční inteligence do obecného rámce, který zahrnuje 15 specifických aspektů:

- adaptabilita,
- emoční kontrola,
- nízká impulzivita,
- sebemotivace,
- rys empatie,
- asertivita,
- vyjadřování emocí,
- vztahy,
- sociální uvědomění,
- rys štěstí,
- emoční hodnocení (sebe a ostatních),
- řízení emocí (ostatních),
- sebeúcta,
- zvládání stresu,
- rys optimismu.

TEIQ hodnotí všechny výše uvedené aspekty pomocí 15 pomocných subškál. Navíc poskytuje skóre čtyř faktorů širšího významu (*well-being*, *sebekontrola*, *emocionalita* a *sociabilita*). Níže uvádíme informace ke každé stupnici a faktoru. Nesmíme nikdy zapomenout, že skóre aspektů EI neodráží kognitivní schopnosti (např. IQ), ale spíše schopnosti vnímané sebou samým a behaviorální dispozice. TEIQ je nástrojem vědeckého měření, který je založený výhradně na teorii rysů EI. Teorie rysů EI se nevztahuje k tomu, co laici chápou jako „emoční inteligenci“, ani se neslučuje s žádným z ostatních „modelů“, které jsou prosazované v literatuře. TEIQ není alternativou dotazníků či testů, které tvrdí, že měří „emoční inteligenci“. Je specificky vyvinutý k to-

mu, aby zpřístupnil cestu k teorii rysů EI (Trait Emotional Intelligence Research Program, 2001). Interpretace jednotlivých pomocných subškál je následující:

Vyjadřování emocí: Vysoké skóre zde znamená, že lidé pohotově sdělují své emoce ostatním. Vědí, jakými nejlepšími slovy přesně a jednoznačně vyjádřit své pocity. Nízké skóre zde ukazuje na potíže při sdělování emočně nabitých myšlenek, a to dokonce i v situacích, kdy je to nezbytné. Pro lidi s nízkým skóre je obtížné dát ostatním najevo své pocity. Neschopnost vyjádřit emoce může indikovat obecnější problém nedostatku sebevědomí a sociální asertivity.

Empatie: Tato stupnice měří empatii – z aspektu schopnosti dívat se na věc z různých perspektiv: vidění světa z pohledu někoho jiného. Jinými slovy, jedná se o to, zda člověk rozumí potřebám a touhám ostatních. Lidé, kteří zde dosahují vysokého skóre, dovedou obratně hovořit a vyjednávat, protože berou ohled na názory lidí, s nimiž jednají. Dokážou se vcítit „do cizí kůže“ a uznat jejich vnímání věci. Lidé s nízkým skóre jen těžko přijímají hledisko ostatních lidí. Mají tendenci být předpojatí a hádaví a často se zdají být sobečtí.

Sebemotivace: Lidé s vysokým skóre v této stupnici jsou hnáni potřebou vytvářet kvalitní práci. Bývají odhodlaní a vytrvalí. Nemusí být za své úsilí odměňováni zvnějšku, protože mají silné vědomí výkonu a jsou vnitřně motivovaní. Lidé s nízkým skóre potřebují při práci mnoho podnětů a povzbuzování. Potřebují neustále odměnu, aby vytrvali, a pokud čelí nepřízni, pravděpodobněji se vzdají. Také bývají méně průbojní a vytrvalí.

Emoční regulace: Tato škála měří krátkodobou, střednědobou a dlouhodobou kontrolu vlastních pocitů jedince a jeho emočních stavů. Lidé s vysokým skóre kontrolují své emoce a dokážou změnit své nepříjemné rozpoložení a prodloužit si dob-

rou náladu osobním vhladem a úsilím. Jsou psychicky stabilní a vědí, jak se vzchopit z emočních nezdarů. Lidé s nízkým skóre podléhají záchvatům emocí a obdobím prodlužované úzkosti nebo dokonce depresi. Těžko regulují vlastní emoce a jsou často náladoví a podráždění.

Štěstí: Tato stupnice se týká příjemných emočních stavů, primárně zaměřených spíše k přítomnosti než k minulosti (životní spokojenost) nebo k budoucnosti (optimismus). Lidé s vysokým skóre jsou šťastní a spokojení, cítí se dobře. Jedinci s nízkým skóre často pociťují smutek a mohou mít přehnaně negativní přístup k sobě i ostatním. Obecněji řečeno, tito lidé mají sklon být zklamaní svým současným životem. Tato škála spolu se *sebeúctou* a *optimismem* odráží obecný psychický stav v přítomnosti.

Sociální uvědomění: Lidé, kteří dosahují vysokého skóre, věří, že mají vynikající sociální schopnosti, jsou sociálně citliví, přizpůsobiví a vnímaví. Dobře vyjednávají, zprostředkovávají dohody a ovlivňují ostatní. Navíc mají tendenci kontrolovat své emoce a způsob, jakým je vyjadřují, což jim umožňuje sebevědomě vystupovat v rozličných sociálních kontextech, jako jsou večírky nebo společenské události. Jedinci s nízkým skóre se domnívají, že jejich sociální schopnosti jsou omezené, a často pociťují úzkost v neznámém prostředí, protože si nejsou jisti, jak se chovat. Považují za obtížné jasně se vyjádřit a mají jen úzký okruh známých. Ví se o nich, že mají omezené interpersonální schopnosti.

Nízká impulzivita: Tato škála měří především dysfunkční (nezdravou) spíše než funkční (zdravou) impulzivitu. Nízká impulzivita zahrnuje myšlení před jednáním a opatrné rozmýšlení před učiněním rozhodnutí. Lidé s vysokým skóre zvažují všechny informace dřív, než se rozhodnou, ovšem aniž by byli přehnaně opatrní. Lidé s nízkým skóre bývají prudcí a podléhají svým pu-

dům. Velmi podobně jako děti chtějí okamžité uspokojení a mají nízkou sebekontrolu. Často mluví dřív, než si věc promyslí, a mnohdy mění své názory.

Emoční percepce: Tato stupnice měří vnímání vlastních emocí i emocí ostatních. Lidem, kteří mají vysoké skóre, je jasné, jak se cítí a jsou schopní dekodovat emoční vyjadřování ostatních lidí. Naopak lidé s nízkým skóre jsou často zmatení z vlastních pocitů a nevěnují moc pozornosti signálům, které jim posílají ostatní.

Sebeúcta: Škála sebeúcty měří jedincovo celkové hodnocení sebe sama. Lidé s vysokým skóre mají pozitivní pohled na sebe a na své dosažené úspěchy. Jsou sebejistí, pozitivní a spokojení s většinou stránek svého života. Lidé s nízkým skóre mají tendenci postrádat sebeúctu a sami sebe si moc neváží. Nízké skóre v sebeúctě je často výsledkem problémů v jedné nebo více jiných oblastí, které TEIQ hodnotí.

Asertivita: Lidé s vysokým skóre v této škále jsou přímí a upřímní. Dokážou si říct o věci, dávat a přijímat komplimenty, a pokud je to nezbytné, umí čelit ostatním. Mají vůdcovské kvality a stojí si za svými právy a názory. Osoby s nízkým skóre mají sklon ustupovat, i když ví, že mají pravdu, a těžko se jim říká „ne“. Proto často nakonec dělají věci, které dělat vůbec nechtějí. Ve většině případů jsou raději částí týmu než jeho vůdcem.

Řízení emocí: Tato stupnice se zajímá o jedincovu vnímanou schopnost ovládat emoční stavy ostatních lidí. Ti, kteří dosahují vysoké skóre, dokážou ovlivnit pocity jiných lidí (např. uklidnit je, utěšit, motivovat). Vědí co udělat, aby se ostatní cítili líp, když to potřebují. Lidé s nízkým skóre ve škále řízení emocí nedokážou ovlivnit ani řídit pocity ostatních. Jsou ochromeni, když se mají zabývat emočními projevy druhých lidí, a spíše je nebaví družít se a navazovat společenské kontakty.

Optimismus: Tato škála je stejně jako *šťěstí* spojena s psychickou pohodou, i když se jedná o výhled do budoucnosti. Lidé s vysokým skóre se na vše dívají z té lepší stránky a čekají, že v jejich životě nastanou dobré věci. Lidé s nízkým skóre jsou pesimističtí a vidí jen to horší. Pravděpodobně budou méně schopní rozpoznat nové příležitosti a usilovat o ně, nemají chuť riskovat. Tato škála spolu se *šťěstím* a *sebeúctou* odráží obecný psychický stav v časovém bodě.

Vztahy: Tato škála se týká především osobních vztahů jedince, včetně jeho vztahů k blízkým přátelům, partnerům a rodině. Jedná se o utváření a udržování emočních vazeb s ostatními. Lidé s vysokým skóre mají obvykle naplňující osobní vztahy, které pozitivně ovlivňují jejich výkonnost a emoční pohodu. Umějí naslouchat a být zodpovědní k lidem, kteří jsou jim blízcí. Lidé s nízkým skóre se těžko sbližují s ostatními a mívají ve zvyku své osobní vztahy podceňovat. Často se chovají způsobem, který jejich blízké zraňuje.

Adaptabilita: Lidé s vysokým skóre mají flexibilní postoj k práci a životu. Jsou ochotní a schopní přizpůsobit se jinému prostředí a podmínkám – vlastně možná dokonce mají rádi novinky a pravidelnou změnu. Lidé s nízkým skóre odmítají změny a těžko mění svůj pracovní a životní styl. Jsou obecně nepřizpůsobiví a mají rigidní názory.

Zvládání stresu: Jedinci s vysokým skóre v této stupnici umí s klidem a efektivně zvládat tlak, protože si vytvořili účinné techniky přizpůsobení se. Většinou umějí dobře regulovat své emoce, což jim pomáhá zvládat stres. U lidí s nízkým skóre je pravděpodobnější, že si nevyvinuli strategie zvládání stresu. Raději se zcela vyhýbají potenciálně hektickým situacím, než aby zátěžové situace přímo řešili. Jejich zranitelnost vůči stresu je problematická, protože kvůli ní odmítají důležité, ale časově ná-

ročné projekty (Trait Emotional Intelligence Research Program, 2001).

Jak jsme zmínili výše lze u TEIQ identifikovat čtyři faktory, do kterých položky náleží. Jde o faktory well-being, sebekontrola, emocionalita a sociabilita.

Well-being: Vysoké skóre v tomto faktoru odráží celkový smysl pro pohodu, který zahrnuje minulost i budoucí očekávání. Jedinci s vysokým skóre se cítí pozitivně naladěni, šťastní a naplnění. Jedinci s nízkým skóre mívají naopak malou sebeúctu a bývají nespokojeni se svým současným životem. Psychická pohoda (well-being) značně závisí na skóre ostatních tří faktorů TEIQ.

Sebekontrola: Lidé s vysokým skóre mají zdravou míru kontroly nad svými pudy a touhami. Kromě toho, že jim dokážou odolat, dobře regulují vnější tlaky a stres. Nepotlačují své emoce, ani nejsou přehnaně expresivní. Lidé s nízkým skóre mají naopak sklon k impulzivnímu jednání a nezdá se, že by byli schopni zvládat stres. Malá sebekontrola je spojena s nepřízpůsobivostí.

Emocionalita: Jedinci s vysokým skóre v tomto faktoru si myslí, že ovládají široký rozsah emočně zaměřených schopností. Dokážou vnímat a vyjadřovat emoce a využít tyto schopnosti, aby si vytvořili a udrželi blízké vztahy s druhými. Jedinci s nízkým skóre v tomto faktoru těžko rozpoznávají své vnitřní emoční stavy a těžko vyjadřují své pocity ostatním, což často vede k méně uspokojivým osobním vztahům.

Sociabilita: Faktor sociability se liší od výše uvedeného faktoru emocionality tím, že zdůrazňuje sociální vztahy a sociální vliv. Zaměřuje se na jedince jako na subjekt v různých sociálních kontextech spíše než na osobní vztahy s rodinou a blízkými přáteli. Jedinci s vysokým skóre ve faktoru sociability jsou lepší v sociální interakci. Jsou přesvědčení, že umí dobře naslouchat

a zřetelně a sebevědomě komunikovat s lidmi z velmi odlišných zázemí. Ti s nízkým skóre jsou přesvědčení, že nejsou schopní ovlivňovat emoce ostatních, a je méně pravděpodobné, že budou dobře vyjednávat nebo navazovat kontakty s lidmi. Nejsou si jistí, co dělat nebo říkat v sociálních situacích, proto působí nesměle a rezervovaně (Trait Emotional Intelligence Research Program, 2001).

Sebehodnotící způsob sběru dat a informací o EI má své limity, které je třeba zohledňovat. Upozorňuje na ně Wilhelm (2007), když říká, že dosud navržené sebehodnotící metody měření EI by neměly být nazývány měřením EI. Považovat tato měření za ukazatele nového konstruktů by vyžadovalo sofistikovanější ukotvení v zavedených nomologických sítích.

Položky jako „Vyjádřit vlastní emoce slovy pro mě není problém“ nemají daleko ke strukturovaným snahám měřit sebehodnocení emoční inteligence. Takové položky neodrážejí správně preference typického emočně inteligentního chování, ale vyjadřují vzhled do relativního hodnocení schopnosti adekvátně vyjadřovat vlastní emoce slovy. Některé schopnosti je snazší ohodnotit než jiné. Čím je introspekce a znalost o schopnostech přiměřenější, tím větší je vztah mezi schopnostmi a sebehodnocením.

Je však důležité poznamenat, že v tradičních oblastech inteligence se korelace mezi sebehodnocením a skutečnými schopnostmi pohybují někde mezi 0.20 a 0.50. Korelace mezi sebehodnocením EI a EI jako schopností nebudou o nic vyšší. Na základě korelací výrazně nižších než 0.50 rozhodně není vhodné ze sebehodnocení usuzovat na EI jako schopnost.

Navíc není zřejmé, o čem sebehodnocení emoční inteligence ve skutečnosti vypovídá. Sebehodnocení schopností mnohem víc vychází z preferencí valencí, schopností, přeceňování či podceňování skutečných schopností a dalších osobnostních konstruktů.

Chceme-li zavést nový konstrukt a nové postupy měření, má sebehodnocení velmi omezený dosah jako kritérium i jako predikátor (Wilhelm, 2007).

Z předchozích dvou podkapitol je zřejmé, že emoční inteligence je složitý konstrukt, který zasluhuje mnohá další podrobnější empirická zpracování. V následujících řádcích prezentujeme výzkum, který se na problematiku EI orientoval, a to především z interkulturního hlediska.

2.3 Cíl výzkumu

V souladu s cíli realizovaného projektu *Výzkum sociálních jevů v kulturním kontextu - komparace českých a slovenských vysokoškolských studentů* jsme se ve výzkumu soustředili na interkulturní a mezioborové rozdíly v oblasti emoční inteligence studentů prezenční formy studia.

Zjišťovali jsme efekt faktorů, kterými byly stát a obor, na indikátory emoční inteligence. Ověřovali jsme, zda český a slovenský kulturní kontext může být faktorem, který ovlivňuje míru emoční inteligence studentů.

Zajímalo nás také, zda existuje signifikantní rozdíl v míře emoční inteligence mezi studenty managementu a sociální pedagogiky (sociální práce) a nakolik je z hlediska emoční inteligence studentů významný interakční efekt obou hlavních faktorů: stát a obor.

2.4 Metoda

Data byla sbírána prostřednictvím dotazníku *Trait Emotional Intelligence Questionnaire – Short Form* (TEIQue-SF)¹. S ohledem na časovou efektivitu byla použita zkrácená verze TEIQue-SF. V rámci sběru dat byly totiž distribuovány další čtyři dotazníky, jejichž zpracování se věnují jiné kapitoly v této knize. Výše jsme již popsali teoretickou bázi dotazníku a jeho strukturu². TEIQue-SF obsahuje 30 sebehodnotících položek.

Odpovědi respondenti zaznamenávali na sedmibodové škále Likertova typu (1 = úplný nesouhlas; 7 = úplný souhlas). 15 položek (2.; 4.; 5.; 7.; 8.; 10.; 12.; 13.; 14.; 16.; 18.; 22; 25.; 26; 28.) je reverzních. Při zpracování dat byly odpovědi v těchto položkách překódovány.

Výzkumný soubor tvořili studenti českých a slovenských vysokých škol (N = 1122 platných z N = 1141 získaných) v oborech zaměřených na management (N = 639) a sociální pedagogiku, příp. sociální práci³ (N = 483).

Tabulka 2.1 prezentuje strukturu výzkumného souboru. Studenti vyplňovali dotazníky metodou „papír – tužka“.

¹ TEIQue-SF je k výzkumným účelům volně přístupný na stránkách London Psychometric Laboratory at University College London. Dostupné na:

<http://www.psychometriclab.com/Default.aspx?Content=Page&id=14>.

² Dotazník je uveden v příloze.

³ V České republice šlo o obor sociální pedagogika, na Slovensku o obor sociální práce. Obsahy studia i uplatnění absolventů se ve značné míře shodují, proto jsme obory pro potřeby našeho výzkumu nediferencovali a data zpracovávali společně.

Tabulka 2.1 Struktura výzkumného souboru TEIQue-SF

Obor	Stát	Pohlaví	N	%
Management	ČR	muž	52	4.6
		žena	169	15.1
Sociální pedagogika/práce	SR	muž	89	7.9
		žena	329	29.3
	ČR	muž	29	2.6
		žena	176	15.7
	SR	muž	78	7.0
		žena	200	17.8
Celkem			1122	100.0

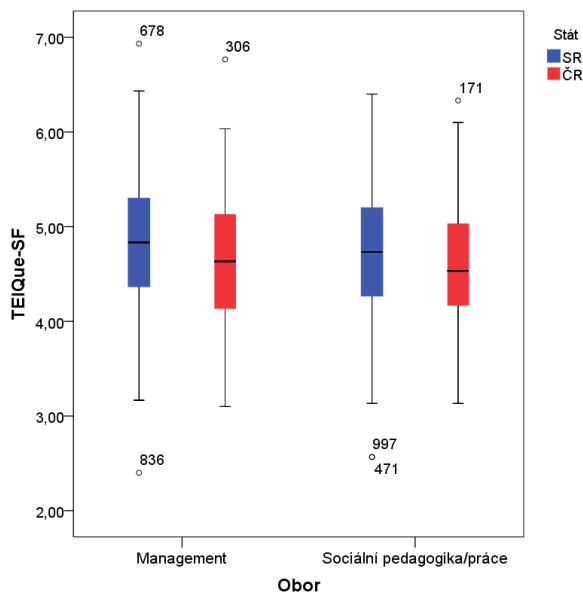
Data byla zpracována prostřednictvím programu SPSS ver. 21. K analýze dat byla použita dvoufaktorová analýza rozptylu (2x2 ANOVA) a t test⁴. Crombachovo $\alpha = 0.86$, měření považujeme za spolehlivé a přesné.

2.5 Výsledky

Obrázek 2.3 ukazuje distribuci dat výzkumného souboru. U šesti respondentů jsme zaznamenali odlehle hodnoty. Vzhledem k tomu, že jde o velmi nízký počet, odpovědi těchto respondentů jsme zahrnuli do analýzy dat. Tabulka 2.2 dokumentuje grafické vyjádření Obrázku 2.3.

⁴ Pro použití parametrických testů byly splněny podmínky homogenity rozptylů mezi skupinami a normální rozdělení dat. Data nebyla analyzována podle jednotlivých faktorů TEIQue, ale jako celek.

Obrázek 2.3 Distribuce dat výzkumného souboru

Nejvyšší průměrné skóre v odpovědích respondentů jsme zaznamenali u slovenských studentů managementu, přičemž slovenští studenti oboru sociální práce také vykazují vyšší průměrné skóre v odpovědích než studenti čeští.

Nejnižší průměrné skóre jsme naměřili u českých studentů oboru sociální pedagogika. Rozptyly v jednotlivých skupinách jsou srovnatelné, nebyl mezi nimi prokázán signifikantní rozdíl (Levenevův test, $p = 0.27$).

Tabulka 2.2 Průměrné skóre respondentů v TEIQue-SF

Stát	Obor	Průměrné skóre TEIQue- SF*	Směrodatná odchylka	Standardní chyba
ČR	Management	4.64	0.66	0.05
	Sociální pedagogika/práce	4.58	0.62	0.05
SR	Management	4.83	0.65	0.03
	Sociální pedagogika/práce	4.76	0.70	0.04

* 1 = úplný nesouhlas; 7 = úplný souhlas.

Analýza hlavních efektů

Primárním cílem, jak bylo popsáno výše, bylo zjistit, zda dva faktory (hlavní efekty), stát a obor, mají signifikantní vliv na indikátory emoční inteligence studentů. Zajímalo nás také, zda významnou roli v souvislosti s emoční inteligencí může hrát interakce těchto dvou faktorů.

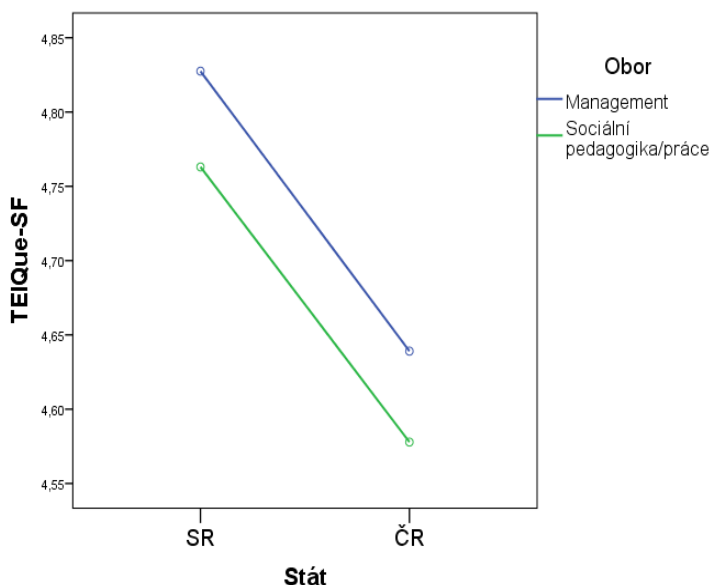
Slovenští studenti, bez ohledu na studovaný obor, vykazují vyšší průměrné skóre v indikátorech emoční inteligence než čeští studenti. Rozdíl mezi Čechy a Slováky bez ohledu na studovaný obor je statisticky významný ($p < 0.001$). Můžeme tedy konstatovat, že **faktor stát, má vliv na indikátory emoční inteligence**. Síla tohoto faktoru je však malá ($\eta^2_p = 0.02$). Znamená to, že příslušnost ke státu vysvětluje přibližně 2 % variability indikátorů emoční inteligence. V případě faktoru, kterým byl obor, jsme neprokázali statisticky významné rozdíly v průměrných skóre

indikátorů emoční inteligence mezi obory bez ohledu na státní příslušnost ($p = 0.13$).

Faktor obor se ve dvou faktorovém interakčním modelu **neprojevila jako významný**. **Interakce obou faktorů se neukázala jako signifikantní** ($p = 0.97$). Lze konstatovat, že spojený efekt kombinace faktoru stát a obor neovlivňuje indikátory emoční inteligence studentů. Tento analyzovaný model vysvětluje jen 2.2 % variability emoční inteligence studentů ($R^2 = 0.02$). Okolo 98 % efektů tak zůstává v tomto případě neodhaleno.

Obrázek 2.4 znázorňuje vzájemné postavení hlavních efektů v interakčním modelu.

Obrázek 2.4 Hlavní efekty interakčního modelu

Analýza interkulturních rozdílů

Prostřednictvím *t* testu jsme zjistili signifikantní rozdíly v průměrných skóre indikátorů emoční inteligence mezi Čechy a Slováky v rámci jednotlivých oborů. Slovenští studenti managementu vykazují vyšší skóre indikátorů emoční inteligence ($M = 4.83$) než čeští studenti stejného oboru ($M = 4.64$), ($p = 0.001$). Podobně je tomu v případě oboru sociální pedagogika/práce. Slovenští studenti v sebehodnoticím dotazníku prokazují vyšší průměrné skóre ($M = 4.76$) než čeští studenti téhož oboru ($M = 4.58$), ($p = 0.003$). Ukazuje se, že interkulturní rozdíly mezi respondenty obou států v indikátorech emoční inteligence existují nejen v obecné rovině, jak je uvedeno výše v analýze hlavních efektů, ale také na jednotlivé oborové úrovni.

Signifikantní rozdíl mezi skupinami byl prokázán u proměnné pohlaví. Muži v průměru vykazovali vyšší skóre u indikátorů emoční inteligence ($M = 4.82$) než ženy ($M = 4.70$), ($p = 0.016$).

2.6 Diskuse a závěr

Emoční inteligence je složitý konstrukt, který zasluhuje zkoumání v mnoha kontextech (intrapersonální, interpersonální či interkulturní). Soustředili jsme se na indikátory emoční inteligence prostřednictvím dotazníku TEIQue-SF, jejichž analýza byla primárně zaměřena na kulturní kontext respondentů. Zjistili jsme, že proměnná stát (reprezentující interkulturní aspekt) je determinantou indikátorů emoční inteligence, i když, jak jsme uvedli, síla této determinanty je omezená (vysvětluje asi jen 2 % variability indikátorů emoční inteligence). Potvrzují se tak závěry řady výzku-

mů, které na rozdíly v emoční inteligenci mezi kulturami upozorňují (srov. Tang, Yin Nelson, 2010; Johnsen, Meeus, Meling, Rogde, Eid, Esepevik, Olsen ... Sommerfelt-Pettersen, 2012; Reilly, Karounos, 2009; Koydemir, Simsek, Schutz, Tipandjan, 2013).

V provedeném výzkumu jsme zjistili, že slovenští studenti, bez ohledu na studovaný obor, vykazují vyšší skóre indikátorů emoční inteligence než studenti čeští. Může zde hrát roli individualistické a kolektivistické pojetí kultury, jak o něm hovoří např. Kang, Shaver, Min, Jing (2003). Pro kolektivisticky orientované kultury je u lidí charakteristická větší schopnost emoční diferenciacce, a s tím spojená vyšší míra emoční inteligence, než v kulturách zaměřených více individualisticky. Kolektivisticky orientované společnosti vykazují vyšší míru emoční inteligence než individualistické společnosti (Tang, Yin, Nelson, 2010). Uvědomujeme si, že námi uvedené vysvětlení rozdílů v indikátorech emoční inteligence mezi českými a slovenskými studenty je nutné dále propracovávat a empiricky ověřovat. Nemáme dosud žádné výzkumy, které by se zaměřovaly na míru individualismu či kolektivismu u českých a slovenských studentů. Pokládáme za pozitivní, že se otevírá další významná oblast interkulturního bádání.

Pokud jsme se zaměřili na faktor, kterým byl obor, bez ohledu na kulturní kontext, neprokázali jsme jeho vliv na indikátory emoční inteligence studentů. V interakčním spojení faktoru obor spolu s faktorem stát jsme také neprokázali vliv na emoční inteligenci respondentů. Ve složitém konstruktu emoční inteligence je nutno hledat a empiricky ověřovat vliv dalších faktorů. Prokázali jsme sice, že pohlaví je faktorem indikátorů emoční inteligence studentů, jde však o méně významný faktor. Muži vykazovali vyšší skóre u indikátorů emoční inteligence než ženy. Toto zjištění je v rozporu s některými výzkumy zaměřenými na genderové rozdí-

ly v emoční inteligenci (srov. Extremera, Fernández-Berrocal, Salovey, 2006; Mayer, Geher, 1996; Ciarrochi, Chan, Caputi, 2000), které naopak upozorňují na to, že ženy vykazují vyšší míru emoční inteligence než muži.

Limitujícím prvkem je sebehodnotící forma použitého nástroje. Jde o nejčastější formu dotazníku, jehož data je nutno interpretovat s ohledem na tuto skutečnost. Zvláště pokud jde o složitěji uchopitelné konstrukty, kam patří i emoční inteligence, platí, že sebehodnotící škály je třeba vnímat jako vodítko k poznání jevu, ne jako komplexní ukazatel stavu problematiky. Je třeba upozornit na to, že nástroj TEIQue-SF neměří emoční inteligenci, ale indikátory emoční inteligence. Výsledky je třeba chápat jako vstup do problematiky měření tohoto jevu v kulturním kontextu.

V této kapitole jsme čtenáři přiblížili problematiku emoční inteligence, a to především z pohledu interkulturního srovnání mezi českými a slovenskými studenty. Slovenští studenti vykazují vyšší míru indikátorů emoční inteligence než jejich české protějšky. Tato skutečnost vybízí k dalším zkoumání, která by potvrdila či vyvracela naše zjištění. Prospěšné by bylo využití jiného nástroje k měření emoční inteligence tak, aby bylo konstrukt emoční inteligence možno zkoumat komplexněji, ať už v kulturním, gendrovém či jiném kontextu.

3 Sociálny well-being v kultúrnom kontexte

V ostatných rokoch sa snaženie odborníkov vo všetkých oblastiach týkajúcich sa života človeka orientuje nie len na jeho predĺženie, ale predovšetkým na zvýšenie jeho kvality. V oblasti psychologických vied ide predovšetkým o subjektívne prežívanie a hodnotenie jednotlivca a z toho vyplývajúci pocit spokojnosti, pohody. Zvýšenie záujmu o túto problematiku nastalo v osemdesiatych rokoch 20. storočia, keď sa začal systematický výskum pozitívnych stavov a well-beingu (Blatný, 2005). Tento obrat nastal po rokoch zdôrazňovania patológie, zlyhávania a orientácie na nápravnú terapiu, odstraňovanie utrpenia a uzdravovanie, dlhodobého venovania zvýšenej pozornosti negatívnym faktorom a riešeniu problémov, ktoré vychádzalo z predpokladu, že negatívne udalosti majú väčší dopad na prežívanie človeka, jeho emócie a správanie, než udalosti pozitívne (Seligman, 2000).

V roku 1998 vyzval prezident Americkej psychologickej asociácie (APA) Martin Seligman k preorientovaniu sa na tzv. pozitívnu psychológiu, reflektujúcu individuálne osobitosti a subjektívnu skúsenosť, usilujúcu sa o presunutie dôrazu z ľudských slabostí, vulnerability a patológie na silné stránky, nezlomnosť, spokojnosť s prežitým životom, nádej a optimizmus do budúcnosti, šťastie a well-being v aktuálnom prežívaní. Na individuálnej úrovni ide o charakteristiky ako je schopnosť milovať, odvaha, interpersonálne spôsobilosti, húževnatosť a vytrvalosť, originalita, spiritualita a múdrosť. Na skupinovej úrovni ide o zodpovednosť, altruizmus, zdvorilosť, sebaovládanie a miernosť, starostlivosť o rodinu, toleranciu a pracovnú etiku (Seligman, Csikszentmihalyi, 2000). Pozitívna psychológia sa

zaobera podmienkami a procesmi, ktoré prispievajú k rozvoju optimálneho fungovania človeka, k zdraviu jednotlivcov, rodín, skupín a organizácii. Pozitívni psychológovia sa zoberajú štúdiom mentálneho zdravia a well-beingu. Súčasťou pozitívnej psychológie je viera, že kompletná praktická i vedecká psychológia v sebe zahŕňa porozumenie rovnako negatívnym, ako aj pozitívnym stránkam života, ich vzájomnej interakcii a tiež účinnú intervenciu, ktorá by zmiernila strádanie a prehĺbila prežívanie šťastia (Seligman et al., 2005).

Veľmi významnou súčasťou života jednotlivca je jeho začlenenie do spoločnosti, majú tak na mysli najužšie vzťahy, komunitu, ako aj široké celospoločenské, či globálne začlenenie. Vedomie, že spoločnosť sa vyvíja pozitívnym smerom, že je možné sa v nej orientovať, že ľudia sú priateľskí a spolupracujúci a uvedomenie si vlastnej spoluúčasti na dianí, je neoddeliteľnou súčasťou dobre prežitého života, spokojnosti a pohody.

3.1 Well-being – subjektívny, psychologický, sociálny

V súvislosti s rozvojom pozitívnej psychológie sa popri skúmaní negatívnych javov, dostáva do pozornosti bádateľov šťastný človek. Množstvo výskumov sa sústreďuje na pojmy ako šťastie, optimizmus, nádej a spokojnosť. Terminológia označujúca pozitívne rozpoloženie človeka je však nejednotná. Ako uvádzajú Kebza a Šolcová (2003) v anglickej odbornej literatúre je pojem well-being niekedy označovaný inými (užšími, širšími, či príbuznými) termínmi – „quality of life“, „subjective well-being (SWB)“, „psychological well-being (PWB)“, „mental well-being“, „life satisfaction“, „mental health status“, „happiness“, „wellfare“, „welfare“, „fitness“, „success“, „friendship“, „pleasure“, „prosperity“. Čo sa týka slovensky a česky písanej odbornej

literatúry, je situácia podobná. Křivohlavý (2001, 2010) používa krátky termín „pohoda“ a „životní pohoda“. Kebza a Šolcová (2003) zaviedli pojem „osobní pohoda“, ktorý považujú za širší ako časté spájanie well-beingu s dimenziou duševnej pohody. Na Slovensku sa problematike well-beingu venoval predovšetkým Džuka (2004), ktorý zaviedol v súlade s nemecky písanou odbornou literatúrou používajúcou termín „subjektives Wohlbefinden“ termín „subjektívna pohoda“ slúžiaci aj ako ekvivalent k anglickému pojmu well-being.

V českej a slovenskej literatúre sa zvyknú používať aj niektoré ďalšie termíny ako napr. „pocit blaha“, „subjektívny komfort“, či už spomínaná „duševná pohoda“. V tejto kapitole budeme používať termín subjektívna pohoda, ktorý je zaužívaný v slovenskej literatúre a alternatívne k nemu aj anglicky pojem well-being, ktorý je medzinárodne používaný a v pôvodnej forme ho používajú aj autori na Slovensku a v Česku.

Subjektívna pohoda je zakotvená aj v definícii zdravia podľa Svetovej zdravotníckej organizácie a tvorí jej významnú charakteristiku, pričom sa rozlišujú jej telesné, duševné a sociálne dimenzie. Zdravým človekom je ten, ktorý je v pohode. Zdravie nie je definované iba ako neprítomnosť ochorenia, ale tiež ako stav úplnej telesnej, duševnej a sociálnej pohody (www.searo.who.int/LinkFiles/About_SEARO_const.pdf).

Tento výklad je zároveň najčastejšou definíciou pojmu well-being (Kebza, Šolcová, 2003).

3. 2 Konceptie a teórie v súvislosti s problematikou well-beingu

Jednou z prvých odborných publikácií, v ktorej sa pri definícii mentálneho zdravia kládol dôraz viac na pozitívne termíny, ako na opis dysfunkcií, bola kniha Jahodovej (1958, in Keyes, 2006). Prístup autorky, v ktorom zdôrazňuje životné ciele jednotlivca, orientáciu na osobný rast a sebaaprijatie, možno považovať za eudaimonické chápanie subjektívnej pohody. Princíp eudaimonie je zakotvený ešte v antických prácach Aristotela, ktorý považuje eudaimoniu za najväčší majetok, ktorý môže človek svojou činnosťou dosiahnuť. Spočíva v sebarealizácii, uplatnení vlastných dispozícií a talentov (Ryff, Singer, 2008). Tento prístup v nazeraní na problematiku well-beingu uplatnili aj ďalší autori, ale odráža sa predovšetkým v prácach Ryffovej a Keyesa a v ich koncepcii psychologického well-beingu (PWB) (Ryff, Keyes, 1995; Keyes, 2006).

Druhý uhol pohľadu na well-being vychádza z hedonizmu a sústreďuje sa predovšetkým na prežívanie človeka a jeho spokojnosť so životom. Z psychologického hľadiska ide o snaženie ľudských bytostí konať tak, aby dosiahli čo najväčšiu prevahu pôžitkov nad utrpením. Podľa Džuku a Dalbertovej (1997) medzi prvé výskumné práce, vychádzajúce z tohto uhla pohľadu patria práce uskutočnené Cantrilom, ktorý kladie dôraz na kognitívny aspekt subjektívnej pohody. Vychádza z diskrepancie medzi tým, čo osoba percipuje a tým, na čo ašpirovala. Bradburn pri definovaní well-beingu zdôrazňuje emocionálny aspekt a pohoda je podľa neho bilanciou medzi pozitívnymi a negatívnymi emóciami. Argyle vo svojej koncepcii poukazuje na jej dve stránky, emocionálnu a kognitívnu. Becker pridáva aj psychický a fyzický aspekt subjektívnej pohody (Džuka, Dalbertová, 1997).

Grob (1998) chápe well-being ako subjektívnu životnú spokojnosť, ide o komplexný pojem, zahrňujúci na jednej strane nespokojnosť, nízke sebahodnotenie, malé uspokojenie alebo negatívne stránky života, na druhej strane šťastie a spokojnosť so životom, sebou samým a pozitívne stránky života.

Fahrenberg a kol. (2000, in Rodná, Rodný, 2001) definujú spokojnosť so životom ako individuálne hodnotenie minulých a súčasných podmienok života a očakávanej životnej perspektívy. Celková životná spokojnosť vyplýva zo spokojnosti so špecifickými oblasťami života. Konkrétne ide o desať oblastí a individuálnej spokojnosti s nimi: zdravie, práca a povolanie, finančná situácia, voľný čas, manželstvo a partnerstvo, vzťah k vlastným deťom, spokojnosť so sebou, sexualita, priatelia, známi, príbuzní a bývanie.

Na oba spomínané aspekty subjektívnej pohody – kognitívny a emocionálny sa zameriava aj autor najcitovanejšej teórie subjektívnej pohody Diener, podľa ktorého pozostáva emocionálny resp. afektívny komponent z pozitívnej a negatívnej afektivity a kognitívno-evaluatívny komponent v sebe obsahuje jednak celkovú spokojnosť so životom a zároveň i spokojnosť s rozličnými oblasťami života (Džuka, 2004). Biswas–Diener, Diener a Tamir (2004) uvádzajú okrem dvoch základných rovín subjektívnej pohody (kognitívnej a afektívnej), tiež tri komponenty tohto konštruktú: pozitívne emócie (prežívanie stavov ako je napr. radosť, spokojnosť, náklonnosť a pod.), neprítomnosť negatívnych emócií (strach, zlosť, smútok a pod.) a tiež vlastné posúdenie spokojnosti. Tieto tri dimenzie spájajú a vytvárajú zjednodušený popis „šťastného človeka“, ktorý býva veselý, málokedy je smutný a je celkovo spokojný so svojim životom. Well-being považujú skôr za dlhodobejší stav, naladenie, než za aktuálny pocit.

Blatný (2005) za kognitívnu zložku well-beingu považuje vedomé hodnotenie vlastného života, ktoré zahŕňa životnú spokojnosť, spokojnosť vo významných oblastiach života a sebahodnotenie. Životná spokojnosť tvorí podľa uvedeného autora hlavnú zložku well-beingu a tiež uvádza, že je jednou z najčastejších výskumných operacionalizácií subjektívnej pohody. Emocionálnu zložku podľa Blatného (2005) tvorí súhrn nálad, emócií, afektov, ktoré môžu byť príjemné alebo nepríjemné. Hlavné emocionálne komponenty well-beingu sú dlhodobé prežívané emócie, ich frekvencia a intenzita. Well-being je charakterizovaný vysokou mierou pozitívnych emócií a nízkou mierou emócií negatívnych.

Zo psychologického uhla pohľadu zaraďujú Šolcová a Kebza (2005) well-being niekde na rozmedzie afektov, nálad a osobnostných čŕt. Podľa uvedených autorov tento pojem obsahuje ako emotívnu, tak aj kognitívnu a postojovú zložku. Uvádzajú štyri komponenty subjektívneho pocitu pohody, ktoré môžu byť ponímané aj ako akési spojenie pohľadu na well-being ako rozvoj osobného potenciálu a pohľadu vychádzajúceho z prežívania pozitívnych emócií a spokojnosti. Sú to: psychická osobná pohoda v užšom zmysle slova, sebaúcta (self-esteem), sebaúčinnosť (self-efficacy) a osobné zvládanie (personal control, mastery). Lašek (2004) pridáva sociálne porovnávanie, optimistický postoj k životu a oslobodenie sa od starostí a fyzickej bolesti.

Z delenia na emocionálnu a kognitívnu zložku subjektívnej pohody vychádza aj rozlišovanie medzi habituálnou (je výsledkom uspokojovania potrieb a motívov jednotlivca) a aktuálnou (stav, ktorý je možné dosiahnuť priamo pozitívnymi zážitkami, alebo nepriamo – elimináciou resp. obmedzením negatívnych zážitkov) životnou pohodou (Grob, 1995).

Aktuálnu subjektívnu pohodu tvoria momentálne prežívané emócie a habituálna vychádza z kognitívneho hodnotenia spokojnosti. Lašek (2004) považuje tieto zložky za základné komponenty subjektívneho well-beingu. Na kognitívnej úrovni zavádza index SWB (subjective well-being), ktorý je vyjadrením rozdielu medzi aktuálnym životným stavom jedinca a očakávaným, pre neho ideálnym stavom. Ak je SWB nulový resp. pozitívny, jedinec zažíva pocit uspokojenia. Emocionálnu zložku tvoria emocionálne pozitívne alebo negatívne aktuálne každodenné skúsenosti. Pociť spokojnosti je výsledkom rozdielu medzi pozitívnymi a negatívnymi zážitkami.

Pojem subjektívna pohoda býva spájaný s pojmom kvalita života. Džuka (2004) rozoberá podobnosti a rozdiely pojmov objektívna kvalita života, subjektívna kvalita života a subjektívna pohoda. Objektívnu kvalitu života tvoria objektívne podmienky života osoby, ktoré nie sú objektom psychologického výskumu, subjektívna kvalita života spočíva v individuálnom úsudkom hodnotených podmienkach života osoby a subjektívna pohoda sú emocionálnym systémom hodnotené podmienky vlastného života (frekvencia pozitívnych a negatívnych emócií). Kognitívny komponent subjektívnej pohody - spokojnosť so životom a spokojnosť so špecifickými oblasťami života považuje za takmer identický so subjektívnou kvalitou života. Ich odlišnosť spočíva v tom, že afektívne hodnotenie je charakteristické pre subjektívnu pohodu a jeho základom je biologická homeostáza, kognitívne hodnotenie je typické pre subjektívnu kvalitu života a jeho základom je psychické ekvilibrium.

Džuka a Dalbertová (1997) predložili model subjektívnej pohody, ktorý zohľadňuje na jej vytváraní ako emócie, nálady, telesné pocity, tak aj „emocionálne neutrálne periódy“. Model berie do úvahy procesový charakter subjektívnej pohody

a obsahuje ako aktuálnu (pohoda v konkrétnom časovom úseku), tak aj habituálnu (pre osobu typickú) subjektívnu pohodu.

Podľa modelu rovnováhy (Hedonic Treadmill) dobré a zlé udalosti v živote majú iba dočasný efekt na pocit šťastia a ľudia sa následne rýchlo vrátia do neutrálneho stavu. V originálnej teórii Brickmana a Campbella (1971, in Diener, Lucas, Scollon, 2006) sa predpokladá, že ľudia rýchlo reagujú na pozitívne a negatívne udalosti v živote, ale rovnako rýchlo sa vrátia do stavu neutrality.

Z tejto teórie vyvstáva, že aj ľudia, ktorí majú menšie zdroje, alebo musia čeliť vážnym problémom môžu byť rovnako šťastní resp. nešťastní ako tí, ktorí majú bohatšie zdroje a menšie problémy. Táto teória bola psychológmi akceptovaná, pretože bolo mnoho dôkazov, ktoré potvrdzovali jej platnosť. Vonkajšie podmienky a šťastie, pohoda, well-being korelujú pomerne slabo. Napríklad, všetky demografické premenné dohromady vysvetľujú menej ako 20 % variability šťastia (Campbell, Converse, Rodgers, 1976, in Diener, Lucas, Scollon, 2006). Suh, Diener and Fujita (1996) uvádzajú, že vplyv dobrých a zlých udalostí na šťastie je zjavný len najbližšie dva mesiace. Vzdialenejšie životné udalosti nie sú spoľahlivým prediktorom šťastia.

Diener, Lucas a Scollon (2006) navrhujú vo svojej práci revíziu teórie homeostázy. Prvou navrhovanou zmenou je nesúhlas s tým, že individuálne nastavenie človeka je hedonicky neutrálne. Tvrdenie, že ľudia sa vracajú k neutrálnemu východiskovému bodu nie je pravdivé, ten je u väčšiny ľudí vyšší ako neutrálny - ľudia sú väčšinou šťastní. Potom ako sa človek adaptuje a vracia sa na pôvodnú úroveň well-beingu, tá je vyššia ako neutrálna. Ďalšia navrhovaná revízia sa týka toho, že základné nastavenie človeka je u rôznych jednotlivcov rôzne a je závislé od temperamentových črt.

Tretia pripomienka poukazuje na možnosť rôzneho východiskového bodu pre rôzne komponenty subjektívnej pohody. Neexistuje globálna hladina celkového šťastia, ktorá zostáva počas celého života stabilná. Rôzne komponenty well-beingu sa môžu pohybovať rôznym smerom. Pozitívna emotivita, negatívna emotivita a životná spokojnosť môžu meniť svoj smer rôzne. Štvrtým, podľa autorov najdôležitejším bodom, je možnosť zmeny nastavenia v priebehu života vplyvom podmienok a udalostí. Fujita a Diener (2005) na podklade longitudinálnych údajov veľkej reprezentatívnej vzorky nemeckej populácie tvrdia, že základná hladina subjektívnej pohody sa u ľudí v priebehu rokov mení. Táto revízia dáva nádej a zmysel snaženiam smerujúcim k zlepšeniu well-beingu u jednotlivcov i národov.

3.3 Sociálna pohoda – sociálny well-being

Osobná a verejná stránka života sú dvoma potenciálnymi zdrojmi životných výziev človeka, ktoré následne vedú k hodnoteniu dobre prežitého života. Aj keď v začiatkoch skúmania problematiky well-beingu, tento bol považovaný skôr za osobný fenomén, v súčasnosti sa naň nahliada komplexnejšie. Šolcová a Kebza (2005) poukazujú na dve úrovne subjektívnej pohody (podľa terminológie autorov osobnej pohody) – individuálnu (zahrňujúcu jej štruktúru a dynamiku) a sociálnu. Aj z pohľadu pozitívnej psychológie je well-being tvorený dvoma základnými dimenziami, psychologickou a sociálnou. V snahe porozumieť optimálnemu fungovaniu človeka a duševnému zdraviu je potrebné skúmať aj sociálnu stránku pohody (Larson, 1992; 1996, in Keyes, 1998).

Sociálne zdravie, ktoré je súčasťou celkového zdravia človeka, pozostáva z niekoľkých dimenzií. Medzi potenciálne výhody spoločenského života patrí sociálna integrácia a kohézia, pocit

spolupatričnosti a vzájomnej závislosti, pocit zdieľaného vedomia a kolektívneho osudu (Durkheim, 1951, in Keyes, 1998).

Problemátike sociálnej pohody sa v svojej práci venuje Keyes (1998). Stotožňuje sa s tým, že well-being sa týka nielen osobného, ale aj sociálneho pozitívneho fungovania a uvádza päť dimenzií sociálneho well-beingu:

1. Sociálna integrácia je založená na pocite prináležitosti a začlenenia do komunity, ktorá sa pre jedinca stáva zdrojom opory a spokojnosti. Je hodnotením vzťahov ku spoločnosti a komunite. Indikátorom sociálneho zdravia je pocit jedinca, že je súčasťou spoločnosti, cíti, že má niečo spoločné s druhými, ktorí tvoria jeho sociálnu realitu (napr. susedia, rodina, spolupracovníci), cíti, že patrí do spoločnosti a komunity, v ktorej žije.
2. Sociálne prijatie spočíva v dôvere a v pozitívnych postojoch k druhým, vo viere, že druhí ľudia sú láskaví a priateľskí. Jedinci s vysokou mierou sociálnej akceptácie majú pozitívny pohľad na ľudskú prirodzenosť a cítia sa s druhými príjemne.
3. Spoluúčasť na spoločenskom dianí spočíva vo vedomí, že jednotlivec je prospešný pre spoločnosť a jeho prínos je ňou pozitívne hodnotený.
4. Sociálna aktualizácia vychádza z presvedčenia, že svet sa stáva lepším miestom pre každého a že sa spoločnosť vyvíja pozitívne. Sociálne zdraví jedinci vedia rozpoznať potenciál v spoločnosti a majú optimistický pohľad na podmienky a budúcnosť spoločnosti.
5. Sociálna súdržnosť spočíva vo vnímaní sociálneho sveta ako logického, pochopiteľného, predpovedateľného a je sprevádzaná záujmom o spoločnosť a komunitu.

Uvedená teória bola výskumne overovaná dvoma štúdiami, pričom obe podporili päť dimenzionálnu štruktúru sociálneho well-beingu (Keyes, Lopez, 2002).

Zisťovanie úrovne subjektívnej a sociálnej pohody bolo aj predmetom jedného z modulov 3. kola European Social Survey (ESS). Konceptný rámec, z ktorého autorský tím Huppert, Marks, Clark, Siegrist, Stutzer a Vittersø (2006, <http://www.cambridge-wellbeing.org/Files/Well-being-Module-Jun06.pdf>) vychádzal bol rozdelený do dvoch sekcií, ktoré korešpondovali s personálnymi a interpersonálnymi dimenziami well-beingu a každá zo sekcií bola ešte rozdelená na časť týkajúcu sa prežívania a časť týkajúcu sa fungovania. To umožnilo merať well-being niekoľkými cestami. Vychádzajúc z definícií subjektívnej pohody sa autori zamerali nie len na to, ako sa ľudia cítia (pocity radosti, pôžitku, spokojnosti), ale aj na to, ako si v živote vedú. Model im umožnil zisťovať úroveň ako subjektívnej pohody, tak aj sociálnej pohody. Ide o komplexný pohľad na problematiku well-beingu, ktorý sa javí byť zjednotením jednotlivých pohľadov a teórií.

3.4 Faktory determinujúce well-being

Faktory ovplyvňujúce well-being môžeme vo všeobecnosti rozdeliť na vonkajšie (súvisiace s prostredím, v ktorom človek žije) a vnútorné (súvisiace s osobnostnou štruktúrou). Medzi vonkajšie faktory patria životné podmienky, ekonomický a sociálny status, sociálne väzby, pracovné podmienky a pod. (Ryff, Heidrich, 1997 in Tišanská, Kožený, 2004).

Podobné stanovisko prezentujú aj Džuka a Dalbertová (1997), podľa ktorých je subjektívna pohoda determinovaná premennými prostredia, premennými viazanými na osobu, premennými moderátorového typu a premennými mediatorového

typu. Rola moderátora je v interakčnom pôsobení s hlavnou nezávislou premennou na zmeny v premennej závislej. Mediator pôsobí ako sprostredkovateľ vplyvu hlavnej nezávislej premennej na závislú. Bez pôsobenia mediatora hlavná nezávislá premenná má na zmeny v závislej nulový vplyv.

S uvedeným súvisí aj otázka hereditárnej podmienenosti well-beingu. Tejto problematike sa venovali napríklad Tellegen a jeho kolegovia realizáciou výskumov dvojčiat, ktoré poukázali na vzťah medzi dedičnosťou a subjektívnou pohodou (Diener, Lucas, 2003).

Lykken a Tellegen (1996, in Kebza, 2005) publikovali výsledky, na základe ktorých 44–52 % variancie v prežívaní subjektívnej pohody je možné pripísať hereditárnym faktorom. Uvedení autori uzatvárajú, že well-being je determinovaný v rôznej miere genetikou, prostredím a jedinečnými skúsenosťami individua. Iná výskumná štúdia realizovaná na reprezentatívnej vzorke dvojčiat potvrdzuje predpoklad, že subjektívna pohoda a osobnostné črty extroverzia, neurotizmus a svedomitosť majú spoločný genetický základ a že osobnosť môže vytvárať „afektívne rezervy“, ktoré sú dôležité pre udržanie rovnovážnej hodnoty subjektívnej pohody a jej zmien v čase (Weiss, Bates, Luciano, 2008).

Základné determinanty subjektívnej pohody podľa Blatného (2005) je možné rozdeliť do štyroch kategórií:

- a) *Socioekonomické a demografické faktory* (rod, vek, vzdelanie, rodinný stav, zdravotný stav, zamestnanie, bývanie, vierovyznanie), ktoré vysvetľujú cca 5–20 % rozptylu well-beingu (Campbell, Converse, Rodgers, 1976, in Diener, Lucas, Scollon, 2006).
- b) *Osobnostné dispozície* (extroverzia, neurotizmus, otvorenosť, svedomitosť, prívetivosť, tiež príbuzné charakteristiky ako je Rotterova lokalizácia kontroly, Heiderov atribučný štýl, Ban-

durova koncepcia self-efficacy, koncepcia hardiness Kobasovej, reziliencia, koncepcia zmyslu pre koherenciu Antonovského, Seligmanova koncepcia naučeného optimizmu, copingové štýly).

- c) *Diskrepancia a zhoda medzi osobnými očakávaniami, potrebami, aspiráciami, cieľmi, plánmi, túžbami a reálnou skutočnosťou.* Pozitívny vplyv majú primerané ciele, ktoré nie sú ani príliš nízke, ani príliš vysoké. Dôležité je tiež, aby ciele boli kongruentné s osobným motivačným systémom.
- d) *Sociálne vzťahy* – pozitívny vplyv sociálnej opory, začlenenie do kvalitných sociálnych vzťahov.

V ďalšom uvedieme v krátkosti výskumné zistenia týkajúce sa jednotlivých kategórií faktorov subjektívnej pohody. Socioekonomické a sociálne faktory vo vzťahu k subjektívnej pohode boli skúmané viacerými autormi. Socioekonomický status má pre prežívanie subjektívnej pohody pozitívny význam a jeho pôsobenie sa premieta do viacerých oblastí determinujúcich well-being (starostlivosť o zdravie, výživa, možnosti relaxu a pod.). Tento vzťah však nie je priamočiary, ide skôr o dosiahnutie socioekonomickej úrovne zabezpečujúcej základné fungovanie jednotlivca (Kebza, 2005).

Mnohé negatívne efekty nízkeho statusu sú skôr výsledkom procesov sociálneho porovnávania (Ryan, Deci, 2001). Ayyash-Abdo a Alamuddin (2007) poukázali na spojenie medzi subjektívnou pohodou a socioekonomickým statusom, ale tiež uvádzajú, že lepším prediktorom spokojnosti so životom sú vnútorné osobnostné charakteristiky, než demografické premenné. Vysoký socioekonomický status definovaný výškou príjmu, vzdelaním a povoláním má pozitívny vplyv na životnú spokojnosť. Zvlášť silný je vzťah medzi príjmom a spokojnosťou s prácou (Rodná, Rodný, 2001).

Výška príjmu pozitívne korelovala so šťastím a negatívne s negatívnou emotivitou, ako na úrovni jednotlivcov, tak aj na úrovni národov (Weiting et al., 2009). Aj úroveň sociálneho well-beingu sa ukazuje byť vyššia u osôb s vyšším vzdelaním a lepším socioekonomickým statusom (Keyes, 1998).

Šolcová a Kebza (2005) vo svojej výskumnej štúdii mapujúcej prediktory subjektívnej pohody na reprezentatívnej vzorke českej populácie uvádzajú vysoko signifikantný vzťah medzi subjektívnou pohodou a vyššou úrovňou sebauplatnenia, internou lokalizáciou kontroly a vyšším vzdelaním. Vzťah medzi prežívaním subjektívnej pohody a rodom a vekom nebol v tejto štúdii preukázaný. Iní autori (Ryff, 1995; Ryff, Singer, 2008) uvádzajú, že ženy (bez ohľadu na vek) posudzujú pozitívnejšie svoje vzťahy s druhými a svoj osobný rast, prípadne, že vyššia miera extroverzie u žien - senioriek súvisí so zriedkavejším prežívaním negatívnych emócií (Kačmárová, 2007). Ruini et al. (2003) konštatujú na základe realizovaného výskumu, že ženy vo všeobecnosti udávajú nižšiu úroveň subjektívnej pohody (okrem pozitívnych sociálnych vzťahov) a vyššiu úroveň distresu a osobnostných porúch, než muži. Vplyv rodu na celkovú spokojnosť so životom sa javí byť nepatrný. Vo väčšine výskumov sa nepreukázali žiadne rozdiely, v niektorých výskumoch boli spokojnejší muži, v iných ženy (Rodná, Rodný, 2001).

Nolen-Hoeksema a Rusting (2003) podávajú zhrnutie poznatkov a výskumov týkajúcich sa subjektívnej pohody v kontexte rodu. Uvažujú o tom, či v rodových rozdieloch týkajúcich sa well-beingu hrajú významnejšiu rolu biologické alebo sociálne faktory. Ženská rola a stereotypy vedú k ženy k internalizácii problémov. Na druhej strane muži sú rolovo vedení k externalizácii. Tieto stereotypy formujú prežívanie ako pozitívnych, tak aj negatívnych emócií. Ženy sa javia byť viac

emocionálne expresívne (okrem emócií vyjadrujúcich hnev), vykazujú vyššiu úroveň afektivity, používajú viac internalizovaných než externalizovaných copingových stratégií a disponujú vyššou mierou empatie. V záťažových situáciách a v situáciách, keď sa dostávajú do konfrontácie s negatívnymi udalosťami sú náchylné premietat' intenzívne afektívne prežívanie smerom dovnútra, čo vedie k depresii, anxiете, pocitom hanby a viny. Muži, naopak vykazujú nižšiu intenzitu afektivity, na distress reagujú častejšie externalizovane než internalizovane a majú nižšiu mieru empatie. V stresových situáciách častejšie ako ženy používajú externalizované copingové stratégie.

Vzťah veku a subjektívnej pohody je nejednoznačný. V niektorých komponentoch subjektívnej pohody ide o vzťah pozitívny, v iných o negatívny, alebo sa žiadny signifikantný vzťah nepreukázal. Ryffová a Keyes (1995) skúmali na reprezentatívnej vzorke Američanov (USA) závislosť well-beingu na veku. Hodnoty v škálach zmysel života a osobný rozvoj boli vo vyšších vekových skupinách signifikantne nižšie ako v mladších vekových skupinách. Škála pozitívne vzťahy s druhými a zvládanie životného prostredia však vykazovala vo vyšších vekových skupinách vyššie hodnoty.

Rozdiel bol zistený medzi mladšou a strednou vekovou skupinou v škále autonómia, mladšia skupina dosahovala nižšie hodnoty. V škále sebaaprijatie neboli zistené rozdiely z hľadiska veku. Sociálna pohoda, podobne ako psychologický well-being, koreluje s vekom rôznym spôsobom. Niektoré aspekty s vekom lineárne klesajú, iné stúpajú. Niektoré stúpajú nelineárne (Keyes, 1998).

Zdravotný stav a jeho subjektívne hodnotenie je tiež považovaný za dôležitý faktor ovplyvňujúci well-being. Farenberg a kol. (Rodná, Rodný, 2001) považujú zdravotný stav za najdôležitejší faktor spokojnosti so životom. K podobným záverom pou-

kazujúcim na vzťah medzi životnou spokojnosťou a vnímaním zdravotného stavu dospeli aj Vrabcová a Sarmány Schuller (2007) a Hnilica (2004). Významný vzťah medzi subjektívnou pohodou a pozitívne subjektívne hodnoteným zdravotným stavom uvádzajú aj Šolcová a Kebza (2005).

Medzi ďalšie faktory, ktoré prispievajú k životnej spokojnosti zaraďuje Hamplová (2004) rodinu, prácu a v menšej miere aj vzdelanie. Fahrenberg et al. (1994, in Rodná, Rodný, 2001) uvádza jednoznačnú spojitosť medzi rodinným stavom a životnou spokojnosťou v reprezentatívnej štúdii nemeckej populácie. Osoby, ktoré žijú v partnerskom zväzku boli so svojim životom spokojnejšie. V západnom svete, ženatí muži resp. vydaté ženy udávajú vyššiu mieru šťastia a spokojnosti, ako tí, ktorí nikdy nežili v manželskom zväzku, sú rozvedení alebo žijú oddelene. Zdá sa, že dôležitejším faktorom ako žiť v partnerstve, by mala byť jeho kvalita. Ľudia, ktorí považujú svoje manželstvo za uspokojujúce, ktorí stále cítia lásku k svojmu partnerovi, veľmi zriedka udávajú, že sú nešťastní, nespokojní so životom alebo depresívni (Myers, 2003).

Súvislosť medzi subjektívnou pohodou a osobnosťou je jedným z najkonzistentnejších zistení na poli bádania konštruktú well-being. Podobne ako osobnosť, aj well-being vykazuje stabilitu bez ohľadu na situácie, priebeh života, dokonca aj vzhľadom k množstvu a intenzite intervenujúcich udalostí (Diener, Lucas, 2003). Najviac výskumov potvrdilo vzťah subjektívnej pohody s osobnostnými dimenziami extroverzia na kladnom póle a neurotizmus na zápornom póle. Nie je to prekvapivé zistenie, pretože tieto dve osobnostné črty majú veľmi úzky vzťah k afektivitě, ktorá je jedným z komponentov subjektívnej pohody.

Už v raných prácach týkajúcich sa problematiky well-beingu Bradburn (1969, in Diener, Lucas, 2003) zistil, že sociabilita,

ktorá je súčasťou extroverzie je vo vzťahu k príjemným emóciám a nemá vzťah k emóciám negatívnym. Costa a McCrae (1980) potvrdili tieto zistenia a rozšírili ich o záver, že neurotizmus má vzťah k negatívnej, ale nie k pozitívnej emotivite. Extroverzia a emocionálna stabilita pôsobia vo vzťahu k well-beingu v zmysle protektívneho faktora (Hayes, Joseph, 2003; Kebza, 2005).

Ďalším dôležitým determinantom je začlenenosť jedinca do sociálnej siete. Osoby, ktorým je poskytovaná sociálna opora vykazujú vyššiu mieru životnej spokojnosti (Rodná, Rodný, 2001). Myers (2003) uvádza výskumy, ktoré potvrdzujú vzťah medzi sociálnou oporou a well-beingom.

Subjektívnu pohodu človeka determinuje mnoho činiteľov, ide o multifaktoriálne podmienený jav. Z vyššie uvedených výskumných zistení vyplýva, že dôležitú úlohu hrajú predovšetkým osobnostné črty, základ ktorých je hereditárne podmienený.

Významnými pri utváraní subjektívnej pohody sú aj iné osobnostné činitele, ako napríklad odolnosť – reziliencia, sebaúcta, vysoké sebahodnotenie, interná lokalizácia kontroly a kongruentné hodnoty a ciele. Socioekonomické a demografické faktory majú na well-being významný vplyv, ale ich účinok nie je vždy priamočiary a jednoznačný.

Pomerne konzistentne vyznievajú zistenia týkajúce sa podporného účinku fungujúcich sociálnych vzťahov a sociálnej opory na subjektívnu pohodu.

3.5 Výskum zameraný na zistenie sociálnej pohody vysokoškolských študentov

V našom výskume sme sa zamerali na zistenie úrovne sociálnej pohody a študentov vysokých škôl na Slovensku a v Česku. Zaujímalo nás tiež, čo budú zistené rozdiely úrovni sociálneho well-beingu, ako aj v úrovni jeho dimenzií z hľadiska krajiny (Česká republika, Slovenská republika), rodu, študijného odboru (manažment, sociálna práca) a bydliska (mesto, vidiek). Cieľom bolo aj zistiť súvislosti medzi vekom respondentov a sociálnou pohodou.

Metodológia výskumu

Základný výskumný súbor tvorilo 1141 respondentov zo Slovenska (711) a z Česka (430), študujúcich na Fakulty manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove a na Fakulte manažmentu a ekonomiky UTB v Zlíne, pričom išlo o študentov študijných odborov manažment (57.5 %), sociálna práca (34.5 %) a sociálna pedagogika – iba v študenti študujúci v Česku (18.1 %). 78.1 % respondentov boli ženy. Priemerný vek bol 25.48 roka, vekové rozpätie od 18 do 57 rokov. 79.6 % výskumnej vzorky tvorili študenti vo veku do 30 rokov. Počty respondentov v jednotlivých analýzach sa rôznia z dôvodu neúplných a chýbajúcich dát.

Sociálnu pohodu sme zisťovali dotazníkom, ktorý bol zostavený z položiek, ktoré použil Keyes (1998) vo svojej štúdií zameranej na overenie teórie sociálneho well-beingu. Položky dotazníka sýtia nasledovné dimenzie sociálnej pohody: sociálna integrácia (SIn), sociálne prijatie (SAc), spoluúčasť na spoločenskom dianí (SCo), sociálna aktualizácia (SA_t) a sociálna súdržnosť (SCH). Súčet všetkých položiek dotazníka po ich prepólovaní tvorí sumárne skóre sociálnej pohody (SP_{Cs}). Každá z dimenzií je

reprezentovaná tromi položkami a respondent vyjadruje mieru svojho súhlasu na sedemstupňovej škále. Dotazník bol metódou spätného prekladu a zhodou troch prekladateľov preložený z anglického so slovenského jazyka.

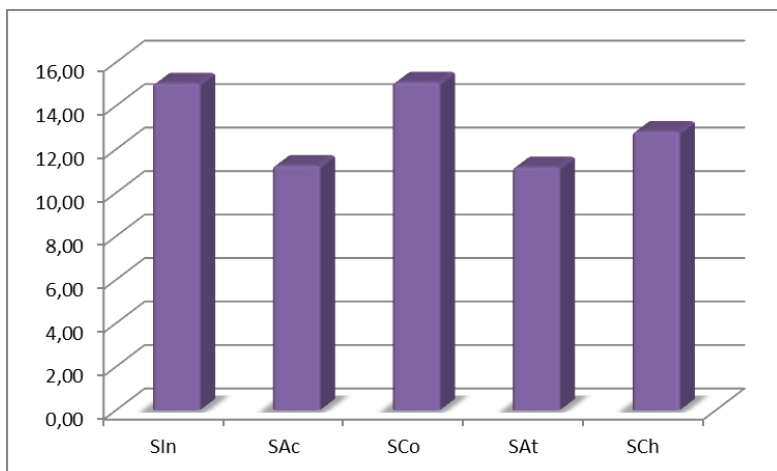
Výskum bol realizovaný prostredníctvom dotazníkov, ktoré boli respondentom administrované v prostredí školy, študenti boli oboznámení s cieľmi výskumu a požiadaní o súhlas s účasťou.

Dáta sme spracovali prostredníctvom deskriptívnej, parametrickej rozdielovej štatistiky (t-test) a korelačnej analýzy (Pearsonov korelačný koeficient) v programe SPSS 20.

Výsledky výskumu

Jedným z cieľov výskumu bolo zistiť mieru sociálnej pohody vysokoškolákov našej výskumnej vzorky v jej jednotlivých dimenziách. Najvyššie priemerné skóre dosiahli v dimenziách sociálna integrácia a spoluúčasť na spoločenskom dianí. Študenti sa cítia byť súčasťou komunity, v ktorej žijú a disponujú pocitom, že sú platnými členmi tejto komunity. Najnižšie skóre dosiahli v dimenziách sociálne prijatie a sociálna aktualizácia, ktoré vypovedajú o presvedčení, že ľudia sú milí a láskaví a spoločnosť sa vyvíja v pozitívnom smere (Obrázok 3.1).

Obrázok 3.1 Rozdiely v priemerných hodnotách v jednotlivých dimenziách sociálnej pohody – celá vzorka

*SIn – sociálna integrácia, SAc – sociálne prijatie, SCo – spoluúčasť na spoločenskom dianí, SAT – sociálna aktualizácia, SCh – sociálna súdržnosť

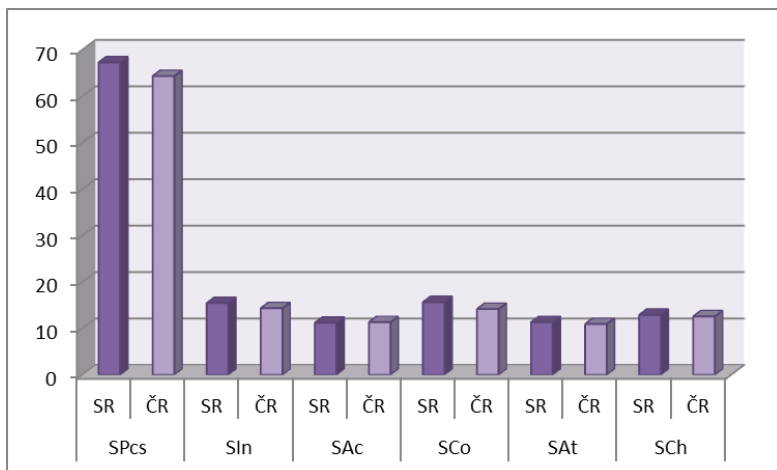
Z hľadiska štátu, v ktorom vysokoškooláci študovali sme zistili v celkovej sociálnej pohode aj v jej dimenziách: sociálna integrácia, spoluúčasť na spoločenskom dianí a sociálna aktualizácia signifikantný rozdiel. Na Slovensku študujúci vysokoškooláci dosiahli v týchto ukazovateľoch vyššie hodnoty, ako vysokoškooláci študujúci v Česku (Tabuľka 3.1; Obrázok 3.2).

Tabuľka 3.1 Rozdiely v dimenziách sociálnej pohody z hľadiska štátu

dimenzie	štát	N	priemer	štandardná odchýlka	t- test	p
SPcs	SR	663	67.27	10.61	3.795	.000
	ČR	243	64.32	9.56		
SIn	SR	693	15.44	3.56	4.838	.000
	ČR	419	14.34	3.82		
SAc	SR	694	11.20	3.26	-.650	.516
	ČR	426	11.33	3.03		
SCo	SR	695	15.64	3.27	7.476	.000
	ČR	424	14.16	3.14		
SAt	SR	688	11.33	2.80	2.448	.015
	ČR	411	10.93	2.48		
SCh	SR	689	12.90	3.16	1.453	.147
	ČR	268	12.57	3.09		

* SIn – sociálna integrácia, SAc – sociálne prijatie, SCo – spoluúčasť na spoločenskom dianí, SAt – sociálna aktualizácia, SCh – sociálna súdržnosť, SPcs – celkové skóre sociálnej pohody

Obrázok 3.2 Rozdiely v priemerných hodnotách sociálnej pohody z hľadiska štátu

* SIn – sociálna integrácia, SAc – sociálne prijatie, SCo – spoluúčasť na spoločenskom dianí, SAT – sociálna aktualizácia, SCh – sociálna súdržnosť, SPcs – celkové skóre sociálnej pohody

Čo sa týka rozdielov v sociálnej pohode z hľadiska rodu, zistili sme významné rozdiely iba v celkovom skóre sociálnej pohody a v dimenzii sociálna súdržnosť, oba v prospech mužov (Tabuľka 3.2).

Tabuľka 3.2 Rozdiely v dimenziách sociálnej pohody z hľadiska rodu

dimenzie	rod	N	priemer	SD	t- test	p
SPcs	muž	194	67.93	10.69	2.188	.029
	žena	709	66.09	10.34		
SIn	muž	242	14.81	3.63	-.960	.337
	žena	865	15.07	3.72		
SAc	muž	243	11.04	2.94	-1.140	.254
	žena	872	11.30	3.24		
SCo	muž	243	15.32	3.68	1.237	.255
	žena	872	15.03	3.18		
SAt	muž	237	10.91	2.83	-1.682	.093
	žena	857	11.24	2.65		
SCh	muž	204	14.19	3.14	7.234	.000
	žena	749	12.46	3.01		

* SIn – sociálna integrácia, SAc – sociálne prijatie, SCo – spoluúčasť na spoločenskom dianí, SAt – sociálna aktualizácia, SCh – sociálna súdržnosť, SPcs – celkové skóre sociálnej pohody

Pri porovnávaní úrovne sociálnej pohody z hľadiska študijného odboru sme z analýz vynechali respondentov, ktorí študovali odbor sociálna pedagogika, pretože títo boli zastúpení iba v českej výskumnej vzorke. Zistili sme iba jeden štatisticky významný rozdiel, v dimenzii sociálna aktualizácia v prospech študentov sociálnej práce (Tabuľka 3.3).

Tabuľka 3.3 Rozdiely v dimenziách sociálnej pohody z hľadiska študijného odboru

dimenzie	rod	N	priemer	SD	t- test	p
SPcs	Man	459	67.22	10.44	.483	.629
	SP	261	66.82	10.94		
SIn	Man	638	15.06	3.74	-1.016	.310
	SP	274	15.34	3.60		
SAC	Man	640	11.21	3.23	-.080	.936
	SP	275	11.23	3.27		
SCo	Man	640	15.20	3.21	-1.810	.071
	SP	276	15.62	3.44		
SAt	Man	627	10.98	2.65	-4.558	.000
	SP	276	11.86	2.73		
SCh	Man	482	12.97	3.04	.010	.992
	SP	272	12.97	3.28		

* SIn – sociálna integrácia, SAC – sociálne prijatie, SCo – spoluúčasť na spoločenskom dianí, SAt – sociálna aktualizácia, SCh – sociálna súdržnosť, SWB – celkové skóre sociálnej pohody; Man – manažment, SP– sociálna práca.

Z hľadiska bývania (mesto, vidiek) sme štatisticky významné rozdiely v sociálnej pohode nezistil. Prostredníctvom všeobecného lineárneho modelovania sme zisťovali aj interakčné efekty štátu a sociodemografických premenných: rod, študijný odbor a bývanie. Ani jedna z interakcií však nebola štatisticky významná.

Do analýz sme zaradili aj sociodemografickú premennú vek a zisťovali sme súvislosti medzi vekom respondentov a jednotlivými ukazovateľmi sociálnej pohody. Zistili sme štatisticky významné korelácie ($p = 0.01$) medzi vekom a sociálnym prijatím, spoluúčasťou na spoločenskom dianí a sociálnou aktualizáciou.

Tieto korelácie boli však pomerne slabé, pohybovali sa v rozmedzí od 0.084 do 0.191.

3.6 Diskusia a záver

V našej práci sme sa zamerali na zistenie sociálnej pohody študentov vysokých škôl na Slovensku a v Česku. Dôležitým cieľom nášho výskumu bolo aj porovnanie well-beingu so zreteľom na jeho sociálnu zložku medzi oboma sledovanými krajinami. Porovnania sme realizovali vzhľadom k vybraným sociodemografickým ukazovateľom: rod, študijný odbor (manažment, sociálna práca, sociálna pedagogika) a miesto bydliska študenta (mesto, vidiek). Výsledky poukázali na štatisticky významný rozdiel v celkovej úrovni sociálnej pohody u študentov výskumnej vzorky medzi sledovanými krajinami. Rozdiely boli v zmysle vyššieho skóre v celkovej úrovni sociálnej pohody, v sociálnej integrácii, spoluúčasti na spoločenskom dianí a sociálnej aktualizácii v prospech študentov slovenských škôl. Vysokoškooláci študujúci na vybraných školách vo východoslovenskom regióne sa vo vyššej miere cítia byť súčasťou spoločnosti, majú pocit, že sú pre spoločnosť prínosní a zdieľajú presvedčenie, že spoločnosť napreduje a vyvíja sa pozitívne.

Medzi študentmi a študentkami našej výskumnej vzorky boli zistené významné rozdiely v celkovej úrovni sociálneho well-beingu a v dimenzii sociálna súdržnosť. Vysokoškooláci – muži majú vyššiu mieru sociálnej pohody a tiež disponujú vo vyššej miere vnímaním sociálneho sveta ako logického, pochopiteľného a predpovedateľného. V súlade s inými výskumami (Ryff, 1995; Ryff, Singer, 1998), ktoré poukazujú na vyššiu mieru well-beingu žien, pokiaľ ide o hodnotenie sociálnych vzťahov, by sa dalo predpokladať, že úroveň sociálnej pohody bude u žien vyššia ako

u mužov aj v našom výskume. Tento predpoklad sa však nenaplnil. Výskumy týkajúce sa vzťahov medzi rodom a well-beingom sú však nejednoznačné (Rodná, Rodný, 2001), niektoré vyznievajú v prospech mužov, iné v prospech žien. Sú pravdepodobne ďalšie faktory, ktoré môžu byť mediátormi týchto vzťahov, čo môže byť cieľom následných skúmaní.

Rozdiely v sociálnej pohode medzi vysokoškólakmi pochádzajúcimi z mesta a z dediny neboli zistené. Je pravdepodobné, že v čase, keď boli respondentmi, boli už dlhší čas súčasťou vysokoškolskej komunity a ich domovom sa na určité obdobie stalo mesto, čo môže stierať potenciálne rozdiely.

Taktiež rozdiely z hľadiska študijného odboru (manažment, sociálna práca) neboli až na dimenziu sociálna aktualizácia významné. Študenti oboch odborov sa pripravujú na profesiu, ktorá kladie zvýšené nároky na ich sociálne zručnosti a sociálne cítenie, čo môže byť jedným z možných vysvetlení tohto výsledku. Jediný významný rozdiel v kontexte náplne študijného odboru vyznieva pochopiteľne a logicky. Budúci pracovníci v sociálnych službách disponujú vyššou vierou v to, že sociálny svet napreduje a stáva sa lepším miestom pre všetkých. Toto presvedčenie môže stať za výberom študijného zamerania, ale je aj veľmi pomáhajúce pri vykonávaní budúcej profesie a vnáša to tejto ťažkej práce optimizmus.

Korelácie medzi vekom a sociálnym well-beingom boli v troch z piatich dimenzií významné, ale pomerne slabé. Je to v súlade s tým, čo uvádza Keyes (1998), že sociálna pohoda koreluje s vekom rôznym spôsobom. Niektoré aspekty s vekom lineárne klesajú, iné stúpajú. Niektoré stúpajú nelineárne. Naša výskumná vzorka bola však, čo sa týka vekového zloženia značne zošíkmená smerom k mladším vekovým kategóriám, čo je dôvodom nahliadať na tento výsledok veľmi opatrne.

Náš výskum má určité limity, na niektoré z nich sme už poukázali (nerovnomerne rozložená výskumná vzorka z hľadiska veku a rodu), ale treba uviesť aj ďalšie. Predovšetkým ide o výskumný nástroj, ktorý bol síce už overený predošlými výskumami na slovenskej vzorke (napr. Janovská, 2013), ale bolo by ho potrebné adaptovať aj na českú populáciu. Do výskumu neboli zahrnuté všetky potenciálne významné sociodemografické premenné a tiež iné, vzhľadom k sledovanej problematike relevantné premenné (osobnostné charakteristiky, sociálna opora, hodnoty a pod.). Tieto uvedené limity, môžu byť zároveň aj námetom na ďalší výskum, ktorý by sa mohol orientovať, jednak na zdokonalenie výskumného nástroja, ale predovšetkým na vytvorenie modelu, ktorý by konštruoval sociálnej pohody a jej determinantov vysvetľoval.

Štúdia priniesla niektoré zaujímavé zistenia, ktoré však vyžadujú ďalšie skúmanie. Zvyšovanie úrovne prežívanej pohody a spokojnosti, vrátane sociálneho „dobrožitia“ nastupujúcej generácie a štúdium faktorov, ktoré tomuto napomáhajú, je jednou z úloh, ktorá v rámci snaženia sa o zvýšenie kvality života človeka, stojí pred všetkými odborníkmi inšpirujúcimi sa filozofiou pozitívnej psychológie.

4 Machiavellismus v kulturním kontextu

Tak už to na světě chodí, lidé většinou vidí jen vnější podobu věci.

Niccolo Machiavelli (Vladař, 1997, s. 65)

Posledním sociálním jevem, kterým jsme se zabývali v kulturním česko-slovenském kontextu, je machiavellismus. Lze se oprávněně domnívat, že pojem machiavellismus je odvozen od jména italského historika, diplomata, politika a básníka Niccola Machiavelliho (1469–1527), který v průběhu svého života napsal několik děl zabývajících se vojenstvím, politikou a vládnutím. Snad k jeho nejznámějším dílům patří krátký spis *Vladař*, který věnoval Lorenzovi de Medici. Spis poprvé vyšel až po Machiavelliho smrti v roce 1532. O více než 30 let později, v roce 1564, byla koncepce prezentovaná v tomto díle zařazena na církevní index a zakázána. Od té doby, v průběhu lidské historie, byly myšlenky Niccola Machiavelliho mnohokrát diskutovány a využívány v rámci nejrůznějších ideologií.

Stalo se, bohužel, že jedno dílo, navíc nejméně rozměrné, totiž Vladař, ukrylo ve svém stínu všechny ostatní svazky. Co víc, autor byl vážen podle tohoto dílka, které samo o sobě bylo posuzováno nikoli podle své hodnoty logické a vědecké, ale morální. Seznalo se, že tato kniha je kodexem tyranie, založeným na spojení „cíl ospravedlňuje prostředky“ a „úspěch je završením a chválou díla“. Tuto doktrínu nazvali machiavellismem⁵ (Machiavelli, 1997, s. 7).

⁵ Z předmluvy Josefa Hajného k překladu knihy Niccola Machiavelliho *Vladař* (1997).

4. 1 Filozofické základy machiavellismu

Základem machiavellismu je pojetí politického světa z hlediska jeho existence v reálném, nikoliv v morálním, světě. Politiku dále odděluje i od teologických a náboženských představ. Politika je svébytnou stránkou lidské činnosti, ve které se uplatňuje svobodná vůle vycházející z nutnosti. *Možnosti politiky nelimituje bůh nebo morálka, ale sama praxe, přirozené zákony života a lidská psychologie* (Čechák, Sobotka, Sus, 1984, s. 59).

Sám Machiavelli ve svém díle *Vladař* hovoří o skutečnosti, že *kdo chce být dobrým vládcem, musí být mazaný jako liška, musí to však umět zastřít a mást protivníka* (Machiavelli, 1997, s. 64-65) a doplňuje, že *lidé jsou tak naivní, že rádi uvěří tomu, co slyšet chtějí* (tamtéž, s. 65). Podle Machiavelliho tedy nejde o skutečnost, mít kladné vlastnosti, ale *vzbudit zdání, že je* (člověk) *nepostrádá* (tamtéž, s. 65).

Machiavellismus staví na faktu, že *u obyčejných lidí ... vždycky rozhoduje výsledek jejich konání. Je-li úspěšný, i prostředky, jimiž úspěchu dosáhl, se lidem nakonec zdají zcela v pořádku* (Machiavelli, 1997, s. 65). Machiavellismus by se tak dal analogizovat s obecně známým českým příslovím „účel světi prostředky“. Pojem machiavellismus bývá v odborných publikacích používán právě ve spojení s politikou a politickým jednáním, které bývá mnohdy považováno za přísně účelové. Nejčastěji se setkáváme s definicí, že *jádrem machiavellismu je teze, podle níž se mají prostředky podřizovat určeným cílům* (Kolektiv autorů, 2003, s. 11). Především na uvedené myšlenky o lidském chování a jednání navázaly i další vědní disciplíny zabývající se vývojem osobnosti a fungováním lidské společnosti. Tyto vědy pracují s konstruktem machiavellismu, který slouží k označení určitého typu lidského jednání.

4. 2 Transfer machiavellismu do dalších společenských věd a jeho měření

Pojem machiavellismus, tak jak jsme ho popsali výše, se postupně přenesl z oblasti politologie do jiných společenských věd, např. do sociologie či psychologie, ve kterých vyjadřuje sklon člověka k manipulaci s druhými lidmi.

V psychologii se machiavellismus stal součástí tzv. temné triády, do které dále řadíme narcismus (sebelásku) a psychopatické rysy (sociální nezodpovědnost). Temná triáda patří k výzkumným zájmům sociální či ekonomické psychologie a my se jí v naší práci dále zabývat nebudeme.

Podle Christie a Geise, autorů knihy *Studies in Machiavellianism* (1970), je machiavellismus charakterizován čtyřmi hlavními znaky (Rauthman, Will, 2011, s. 391):

- chladným a cynickým pohledem na svět s pragmatickými a nemorálními názory,
- nedostatkem emocionality,
- strategickým a dlouhodobým plánováním získávání sebevýhodných cílů a
- rozmanitým manipulativním chováním.

V návaznosti na uvedené čtyři hlavní znaky měří rozvoj míry machiavellismu nejrozšířenější standardizovaný test Mach IV již zmíněných autorů Richarda Christie a Florence L. Geise (1970).

Na základě z něho získaných výsledků jsou rozlišováni lidé s:

1. vysokým machiavellismem (*High Mach*),
2. průměrným machiavellismem a
3. nízkým machiavellismem (*Low Mach*)⁶.

⁶ Bodové rozpětí jednotlivých kategorií a počítání skóre uvádíme dále.

Dvaceti položkový test machiavellismu je volně přístupný v anglické verzi,⁷ přičemž existuje i volně přístupná interaktivní anglická verze,⁸ která vám vyhodnotí vaši míru narcismu.

4. 3 Reflexe měření machiavellismu v kulturním kontextu

Někteří autoři upozorňují na skutečnost, že dotazník Mach IV, který vychází ze západních konceptů, nemusí vhodně pojmout machiavellismus u východních kultur. Jedním z důvodů může být rozdílné kulturní pojetí jednotlivých faktorů dotazníku a význam jim připisovaný v dané kultuře. Uvedenou skutečnost dokladují např. Kuo and Marsella (1977), kteří ve svém interkulturním výzkumu, zaměřeném na měření míry machiavellismu u vysokoškolských studentů, komparovali čínské a americké studenty. Získané výsledky pak podle jejich názoru naznačují, že Mach IV neměří stejné koncepty u východních a západních kultur, což zpochybňuje tvrzení odborníků zastávajících názor o etno-kulturně podmíněné míře machiavellismu měřené pomocí dotazníku Mach IV.

Rovněž i data z dalších studií (např. Nedd, Marsh, 1980) naznačují, že osoby ve stejné kulturní skupině skórují v míře machiavellismu velmi podobně, v porovnání s osobami z prostředí kulturně odlišného, což může naznačovat kulturní podmíněnost míry machiavellismu nebo problematičnost užití daného měřicího nástroje u určitých kulturních skupin.

⁷ Machiavelli personality test. Dostupné na:

http://www.salon.com/1999/09/13/ivory_tower_side_bar_for_monday/

⁸ Interactive version of the MACH-IV test of Machiavellianism. Dostupné na: <http://personality-testing.info/tests/MACH-IV.php>

Realizované průzkumy poukazují i na genderovou podmíněnost míry machiavellismu, kdy lze pozorovat rozdíly v míře machiavellismu mezi pohlavími a zároveň jeho rozdílný vztah k dalším osobnostním charakteristikám (např. k emoční stabilitě či extraverci) u mužů a žen (Rauthmann, 2012).

4.4 Cíl výzkumu

Záměrem této studie je obohatit poznání v oblasti zkoumání vybraného sociálního jevu - machiavellismu v různých kulturních podmínkách specifické sociální skupiny vysokoškolských studentů. Hlavním cílem bylo extrahovat interkulturní a mezioborová specifika působení machiavellismu (manipulace) u studentů vysokých škol. V naší studii jsme zjišťovali především:

1. Působení machiavellismu mezi vysokoškolskými studenty.
2. Interkulturní rozdíly působení machiavellismu mezi českými a slovenskými vysokoškolskými studenty, tzn., zda je míra machiavellismu stejná u českých a slovenských studentů.
3. Rozdíly v působení machiavellismu mezi studenty zaměřených na manažerské profese (obor management) a sociální profese (obor sociální pedagogika/práce), tzn., zda je míra machiavellismu stejná mezi studenty oboru management a studentů oboru sociální pedagogika/práce.
4. Interakční efekt faktorů oboru a příslušnosti ke státu, tj. společný vliv obou faktorů na míru machiavellismu u vysokoškolských studentů, tzn., zda se projevují interkulturní rozdíly (mezi českými a slovenskými studenty vysokých škol) machiavellismu jinak u studentů zaměřených na manažerské profese (management) a sociální profese (sociální pedagogika/práce).

4.5 Metody

Do výzkumu bylo zapojeno celkem 1141 studentů vysokých škol z České a Slovenské republiky. Před samotnou analýzou byly vyřazeny odpovědi respondentů s chybějícími údaji (celkem 21 případů), tzn., že analyzováno bylo **celkem 1120 respondentů** z Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a z Prešovské univerzity v Prešove. Výběrový soubor (viz Tabulka 4.1) byl zastoupen studenty sociální pedagogiky/sociální práce (N = 483) a studenty managementu (N = 637) z České (N = 426) a Slovenské republiky (N = 694) ve věku 18 – 57 let (M = 25.42, SD = 7.26).

Tabulka 4.1 Zastoupení respondentů ve výzkumném souboru

Stát	Obor	N	%
ČR	Sociální pedagogika/práce	205	18.31
	Management	221	19.73
SR	Sociální pedagogika/práce	278	24.82
	Management	416	37.14

Na měření machiavellismu (manipulace) jsme použili **test MACH IV** (viz Příloha), který obsahuje 20 výroků týkající se osobního názoru respondenta na vztahy (výrok 4), situace (výrok 19), strategie (výrok 6) a hodnoty (výrok 20) mezi lidmi. Odpovědi jsou vyjádřeny pomocí Likertovy škály od 1 – naprosto nesouhlasím až po 5 – naprosto souhlasím. Dosažené skóre se pohybuje v rozmezí 20 – 100 bodů. Osoby, které získají v testu 61 – 100 bodů spadají do kategorie „High Mach“, tzn., že disponují vysokou mírou machiavellismu. Lidé, jejichž skóre se pohybuje do 59 bodů (včetně) spadají do kategorie „Low Mach“, tzn. nízké míry machiavellismu. Skóre 60 bodů označuje osoby s průměrným skóre machiavellismu. V testu jsou definovány 4 komponenty centrálních dimenzí machiavellismu (Hunter, Ger-

bing, Boster, 1982): lichotky (výroky 2 a 15), podvod a lež (výroky 6, 7, 9, 10), nemorálnost (výroky 4, 11, 16) a cynismus (výroky 1, 5, 12, 13). Polovina náhodně uspořádaných výroků se vztahuje přímo k machiavellismu (1, 2, 5, 8, 12, 13, 15, 18, 19, 20), druhá polovina výroků je v opačném směru (tyto odpovědi byly překódovány).

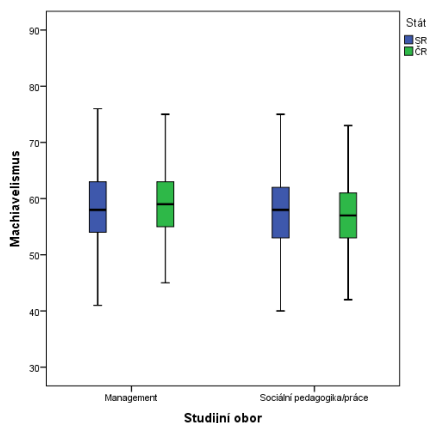
Za účelem komparace interkulturních rozdílů (český a slovenský kulturní kontext) působení machiavellismu ve dvou studijních oborech (manažerských a sociálních) v populaci vysokoškolských studentů byla použita **dvoufaktorová analýza rozptylu ANOVA**.

Zároveň jsme testovali předpoklady pro použití zvoleného testu, tzn., že jsme ověřovali normalitu a homoskedasticitu (Levenův test, $p = 0.965$). K testování jsme využili program IBM SPSS Statistics (V21.0.0). Reliabilitu testu jsme měřili prostřednictvím Cronbachovo alfa ($\alpha = 0.608$). Před dalším použitím testu by bylo vhodné ověřit ve zkoumané populaci jeho psychometrické vlastnosti (obsahovou validitu a vnitřní konzistentnost).

4.6 Výsledky

Působení machiavellismu (manipulace) v populaci vysokoškolských studentů spadá do kategorie „Low Mach“, tzn., že studenti disponují nízkou mírou machiavellismu (viz Obrázek 4.1).

Obrázek 4.1 Působení machiavellismu mezi vysokoškolskými studenty

Čeští studenti dosahují průměrného skóre 58.15 bodů ($SD = 6.92$) ze 100, slovenští studenti dosahují podobného skóre 58.16 bodů ($SD = 6.99$). V manažerských profesích (bez kulturních rozdílů) dosahují studenti průměrného skóre 58.76 bodů ($SD = 6.96$). V sociálních profesích (sociální pedagogika/práce) dosahují studenti průměrného skóre 57.54 bodů ($SD = 6.91$).

Nejnižšího skóre (viz Tabulka 4.2) dosahují studenti sociálních profesí (sociální pedagogika/práce) z České republiky ($M = 57.22$, $SD = 6.8$), podobně jsou na tom studenti sociálních profesí ze Slovenské republiky ($M = 57.86$, $SD = 7$). Studenti zaměřeni na manažerské profese dosahují vyššího skóre, zejména čeští studenti ($M = 59.08$, $SD = 6.92$). Jejich míra machiavellismu se pohybuje na hranici průměrného skóre (mezi nízkou a vysokou mírou machiavellismu).

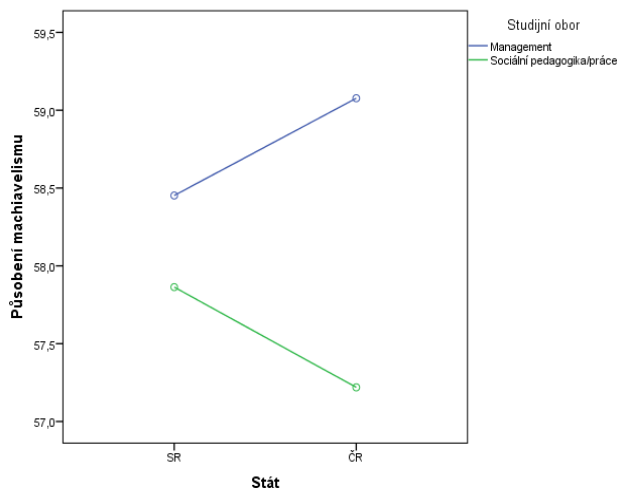
Tabulka 4.2 Celková míra machiavellismu

Stát	Obor	Průměr	Směrodatná odchylka	Standardní chyba
ČR	Sociální pedagogika/práce	57.22	6.80	.49
	Management	59.08	6.92	.47
SR	Sociální pedagogika/práce	57.86	7.00	.42
	Management	58.45	6.98	.34

Z výsledků je patrné, že působení machiavellismu u vybraných vysokoškolských studentů není kulturně podmíněné ($p = 0.983$), tzn., že mezi českými a slovenskými studenty nejsou významné rozdíly v míře machiavellismu. Tyto rozdíly jsou ale významné mezi jednotlivými obory. Studenti manažerských oborů dosahují významně vyšší míry machiavellismu, než studenti sociálních profesí ($p = 0.005$).

Přestože se působení machiavellismu projevuje jinak u studentů manažerských profesí a jinak u studentů sociálních profesí, míra jejich machiavellismu se u českých studentů ani u slovenských vysokoškolských studentů v závislosti na jejich oborovém zaměření (manažerské a sociální profese) neliší. Můžeme tedy konstatovat, že rozdíly v míře machiavellismu nejsou podle oborového zaměření (manažerské a sociální profese) významné u českých ani slovenských studentů. Interakce obou faktorů se neukázala jako signifikantní ($p = 0.141$). Faktor interakce (vzájemné působení obou faktorů) vysvětluje necelé 1 % variability ($\eta^2_p = 0.007$). Ze zkoumaných faktorů se ukazuje významný pouze vliv oboru (bez ohledu na kulturní kontext). Tento analyzovaný model (viz Obrázek 4.2) vysvětluje pouze 0.8 % variability ($R^2 = 0.008$). Míru machiavellismu ovlivňují do značné míry faktory, které jsme při analýze nebrali v úvahu (99.2 % efektů).

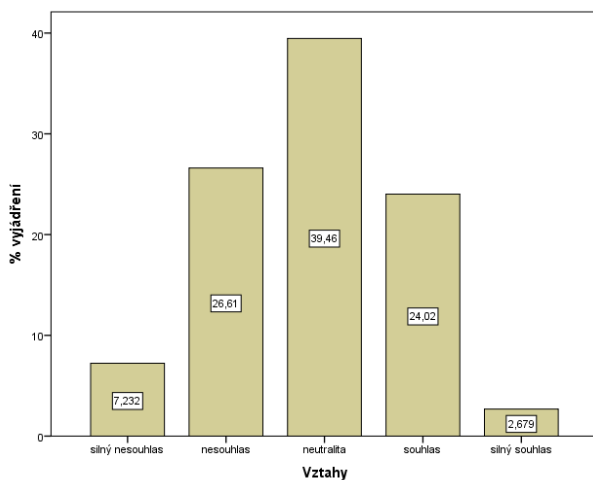
Obrázek 4.2 Hlavní efekty interakčního modelu působení machiavellismu

Dále nás zajímal názor vysokoškolských studentů na vztahy, situace, strategie a hodnoty mezi lidmi.

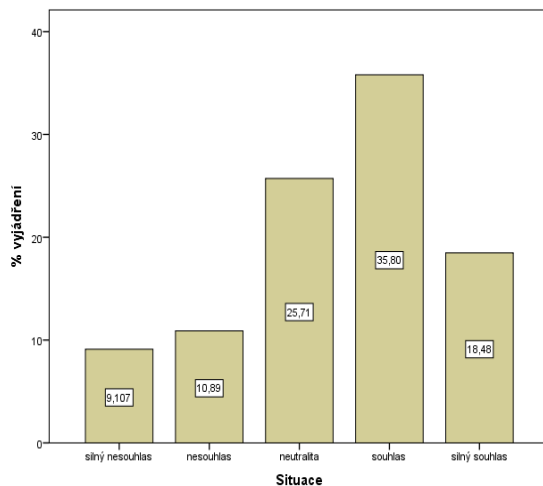
Položku týkající se vztahů mezi lidmi („Většina lidí je v podstatě dobrá a laskavá“) hodnotili studenti (viz Obrázek 4.3) ve většině případů neutrálně (39.46 %, N = 442). 33.8 % (N = 379) studentů s tímto výrokem naprosto nesouhlasí nebo nesouhlasí (vyjadřuje negativní postoj) a naopak 26.7 % (N = 299) studentů s tímto výrokem silně souhlasí nebo souhlasí (vyjadřuje pozitivní postoj).

Obrázek 4.3 Vyjádření názoru respondentů na vztahy mezi lidmi

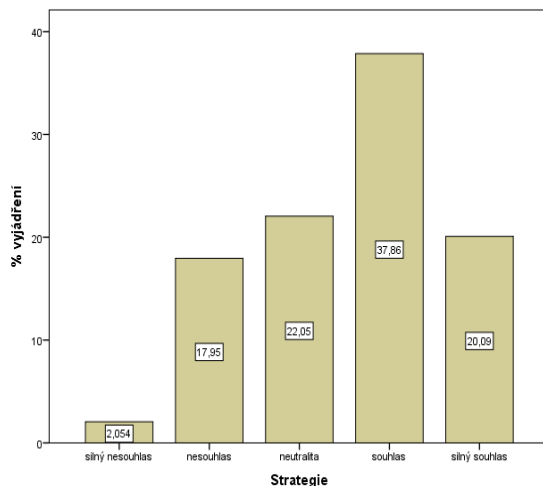
Názor studentů na konkrétní situaci („*Lidé trpící nevyléčitelnými nemocemi by měli dostat možnost výběru bezbolestně zemřít*“) hodnotili studenti (viz Obrázek 4.4) ve většině případů pozitivně. Souhlas nebo silný souhlas vyjádřilo 54.3 % (N = 608), neutrální postoj 25.71 % (N = 288) a negativní postoj (naprostý nesouhlas nebo nesouhlas) 20 % (N = 223) studentů.

Obrázek 4.4 Vyjádření názoru respondentů na situace

Když jsme analyzovali názor studentů na strategie týkající se mezilidských vztahů („*Poctivost je nejlepší strategie ve všech případech*“) ukázalo se, že také zaujímají převážně pozitivní postoje (viz Obrázek 4.5).

Obrázek 4.5 Vyjádření názoru respondentů na strategie

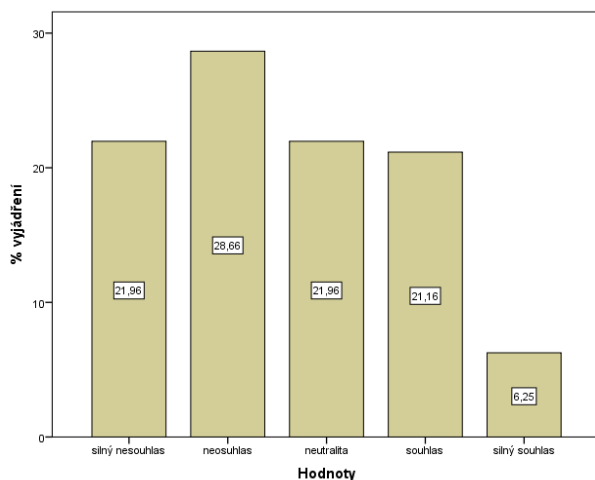

Většina studentů se kloní k názoru (silně souhlasí nebo souhlasí), že poctivost se vyplácí (58 %, N = 649). Neutrální postoj zastává 22.1 % studentů (N = 247). Naopak 20 % (N = 224) studentů si myslí, že poctivost není nejlepší strategií (silně nesouhlasí nebo nesouhlasí).

Zajímavý a poměrně nesourodý byl názor studentů na hodnoty mezi lidmi („Většina lidí snáze zapomene na smrt vlastních rodičů, než na ztrátu svého majetku“).

Studenti s tímto názorem sice ve většině případů (50.7 %, N = 567) nesouhlasí (silně nesouhlasí nebo nesouhlasí), distribuce odpovědí byla poměrně rovnoměrná (až na silný souhlas). Neutrálně se k tomuto názoru postavilo 21.96 % (N = 246) studentů. Souhlas (silný souhlas a souhlas) vyjádřilo 27.5 % (N = 307) studentů (viz Obrázek 4.6).

Obrázek 4.6 Vyjádření názoru respondentů na hodnoty mezi lidmi

Kromě toho, že jsme se zaměřili na působení machiavellismu u vysokoškolských studentů, nás také zajímalo, jaká je míra působení jednotlivých komponent centrálních dimenzí machiavellismu, tzn., jak studenti subjektivně vnímají lichotky, podvod a lež, nemorálnost a cynismus.

Nejprve jsme zjišťovali, jak spolu souvisí jednotlivé komponenty machiavellismu (viz Tabulka 4.3).

Tabulka 4.3 Závislost jednotlivých komponent machiavellismu

	Lichotky	Podvod a lež	Nemorálnost	Cynismus
Lichotky	1			
Podvod a lež	.164**	1		
Nemorálnost	.017	.218**	1	
Cynismus	.309**	.114**	.202**	1

** Korelace je signifikantní na hladině významnosti 0.01

Nejsilnější závislost se projevila mezi vnímáním cynismu a lichotek ($p < 0.001$). Čím více studenti vnímají lichotky jako důležitou součást vztahů mezi lidmi, tím více se ztotožňují s určitou mírou cynismu ve vztazích. Cynismus významně souvisí jak s podvodem a lží, tak i s nemorálností. Pokud se studenti ztotožní s jednou z těchto komponent, potom se ztotožňují také s ostatními komponentami machiavellismu. Mezi nemorálností a lichotkami jsme žádnou souvislost nenašli. Pokud studenti vnímají lichotky jako důležitou součást jejich vztahů s ostatními lidmi, nelze říci, zda se zároveň ztotožňují nebo neztotožňují s nemorálními chováním ($p = 0.580$).

Tabulka 4.4 Vnímání jednotlivých komponent machiavellismu

	N	Maximum	Průměr	Sm. odchylka
Lichotky	1120	5.00	2.86	.81
Podvod a lež	1120	4.50	2.37	.67
Nemorálnost	1120	5.00	3.34	.67
Cynismus	1120	5.00	3.02	.62

Studenti vysokých škol (bez ohledu na studovaný obor a kulturní kontext) vnímají nemorálnost (viz Tabulka 4.4) jako poměrně významnou součást mezilidských vztahů ($M = 3.34$, $SD = 0.67$), podobně jako cynismus ($M = 3.02$, $SD = 0.62$). Nesouhlasí spíše s podvodem a lží ($M = 2.37$, $SD = 0.67$) a lichotky vnímají spíše neutrálně ($M = 2.86$, $SD = 0.81$).

Kromě toho, že jsme se zaměřili na působení machiavellismu a popsali jsme vnímání jednotlivých komponent machiavellismu mezi vysokoškolskými studenty, zajímalo nás také, jaké jsou interkulturní a mezioborové rozdíly v jednotlivých komponentách machiavellismu (lichotky, podvod a lež, nemorálnost, cynismus) a jaký je společný vliv obou faktorů na jednotlivé komponenty machiavellismu.

Vnímání lichotek jako prostředku manipulace v mezilidských vztazích z pohledu studentů je kulturně i oborově podmíněné (viz Tabulka 4.5). Slovenští studenti významně více souhlasí s účelným využitím lichotek v mezilidských vztazích, než čeští studenti ($p = 0.008$). Zároveň se ukázalo, že studenti manažerských oborů se více ztotožňují s využitím lichotek v mezilidských vztazích, než studenti sociálních profesí, a to bez ohledu na kulturní rozdíly ($p = 0.006$).

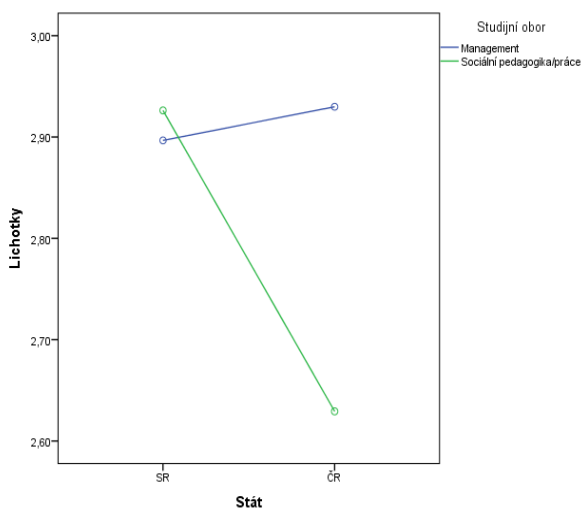
Tabulka 4.5 Postoj studentů k lichotkám

Stát	Obor	Průměr	Směrodatná odchylka	Standardní chyba
ČR	Sociální pedagogika/práce	2.63	.81	.06
	Management	2.93	.76	.05
SR	Sociální pedagogika/práce	2.93	.83	.05
	Management	2.90	.79	.04

Významný vliv (viz Obrázek 4.7) má také společné působení obou faktorů (státu i oboru). S lichotkami se ztotožňují jinak studenti z České republiky a jinak ze Slovenské republiky podle toho, na jaký ($p = 0.001$) obor se zaměřují (manažerské nebo sociální profese). Spojený efekt kombinace faktorů stát a obor ovlivňuje vnímání lichotek jako prostředku manipulace v mezilid-

ských vztazích. Síla tohoto faktoru je však malá ($\eta^2_p = 0.01$). Tento analyzovaný model vysvětluje necelá 2 % variability vnímání lichotek vysokoškolskými studenty ($R^2 = 0.019$).

Obrázek 4.7 Hlavní efekty interakčního modelu vnímání lichotek v mezilidských vztazích

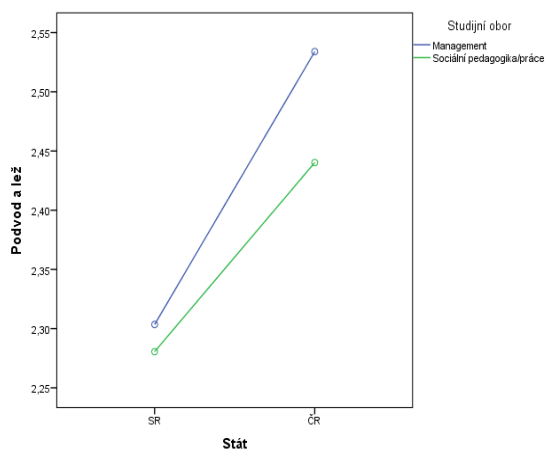
Podvod a lež vnímají studenti manažerských i sociálních oborů podobně ($p = 0.159$). Rozdíly jsou však patrné v kulturním kontextu vnímání podvodu a lži ve vztazích mezi lidmi (viz Tabulka 4.6). Slovenští studenti významně více nesouhlasí s použitím podvodu a lži jako prostředku manipulace v mezilidských vztazích ($p < 0.001$).

Tabulka 4.6 Postoj studentů k podvodu a lži

Stát	Obor	Průměr	Směrodatná odchylka	Standardní chyba
ČR	Sociální pedagogika/práce	2.44	.60	.05
	Management	2.53	.61	.05
SR	Sociální pedagogika/práce	2.28	.75	.04
	Management	2.30	.67	.03

Interakce obou faktorů (oboru i kulturního kontextu) se neukázala jako signifikantní ($p = 0.393$). Rozdíly mezi českými a slovenskými studenty jsou stejně významné u manažerských i sociálních profesí (viz Obrázek 4.8).

Obrázek 4.8 Hlavní efekty interakčního modelu vnímání podvodu a lži v mezilidských vztazích

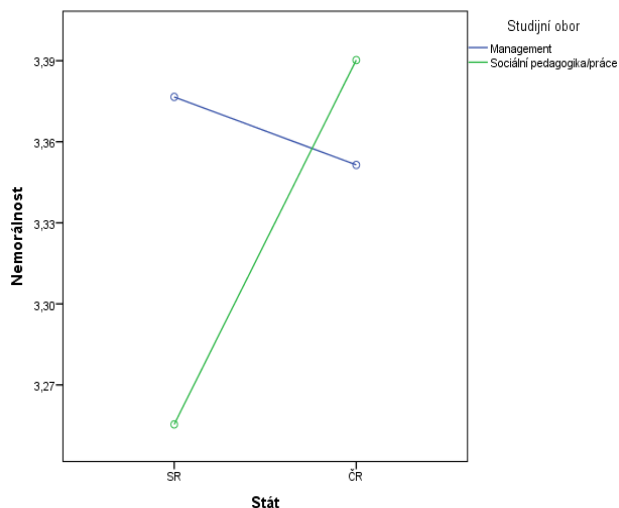
Nemorálnost v mezilidských vztazích je studenty různých oborů (manažerských a sociálních) vnímána podobně ($p = 0.321$). Rozdíly nejsou významné ani v odlišném kulturním prostředí (viz Tabulka 4.7), tj. mezi českými a slovenskými studenty ($p = 0.187$).

Tabulka 4.7 Postoj studentů k nemorálnosti

Stát	Obor	Průměr	Směrodatná odchylka	Standardní chyba
ČR	Sociální pedagogika/práce	3.39	.67	.05
	Management	3.36	.68	.05
SR	Sociální pedagogika/práce	3.26	.71	.04
	Management	3.38	.64	.03

Při zkoumání interakce obou faktorů (viz Obrázek 4.9) jsme nezjistili významné působení na vnímání nemorálnosti. Společný vliv obou faktorů se neukázal jako významný ($p = 0.054$).

Obrázek 4.9 Hlavní efekty interakčního modelu vnímání nemorálnosti v mezilidských vztazích

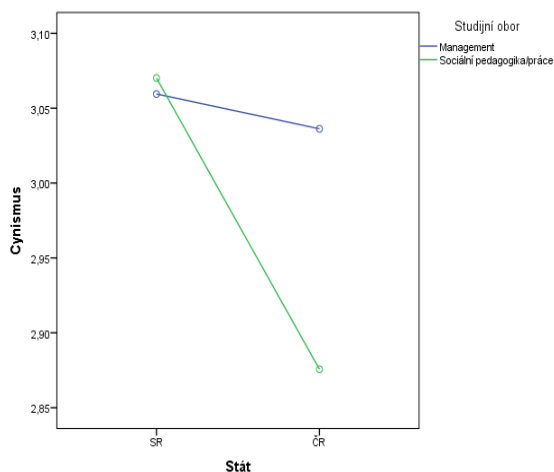
Postoj studentů vztahující se k cynismu jako prostředku manipulace v mezilidských vztazích se v různém kulturním prostředí liší ($p = 0.005$). Slovenští studenti (bez ohledu na jejich oborové zaměření) se ztotožňují s cynismem ve vztazích s lidmi významně více, než čeští studenti (viz Tabulka 4.8). Naproti tomu obor nehraje ve vnímání cynismu významnou roli ($p = 0.051$).

Tabulka 4.8 Postoj studentů k cynismu

Stát	Obor	Průměr	Směrodatná odchylka	Standardní chyba
ČR	Sociální pedagogika/práce	2.88	.66	.04
	Management	3.04	.62	.03
SR	Sociální pedagogika/práce	3.07	.62	.04
	Management	3.06	.60	.03

Z analýzy je patrné, že vnímání cynismu jako součásti mezilidských vztahů je u českých a u slovenských studentů odlišné podle jejich oborového zaměření (viz Obrázek 4.10).

Obrázek 4.10 Hlavní efekty interakčního modelu vnímání cynismu v mezilidských vztazích

Společné působení obou faktorů se ukázalo jako významné ($p = 0.026$). Analyzovaný model vysvětluje pouze 1,3 % variability postoje studentů k cynismu ($R^2 = 0.013$). Pohled na roli cynismu

v mezilidských vztazích ukazuje na rozdíly ve vnímání českých a slovenských studentů managementu a sociální pedagogiky/práce. Z obrázku výše vidíme markantní rozdíly především mezi českými a slovenskými studenty sociálních oborů a naopak poměrně těsnou názorovou shodu mezi slovenskými studenty manažerských a sociálních oborů.

4.7 Diskuse a závěry

Machiavellismus jako sociální jev zasahuje do vztahů mezi lidmi a může tak ovlivnit nejen osobní, ale i pracovní vztahy člověka. Pochopení tohoto jevu a především vliv kulturního prostředí a oborového zaměření studentů vysokých škol nám může odhalit způsoby komunikace, se kterými se studenti ztotožňují a které budou ve svém budoucím životě (při práci s lidmi) využívat.

Výsledky analýzy odhalily, že studenti vysokých škol (bez ohledu na kulturní prostředí a oborové zaměření) spadají do kategorie „Low Mach“, tzn., že disponují převážně nízkou mírou machiavellismu. Nejnižšího skóre dosahují studenti sociálních oborů (zejména čeští studenti), nejvyšší míry machiavellismu dosahují studenti manažerského zaměření. Čeští studenti oboru management se pohybují na hranici průměrného skóre (59.08 bodů ze 100) machiavellismu (mezi nízkou a vysokou mírou machiavellismu).

Působení machiavellismu v populaci vysokoškolských studentů **není kulturně podmíněno**. Čeští i slovenští studenti vyjadřují podobný postoj k machiavellismu jako prostředku manipulace v mezilidských vztazích. **Rozdíly jsou však patrné mezi studenty různého oborového zaměření**. Studenti manažerských oborů se více ztotožňují s manipulací jako prostředkem komunikace mezi lidmi než studenti, kteří jsou zaměřeni na sociální sféru. Domníváme se, že u sociálních profesí je tento postoj samozřejmý, otázkou zůstává, do jaké míry jsou studenti ve volbě odpovědi ovlivněni efektem oborového zaměření (vědomím příslušnosti k oboru, který s sebou nese určité rysy chování).

Zajímavé je, že studenti spíše nesouhlasí s podvodem a lži v komunikaci mezi lidmi ($M = 2.37$), ale zároveň se částečně ztotožňují s nemorálním chováním jako součástí mezilidských

vztahů ($M = 3.34$). Může to být způsobeno tím, že představy studentů jsou často konfrontovány se současnými problémy společnosti (zejména politickou situací), které jsou poměrně medializovány a vytvářejí tak obraz o morálním úpadku společnosti a jejich vnímání úspěchu, za kterým stojí spíše nemorální jednání, než morální kvality člověka.

Přestože jsme naznačili, že kulturní prostředí nemá vliv na působení machiavellismu, zjistili jsme zároveň, že to neplatí u všech komponent machiavellismu. **Čeští a slovenští studenti vnímají jinak lichotky, podvod a lež a také cynismus.** Slovenští studenti se více ztotožňují s lichotkami jako prostředku manipulace v mezilidských vztazích. Čeští studenti zase významně více souhlasí s podvodem a lží než slovenští studenti. Slovenští studenti (bez ohledu na jejich oborové zaměření) se ztotožňují s cynismem ve vztazích s lidmi významně více, než čeští studenti (míra souhlasu se však na pětibodové škále pohybuje kolem střední hodnoty).

Ukázalo se, že oborové zaměření hraje významnou roli v působení machiavellismu mezi vysokoškolskými studenty. Toto platí **zejména ve vnímání lichotek** v mezilidských vztazích. Studenti se zaměřením na manažerskou profesi inklinují k většímu souhlasu s využitím lichotek jako prostředku komunikace (lichocením považují za významnou součást komunikace). **Podvod a lež, nemorálnost a cynismus vnímají studenti různých oborů podobně.**

Pokud jsou interkulturní a mezioborové vlivy spojeny a působí na vnímání machiavellismu společně, potom je jejich význam signifikantní u vnímání lichotek a cynismu. S lichotkami a cynismem se ztotožňují jinak studenti z České republiky a jinak ze Slovenské republiky podle toho, na jaký obor se zaměřují (manažerské nebo sociální profese).

Při měření tohoto sociálního jevu jsme našli jisté rysy kulturní i oborové podmíněnosti. Jsme si však vědomi limitů, které tento výzkum přináší. Je to efekt příslušnosti k určitému oborovému zaměření (již jsme zmínili výše) a také výběr výzkumného souboru (vybraná lokalita). Reliabilita testu rovněž přináší určitá rizika zkreslení. Jak bylo uvedeno v teoretické části studie, test nemusí měřit stejné koncepty u různých kultur, tzn., že význam jednotlivých položek mohou vnímat studenti z jiného prostředí jinak, vzhledem k výsledkům výzkumu se však tato námitka nezdá příliš opodstatněná.

Přestože se ptáme na míru souhlasu či nesouhlasu studentů vysokých škol s působením machievelismu v mezilidských vztazích, můžeme z jejich postoje nepřímo usuzovat na některé rysy jejich chování (projevů manipulace) v reálných situacích. Je potěšující, že studenti pomáhajících profesí (zejména sociálního zaměření) projevují nízkou míru machiavellismu v mezilidských vztazích. Zároveň je k diskusi, do jaké míry ovlivňují české studenty projevy machiavellismu v různých oblastech jejich práce s lidmi (proč vnímají studenti manažerských oborů podvod a lež jako významnou součást komunikace a studenti sociálního zaměření se nejvíce ztotožňují s nemorálností jako prostředkem komunikace v mezilidských vztazích).

Záver

Pri skúmaní sociálnych javov v kultúrnom kontexte je pozornosť sústredená buď na analýzu rozdielov pri posudzovaní určitých sociálnych atribútov medzi kultúrami, alebo je pozornosť sústredená na vplyv kultúry na vývoj týchto sociálnych javov. Prezentované výsledky výskumov ako aj ich konceptuálne zarám-covanie sledujú skôr prvú líniu výskumov.

Výskum sociálnych javov v kultúrnom kontexte zaujíma v súčasnom sociálno-vedeckom výskumu dôležité miesto. Pozor-nosť vedcov sa takto zameriava nielen na komparáciu sociálnych, etnických a kultúrnych rozdielov, ktoré sa premietajú do správa-nia členov jednotlivých spoločností, ale aj na štúdium vplyvu kultúry na rozvoj jednotlivcov.

V súčasnosti čoraz viac do popredia vystupujú otázky, ako kultúra determinuje psychologické procesy. Rozvíja sa takto uva-žovanie nielen v zmysle overovania všeobecne platných charakte-ristík psychologického života nezávisle od kultúrneho kontextu, ale aj zisťovanie, ako konkrétna kultúra, jej prvky, sociálne cha-rakteristiky ovplyvňujú psychologické atribúty. Tento prístup automaticky predpokladá, že tieto atribúty nemajú všeobecne platnú podobu, ale práve naopak, sú dotvárané kultúrou, zvyklos-ťami, obyčajami, celým kultúrnym dedičstvom konkrétnej spo-ločnosti (Heine, Ruby, 2010, Markus, Kitayama, 2003).

Kultúra ovplyvňuje formovanie mnohých vlastností skupín ľudí, vrátane postojov, správania, zvykov a hodnôt, ktoré sú pre-nášané z jednej generácie na druhú (Matsumoto, 2000).

Jedným z typických príkladov výskumu pôsobenia kultúrne-ho kontextu je práve oblasť hodnôt (Hofstede, 2001), ale ako uvádzajú Markus a Kitayama (2003) aj skúmanie vplyvu kultúry

na procesy sebapoznania, sebaúcty, riadenia, výberu, disonancie, emócií, motivácie, kontroly, pozornosti a kategorizácia, tvorivosť, vplyvu kultúry na posudzovanie blahobytu, morálky, zdravia. V kontexte všetkých týchto oblastí nechýba ani inteligencia a analýza vplyvu kultúry na jej vymedzenie a zisťovanie. Významná je snaha zmapovať rôzne sociálno-kultúrne kontexty a preskúmať praktiky jazyka, vzdelanie, médiá, právny systém, ktoré sú späté aj s výskumom každodennej sociálnej interakcie, well-beingu, moci apod.

Pri tomto konštatovaní, vychádzame z predpokladu, že makrosociálne prostredie nepôsobí na jednotlivé sociálne javy rovnako. Analýza a diagnostikovanie tohto pôsobenia je takto jednou z dominantných oblastí záujmu viacerých vedných disciplín.

Skúmanie sociálnych javov sa odohráva v rôznych spoločenských kontextoch, v rôznych oblastiach spoločenskej praxe. Takto môžeme uvažovať o oblasti práce, vzdelávania, trávenia voľného času, rodine a o množstve ďalších typických oblastí výskytu sociálnych javov. Je potrebné upozorniť, že vo všetkých týchto súvislostiach je nevyhnutné zohľadniť nielen faktor analýzy sociálneho javu, ale aj efekt dopadu sociálneho javu na konkrétneho človeka a aj ďalších následkov tohto dopadu a v konečnom dôsledku aj odstraňovanie týchto následkov.

Konkrétne vo vzťahu k sociálnym javom z hľadiska vplyvu kultúry možno diskutovať otázku, či tento vplyv mení jej vnútornú štruktúru a teda je možné v jednotlivých kultúrach špecifikovať rôzne faktory v ich štruktúre, alebo či sa kultúrny kontext prejaví len na úrovni hodnotenia jednotlivých parametrov sociálnych javov a ich štruktúra zostane nezmenená.

Definovanie a následné diagnostikovanie podstatných predpokladov, prediktorov efektívneho správania ľudí v sociálnych situáciách je preto nielen multidisciplinárnym, ale aj multikultúr-

ným problémom. Diskusia o špecifikách predikcie správania z hľadiska vplyvu konkrétnej kultúry súvisí s riešením otázky, nakoľko je možné prediktory správania, ich váhu, ako aj optimálnu úroveň, považovať za univerzálne, transkultúrne, resp. je nevyhnutné v danom kultúrnom prostredí modifikovať tieto prediktory.

Špecifickú oblasť v uvedenom zameraní tvoria sociálne situácie a správanie sa človeka v týchto situáciách, v ktorých dôležitú úlohu zohráva faktor sociálneho kontaktu ľudí. Aj keď predpokladáme, že každé správanie človeka je sociálne determinované, predsa však existujú situácie, v ktorých aspekt sociálnej interakcie, sociálneho kontextu zohráva dominantnú úlohu.

Ľudia riešia sociálne situácie, správajú sa v nich individuálne rozdielne. Niektorí ľudia sa cítia v týchto situáciách príjemne, správanie v týchto situáciách im nerobí problém, dokonca tieto situácie vyhľadávajú. Iní sa zase týmto situáciám vyhýbajú, necítia sa v nich príjemne, nevedia zvoliť v takejto situácii vhodné spôsoby správania. Príčiny týchto rozdielov je možné hľadať vo viacerých oblastiach a analyzovať ich z rôznych uhlov pohľadu. Je zrejmé, že špecifiká správania v týchto situáciách môžu byť spôsobené charakteristikami na individuálnej úrovni každého človeka (temperament, osobnostné charakteristiky, skúsenosti), ale aj na úrovni situácie (kultúra, konflikt, priateľská atmosféra, ohrozenie, neznáma situácia).

Analýza súvislostí medzi správaním človeka v interpersonálnej situácii a možnými prediktormi tohto správania je preto reprezentovaná pestrou paletou faktorov tak na strane konkrétneho človeka, ako aj na strane konkrétnej interpersonálnej situácie. Sociálne javy ako je sociálna, emocionálna, machiavelistická inteligencia a sociálny well-being v tomto kontexte pova-

žujeme za podstatné charakteristiky predikcie správania v sociálnej situácii a interpretácie jeho výsledkov.

V prezentovanej publikácii sme sústredili pozornosť na štyri oblasti sociálnych javov (sociálna a emocionálna inteligencia, well-being, machiavellismus), ktoré môžeme bližšie konkretizovať ako sociálne situácie s vysokou mierou sociálnej interakcie medzi ľuďmi. Kultúrny kontext v rámci ktorého boli tieto faktory skúmané bol vymedzený komparáciou názorov respondentov z Českej a Slovenskej republiky.

Naše poznatky svedčia o skutočnosti, že aj napriek blízkosti kultúr, predsa sme len vo vybraných ukazovateľoch zistili významné diferencie medzi slovenskými a českými respondentmi.

Slovenskí respondenti pozitívnejšie hodnotili skúmané atribúty sociálnej a emocionálnej inteligencie. Opäť pripomíname, že tieto rozdiely boli len v miere pozitívnosti.

Rovnako boli zistené pozitívnejšie hodnotenia sociálneho well-beingu slovenskými respondentmi. Z hľadiska posúdenia prejavov machiavellismu bol rozdiel medzi slovenskými a českými respondentmi zistený len na úrovni vybraných atribútov machiavellismu. Českí a slovenskí študenti vnímajú inak lichôtky, podvod a lež a tiež cynizmus. Slovenskí študenti sa viac stotožňujú s lichôtkami. Českí študenti zase významne viac súhlasia s podvodom a lžou než slovenskí študenti. Slovenskí študenti sa stotožňujú s cynizmom vo vzťahoch s ľuďmi významne viac, než českí študenti.

Uvedomujeme si obmedzenosť zovšeobecnenia platnosti našich záverov, ako aj interpretácie získaných výsledkov.

V texte sme už spomenuli špecifikáciu viac individualisticky, resp., viac kolektivisticky orientovanej kultúry, mohli by sme uviesť aj rozmer viac liberálne a viac konzervatívne orientovanej kultúry, vplyvu náboženstva a pod. Domnievame sa však, že táto

úroveň interpretácie získaných výsledkov presahuje možnosti realizovaných výskumov a teda aj tejto publikácie. Naopak, domnievame sa, že prezentované zistenia môžu prispieť k realizácii ďalších výskumných projektov v tejto oblasti.

Prezentované poznatky však potvrdzujú nevyhnutnosť zohľadňovať pôsobenie kultúrneho kontextu pri skúmaní sociálnych javov, individuálneho správania sa človeka a správania sa jednotlivca v sociálnej interakcii. Prezentované výsledky, ktoré potvrdili existenciu určitých rozdielov v posudzovaní sociálnych javov aj medzi veľmi príbuznými kultúrami, jednoznačne upozorňujú na nevyhnutnosť akceptovať kultúrny kontext pri skúmaní, hodnotení, ovplyvňovaní sociálnych javov.

Zhrnutie

V súčasnosti čoraz viac do popredia vystupuje riešenie otázok, ako skúmať, interpretovať, ovplyvňovať sociálne javy, správanie ľudí zo zohľadnením kultúrneho kontextu, v ktorom sa tieto javy vyskytujú. Rozvíja sa uvažovanie o tom, ako kultúra formuje sociálne javy, ale zároveň aj úsilie identifikovať rozdiely v posudzovaní sociálnych javov, v správaní ľudí na báze kultúrneho kontextu. Uvedené uvažovania vychádzajú z predpokladu, že tieto atribúty nemajú všeobecne platnú podobu, ale práve naopak, sú dotvárané kultúrou, zvyklosťami, obyčajami, celým kultúrnym dedičstvom konkrétnej spoločnosti. V prezentovanej publikácii sme v rámci viacerých výskumov sústredili pozornosť na štyri oblasti sociálnych javov (sociálna inteligencia, emocionálna inteligencia, well-being, machiavellismus). Kultúrny kontext, v rámci ktorého boli tieto sociálne javy skúmané bol vymedzený komparáciou názorov respondentov z Českej a Slovenskej republiky. Naše poznatky svedčia o skutočnosti, že aj napriek blízkosti týchto kultúr, predsa sme len vo vybraných ukazovateľoch zistili významné diferencie v odpovediach medzi slovenskými a českými respondentmi. Slovenskí respondenti pozitívnejšie hodnotili skúmané atribúty sociálnej a emocionálnej inteligencie. Tieto rozdiely boli však len v miere pozitívnosti posúdenia. Rovnako boli zistené pozitívnejšie hodnotenia sociálneho well-beingu slovenskými respondentmi. Z hľadiska posúdenia prejavov machiavellismu bol rozdiel medzi slovenskými a českými respondentmi zistený len na úrovni vybraných atribútov machiavellismu. Českí a slovenskí študenti vnímajú inak lichôtky, podvod a lož a tiež cynizmus. Slovenskí študenti sa viac stotožňujú s lichôtkami. Českí študenti zase významne viac súhlasia s podvodom a lžou.

než slovenskí študenti. Slovenskí študenti sa stotožňujú s cynizmom vo vzťahoch s ľuďmi významne viac, než českí študenti. Uvedomujeme si obmedzenosť zovšeobecnenia platnosti našich záverov, ako aj interpretácie získaných výsledkov. Prezentované poznatky však potvrdzujú nevyhnutnosť zohľadňovať pôsobenie kultúrneho kontextu pri skúmaní sociálnych javov, individuálneho správania sa človeka a správania sa jednotlivca v sociálnej interakcii. Získané výsledky, ktoré potvrdili existenciu určitých rozdielov v posudzovaní sociálnych javov aj medzi veľmi príbuznými kultúrami, jednoznačne upozorňujú na nevyhnutnosť akceptovať kultúrny kontext pri skúmaní, hodnotení, ovplyvňovaní sociálnych javov. Prezentované zistenia považujeme za podnetné pre realizáciu ďalších výskumných projektov v tejto oblasti.

Summary

Nowadays, the more and more emerging issues are those of how to study, interpret and influence social phenomena and human behavior with respect to the cultural context in which these phenomena occur. There are ongoing contemplations about how culture forms social phenomena as well as efforts to identify the differences in evaluation of social phenomena and human behavior on the basis of the cultural context. The mentioned contemplations are based on the assumption that these attributes do not have a generally valid form but, contrarily, they are additionally shaped by culture, habits, customs and the whole cultural heritage of a particular society. In the presented publication of several researches we paid attention to four areas of social phenomena (social intelligence, emotional intelligence, well-being, machiavellism). The cultural context within which were these social phenomena studied was defined by comparisons of opinions of the respondents from the Czech and Slovak Republic. Our findings indicate the fact that inspite of the cultural proximity, within the selected indicators we found significant differences in the responses of the Slovak and the Czech respondents. The Slovak respondents evaluated more positively the studied attributes of social and emotional intelligence. These differences were, however, found only in the degree of positiveness of the assessment. Other more positive evaluations by the Slovak respondents were detected in connection to social well-being. From the viewpoint of manifestations of machiavellism, there was a difference between the Slovak and the Czech respondents only at the level of the selected attributes of machiavellism. Czech and Slovak students perceive flattery, fraud, lies and cynicism differently. The Slovak students

identify themselves more with flattery. The Czech students agree significantly more with fraud and lies than the Slovak ones. The Slovak students are prone to cynicism in relationships with people significantly more than the Czech ones. We are aware of the limitations in generalizing the validity of our results as well as interpreting the gained results. Nevertheless, the presented pieces of knowledge confirm the inevitability to take into account the influence of the cultural context when studying social phenomena, individual human behavior and the behavior of an individual during a social interaction. The acquired results, which confirmed the existence of certain differences in evaluation of social phenomena also between closely related cultures, clearly point to the need to accept the cultural context when studying, evaluating and affecting social phenomena. We consider the presented findings to be inspirational for the implementation of other research projects in this area.

Literatura

- Amirkhan, J. H. (1990). A factor analytically derived measure of coping: The coping strategy indicator. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1990, 59, 1066-1074.
- Anastasi, A. (1986). Evolving concepts of test validation. *Annual Review of Psychology*, 1986, 37, 1-15.
- Andrew, J. et al. (2008). The relationship between empathy and Machiavellianism: An alternative to empathizing-systemizing theory. *Personality and Individual Differences*, 44, 1023-1211.
- Armstrong, M. (1999). *Personální management*. Praha: Grada Publishing.
- Austinová, E. J., Saklofske, D. H. (2007). Příliš mnoho typů inteligence? O podobnostech a rozdílech mezi sociální, praktickou a emoční inteligencí. In Schulze R., Roberts, R. D. (Eds). *Emoční inteligence: přehled základních přístupů a aplikací*. Praha: Portál.
- Ayyash-Abdo, H., Alamuddin, R. (2007). Predictors of Subjective Well-Being Among College Youth in Lebanon. *The Journal of Social Psychology*, 147(3), 265-284.
- Balvin, J. (2012). *Pedagogika, andragogika a multikulturalita*. Praha: Hnutí R, 2012.
- Barnes, M. L., Sternberg, R. J. (1989). Social intelligence and decoding of nonverbal cues. *Intelligence*, 1989, 13, 263-287.
- Bar-On, R. (1997). *Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical manual*. Toronto: Multi-Health Systems.
- Bar-On, R. (2006). The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence (ESI). *Psicothema*, 2006, 18, 13-25.
- Baumgartner, F., Frankovský, M. (2004). Possibilities of a situational approach to social intelligence research. *Studia Psychologica*, 2004, 46, 4, 273-277.
- Baumgartner, F., Vasiľová, K. (2005). K problematike merania sociálnej inteligencie. In *Sociální procesy a osobnost 2005*. Brno: Psychologický ústav AV ČR.
- Birknerová, Z., Ištvániková, L., Janovská A. (2009). Osobnostné charakteristiky a hodnotové orientácie študentov manažmentu v kontexte sociálnej inteligencie. In *Sympóziu Manažment '09*. Žilina: IM ŽU, 2009, 32-38.

- Biswas-Diener, R., Diener, E., Tamir, M. (2004). The psychology of subjective wellbeing. *American Academy of Arts and Sciences: Daedalus* [Special issue on happiness], 133, 2, 18-25.
- Blatný, M. (2005). Osobnostní předpoklady sebehodnocení a životní spokojenosti: shody a rozdíly. In Blatný, M., Dosedlová, J., Kebza, V., Šolcová, I. (Eds). *Psychosociální souvislosti osobní pohody*. Brno: MU a Nakladatelství MSD.
- Calvin, W. (2000). *Ako myslí mozog. Vývin inteligencie v minulosti a dnes*. Bratislava: Kalligram.
- Carver, C. S., Scheier, M. F., Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1989, 56, 267-283.
- Ciarrochi, J. V., Chan, A. C., Caputi, P. (2000). A critical evaluation of the emotional intelligence construct. *Personality and Individual Differences*, 28, 539-561.
- Costa, P. T., McCrae, R. R. (1980). Influence of extroversion and neuroticism on subjective well-being: Happy and unhappy people. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 668-678.
- Čechák, V., Sobotka, M., Sus, J. (1984). *Co víte o novověké filozofii*. Praha: Horizont.
- Diener, E., Lucas, R. E., Scollon, C. N. (2006). Beyond the Hedonic Treadmill. Revising the Adaptation Theory of Well-Being. *American Psychologist*, 61(4), 305-314.
- Droppa, M., Mikuš, P. (2008). *Základy manažmentu*. Ružomberok: Edičné stredisko Pedagogickej fakulty.
- Džuka, J. (2004). Kvalita života a subjektívna pohoda – teórie a modely, podobnosť a rozdiely. In J. Džuka (Ed.): *Psychologické dimenzie kvality života*. Prešov: PU. [online]. [cit. 2013-04-01]. Dostupné z <<http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Dzuka3/index.htm>>.
- Džuka, J., Dalbert, C. (1997). Model aktuálnej a habituálnej subjektívnej pohody. *Československá psychologie* 41(5), 385-398.
- Endler, N. S., Magnusson, D. (1976). *Interactional psychology and personality*. Washington: Hemisphere.
- Extremera, N., Fernández-Berrocal, P., Salovey, P. (2006). Spanish version of the Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence test (MSCEIT). Version 2.0: reliabilities, age and gender differences. *Psicothema*, 18, 42-48.
- Folkman, S. et al. (1980). An analysis of coping in middle-aged community sample. In *Journal Health Social Behavior*. 1980, 21, 219-239.

- Ford, M. E., Tisak, M. S. (1983). A further search for social intelligence. *Journal of Education psychology*, 1983, 75, 196-206.
- Frankovský, M. (2001). Strategies of behavior in demanding situations and the situational context. *Studia Psychologica*, 2001, 43, 4, 339-344.
- Frankovský, M. (2002). Stratégie správania v náročných situáciách v kontexte zmeny v týchto situáciách – interakčný prístup. In ČAS. [online]. 2002. Vol. 5. No. 3. [cit. 2013-06-11]. Dostupné z <<http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2002/index.html>>.
- Frankovský, M., Štefko, R., Baumgartner, F. (2006). Behavioral-situational approach to examining social intelligence. *Studia Psychologica*, 2006, 48, 3, 251-258.
- Frankovský, M., Baranová, M. (2010). Social intelligence as a manager's competence. *Journal of Management and Business: Research and Practice*, 2010, 2, 1-2.
- Frankovský, M., Birknerová, Z. (2012). Etický rozmer sociálnej inteligencie ako výkonovej charakteristiky. In *Psychologica XLI: zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: FF UK.
- Frankovský, M., Birknerová, Z., Janovská, A., Zibrínová, Ľ. (2012). *Vybrané kapitoly sociálnej psychológie pre manažérov*. Prešov: PU v Prešove.
- Fujita, F., Diener, E. (2005). Life satisfaction set point. Stability and change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 158-164.
- Gardner, H. (1993). *Multiple Intelligences: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
- Goleman, D. (1997). *Emoční inteligence*. Praha: Columbus.
- Goleman, D. (2006). *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books.
- Goleman, D. (2011). *Emoční inteligence*. Praha: Metafora.
- Grams, W. C., Rogers, R. W. (1989). Power and Personality: Effects of Machiavellianism, Need for Approval, and Motivation on Use of Influence Tactics. *Journal of General Psychology*, 117, 1, 71-82.
- Grob, A. (1995). Subjective well-being and significant life events across the life span. *Swiss Journal of Psychology*, 54, 3-18.
- Grob, A. (1998). Adolescents' subjective well-being in fourteen cultural contexts. In Nurmi, J. E. (Ed) *Adolescents, cultures and conflicts: Growing up in contemporary Europe*. New York: Garland Publishing.
- Hamplová, D. (2004). *Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory*. Sociologický ústav Akademie věd České republiky. [online]. [cit. 2013-05-04]. Dostupné z <http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/209_1hampl30%20pro%20tisk.pdf>.

- Heine, S. J., Ruby, M. B. (2010). Cultural psychology. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 1(2), 254-266.
- Hnilica, K. (2004). Vliv pracovního stresu a životních událostí na spokojenost se životem. *Československá psychologie*, 48(3), 193-202.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations*. Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.
- Holahan, C. J., Moos, R. H. (1987). Personal and contextual determinants of coping strategies. In *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, 52, 946-955.
- Hunter, J. E., Gerbing, D. W., Boster, F. J. (1982). Machiavellian beliefs and personality: Construct invalidity of the Machiavellianism dimension. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43(6), 1293-1305.
- Huppert, F. et al. (2006). *Personal and Social Well-Being Module for European Social Survey*, Round 3.[online]. [cit. 2013-06-19]. Dostupné z <http://www.europeansocialsurvey.org/methodology/questionnaire/ESS6_rotating_modules.html>
- Christie, R., Geist, F. L. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Jakobwitz, S., Egan, V. (2006). The Dark Triad and Normal Personality Traits. *Personality and Individual Differences*, 2006, 40, 331-339.
- Janovská, A., Orosová, O. (2013). Podiel osobnostných a interpersonálnych činiteľov na vysvetlení sociálnej pohody učiteľov. *Pedagogická orientace*, 23(2), 224-244.
- Johnsen, B. H., Meeus, P., Meling, J., Rogde, T., Eid, J., Eisevik, R., Olsen, O. K. et al. (2012). Cultural differences in emotional intelligence among top officers on board merchant ships. *Via Medica*, 63(2), 90-95.
- Kačmárová, M. (2007). Osobnosť, manželský stav a subjektívna pohoda seniorov. *Československá psychologie*, 51(5), 530-541.
- Kang, S-M., Shaver, P. R., Min, K-H., Jing, H. (2003). Culture-specific patterns in the prediction of life satisfaction: roles of emotion, relationship quality, and self-esteem. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(12), 1596-1608.
- Kaukiainen, A., Björkqvist, K., Lagerspetz, K., Österman, K., Salmivalli, C., Rothberg, S., Ahlborn, A. (1999). The Relationships between Social Intelligence, Empathy, and Three Types of Aggression. *Aggressive Behavior*, 1999, 25, 81-89.
- Kebza, V. (2005). *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia.

- Kebza, V., Šolcová, I. (2003). Well-being jako psychologický a zároveň mezioborově založený pojem. *Československá psychologie*, 47(4), 333-345.
- Keyes, C. L. M. (1998). Social well-being. *Social Psychology Quarterly*, 61(2), 121-140.
- Keyes, C. L. M. (2006). Subjective well-being in mental health and human development research worldwide: An introduction. *Social Indicators Research*, 77(1), 1-10.
- Keyes, C. L. M., Lopez, S. J. (2002). Toward a science of mental health: Positive directions in diagnosis and interventions. In Snyder, C. R., Lopez, S. J. (Eds), *Handbook of positive psychology*. New York: Oxford University Press.
- Kihlstrom, J. F., Cantor, N. (2000). *Social Intelligence*. [online]. [cit. 2013-07-01]. Dostupné z <http://ist-socrates.berkeley.edu/~kihlstrm/social_intelligence.htm>.
- Kolektiv autorů. (2003). *Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích M-Ž*. Praha: Ottova nakladatelství.
- Kosmitzki, C., John, O. P. (1993). The implicit use of explicit conceptions of social intelligence. *Personality and Individual Differences*, 1993, Vol. 15, 11-23.
- Koydemir, S., Simsek, O. F., Schutz, A., Tipandjan, A. (2013). Differences in how trait emotional intelligence predicts life satisfaction: The role of affect balance versus social support in India and Germany. *Journal of Happiness Studies*, 14(1), 51–66.
- Krivohlavý, J. (2001). Psychologie zdraví a kvality života. In Řehulka E., Řehulková, O. (Eds) *Učitele a zdraví 3*. Brno: Nakl. Pavel Křepela.
- Krivohlavý, J. (2010). *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál.
- Kuo, H. K., Marsella, A. J. (1977). The Meaning and Measurement of Machiavellianism in Chinese and American College Students. *The Journal of Social Psychology*, 101, 165-173.
- Lašek, J. (2004). Subjektivní životní spokojenost u tří věkových skupin respondentů. *Československá psychologie*, 48(3), 215-223.
- Lorr, M., Youniss, R. P., Stefic, E. C. (1991). An Inventory of Social Skills. *Journal of Personality Assessment*, 1991, 57, 506-520.
- Machiavelli, N. (1997). *Vladař*. Praha: Ivo Železný.
- Machiavelli, N. (2012). *Vladař*. Praha: Nakladatelství XYZ, s.r.o.
- Van der Maesen de Sombreff, P. (2000). *SQ-test: Social Quotient Test*. [online]. [cit. 2013-07-01]. Dostupné z <<http://www.open.ou.nl/wvm/Presentations/SQ-test/sq-test.htm>>.

- Makovská, Z. (2005). Implicitné teórie sociálnej inteligencie. In Výrost, J., Ruisel, I., Čermák, I. (Eds): *Sociálne procesy a osobnosť*. Košice: SAV.
- Makovská, Z., Kentoš, M. (2006). Correlates of social and abstract intelligence. In *Studia Psychologica*. 2006, vol. 48, no 3, 259-264.
- Markus, H. R., Kitayama, S. (2003). Culture, Self, and the Reality of the Social. *Psychological Inquiry* 14 (3), 277-83.
- Marlowe, H. A. (1986). Social Intelligence: Evidence for Miltidimensionality and Construct Indepence. *Journal of Educational Psychology*, 1986, 78, 52-58.
- Matsumoto, D. R. (2000). *Culture and psychology*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- Mayer, J. D., Geher, G. (1996). Emotional intelligence and the identification of emotion. *Intelligence*, 22, 89-113.
- Mayer, J. D., Caruso, D. R., Salovey, P. (1999). Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence*, 27(4), 267-298.
- Mc Crae, R. R. (1984). Situational Detrminants of coping responses: Loss, threat, and challenge. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1984, 46, 919-928.
- Myers, D. G. (2003). Close Relationship and Quality of Life. In D. Kahneman, E. Diener, N. Schwarz (Eds). *Well-Being. The Foundations of Hedonic Psychology*. New York, Russell Sage Foundation.
- Nedd, A. N. B., Marsh, N. R. (1980) A cross-cultural test of the personality integration hypothesis. *Journal of Personality*, 48(3), 293-305.
- Neubauer, A. C., Freudenthaler, H. H. (2007) Modely emoční inteligence. In Schulze R., Roberts, R. D. (Eds). *Emoční inteligence: přehled základních přístupů a aplikací*. Praha: Portál.
- Nolen-Hoeksema, S., Rusting, C. L. (2003). Gender Differences in well-being. In Kahneman, D., Diener, E., Schwarz, N. (Eds). *Well-Being. The Foundations of Hedonic Psychology*. New York: Russell Sage Foundation.
- Orosová, O., et al. (2004). Sociálna inteligencia, sociálna kompetencia – definície a prístupy v ich skúmaní. *Československá psychologie*, 48, 4, 306-315.
- Parkes, K. R. (1986). Coping in stressful episodes: The role of individual differences, environmental factors, and situational characteristics. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1986, 51, 1277-1292.
- Pauknerová, D. (2006). *Psychologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada Publishing, a.s.

- Peréz, J. C., Petrides, K. V., Furnham, A. (2007). Měření rysové inteligence. In Schulze, R., Roberts, R. D. (Eds). *Emoční inteligence: přehled základních přístupů a aplikací*. Praha: Portál.
- Petrides, K. V., Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, 15(6), 425-448.
- Petrides, K. V., Furnham, A. (2003). Trait emotional intelligence: Behavioural validation in two studies of emotion recognition and reactivity to mood induction. *European Journal of Personality*, 17(1), 39-57.
- Petrides, K. V., Furnham, A. (2006). The role of trait emotional intelligence in tender-specific model of organizational variables. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(2), 552-569.
- Rauthmann, J. F. (2012). Towards multifaced Machiavellianism: Content, factorial, and construct validity of a German Machiavellianism Scale. *Personality and Individual Differences*, 52, 345-351.
- Rauthmann, J. F., Will, T. (2011). Proposing a Multidimensional Machiavellianism Conceptualization. *Social Behavior and Personality*, 39(3), 391-404.
- Reilly, A. H., Karounos, T. J. (2009). Exploring the link between emotional intelligence and cross-cultural leadership effectiveness. *Journal of International Business and Cultural Studies*, 1(1), 1-13.
- Rodná, K., Rodný, T. (2001). *Dotazník životní spokojenosti*. Praha: Testcentrum.
- Ruini, C., et al. (2003). The relationship of psychological well-being to distress and personality. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 72(5), 268-275.
- Ruisel, I. (2003). Niektoré aktuálne problémy výskumu inteligencie. In *Človek a spoločnosť*, roč. 6, č. 3, 2003. [online]. [cit. 2013-08-21]. Dostupné z <<http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2003/ruisel-ce.html>>.
- Ruiselová, Z. (1994). Charakteristiky situácie a zvládanie. In Ruiselová, Z., Ficková, E.: *Poznávanie a zvládanie záťažových situácií*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie, 1994, 3-16.
- Ryan, R. M., Deci, E. L. (2001). To be happy or to be selffulfilled: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-146.
- Ryff, C. D., Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719-727.
- Ryff, C. D., Singer, B. (2008). Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of Happiness Studies*, 9(1), 13-39.

- Salovey, P., Mayer, J. D. (1990). Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 1990, 9, 185-211.
- Seligman, M. E. P. (2000). The positive perspective. *The Gallup Review*, 3(1), 2-7.
- Seligman, M. E. P., Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology – an introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.
- Seligman, M. E. P. et al. (2005). Positive Psychology Progress. *American Psychologist*, 60(5), 410-421.
- Silvera, D. H., Martinussen, M., Dahl, T. I. (2001). The Tromso Social Intelligence Scale, a self-report measure of social intelligence. *Scandinavian Journal of Psychology*, 2001, 42, 313-319.
- Sternberg, R. J., Detterman, D. K. (Eds). (1986). *What is intelligence? Contemporary viewpoint on its nature and definition*. Hillsdale: Ablex.
- Stone, A. A., Neale, J. M. (1984). New measure of daily coping: Development and preliminary results. *Personality and Social Psychology*, 1984, 46, 892-906.
- Stone, A. A. et al. (1991). Self-report, situation-specific coping questionnaires: What are they measuring. *Personality and Social Psychology*, 1991, 61, 648-658.
- Suh, E., Diener, E., Fujita, F. (1996). Events and subjective well-being. Only recent events matter. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(5), 1091-1102.
- Šolcová, I., Kebza, V. (2005). Prediktory osobní pohody (Well-Being) u reprezentativního souboru české populace. *Československá psychologie*, 49(3), 1-8.
- Tang, H-W. V., Yin, M-S., Nelson, D. B. (2010). The relationship between emotional intelligence and leadership practices: A cross-cultural study of academic leaders in Taiwan and the USA. *Journal of Managerial Psychology*, 20(8), 899-926.
- Terry, D. J. (1994). Determinants of coping: The role of stable and situational factors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1994, 66, 895-910.
- Tišanská, L., Kožený, J. (2004). Osobnost, anticipovaná sociální opora a adaptace seniorek na stárnutí: test modelu životní spokojenosti. *Československá psychologie*, 48(1), 27-37.
- Trait Emotional Intelligence Research Program. (2001). Psychometriclab. TEIQ version 1.50. London Psychometric Laboratory © 1998-2013. [online]. [cit. 2013-08-25]. Dostupné z

<<http://www.psychometriclab.com/admins/files/TEIQue%20interpretations.pdf>>.

- Thorndike, E. L. (1920). Intelligence and its use. *Harpers Magazine*, 140, 227-235.
- Vernon, P. A., Vilani, V. C., Vickers, L. C., Harris, J. A. (2008). A behavioral genetic investigation of the Dark Triad and the Big 5. *Personality and Individual Differences*, 44, 445-452.
- Vrabcová, M., Sarmány Schuller, I. (2007). Subjektívne Vnímanie Životnej Spokojnosti A Pracovnej Úspešnosti U Zdravotných Sestier. In *Psychológia Práce A Organizácie 2007. Zborník Príspevkov*. Košice: Spoločenskovedný Ústav SAV.
- Weiss, A., Bates, T. C., Luciano, M. (2008). Happiness is a personal(ity) thing – The genetics of personality and well-being in a representative sample. *Psychological Science*, 19(3), 205-210.
- Weiting, N. et al. (2009). Affluence, feelings of stress, and well-being. *Social Indicators Research*. 94(2), 257-271.
- Wilhelm, O. (2007). Měření emoční inteligence: praxe a standardy. In Schulze R., Roberts, R. D. (Eds). *Emoční inteligence: přehled základních přístupů a aplikací*. Praha: Portál.
- Wilson, D. S., Near, D. C., Miller, R. R. (1996). Machiavellianism: a synthesis of the evolutionary and psychological literatures. *Psychol. Bull*, 119(2), 285-299.
- Wróbel, A. (2008). *Výchova a manipulace*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Zibrinová, Ľ. (2011). Osobnosť manažéra v interpersonálnych vzťahoch a väzbách z pohľadu vekových osobitostí. In *Sociálna inteligencia v manažmente školy a v pracovnom procese*. Prešov: PU v Prešove, 301-307.

O autorech

PaedDr. Zuzana Birknerová, PhD.

Po ukončení vysokoškolského štúdia na PdF UPJŠ v Prešove pracovala ako pedagóg. Od roku 2008 pôsobí na Fakulte manažmentu PU v Prešove ako odborný asistent na Katedre manažérskej psychológie. Svoju pozornosť venuje problematike sociálnych javov, sociálnej a emocionálnej inteligencii, komunikácii, riešeniu konfliktov a nežiaducim formám správania. Zaoberá sa tiež rozvíjaním sociálnych manažérskych zručností a problematikou koučingu v oblasti vzdelávania. Je riešiteľkou a členkou viacerých výskumných grantov, zameraných na uvedenie problematiky. Je členkou Slovenskej akadémie manažmentu, redakčných rád a komisií. Pravidelne publikuje v domácich a zahraničných vedeckých periodikách, vydáva vysokoškolské učebné texty a monografie.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.

Po ukončení magisterského studia oboru sociologie a andragogika na Filozofické fakulte Univerzity Palackého v Olomouci v roce 1996 nastoupila na referát sociálních věcí Okresního úřadu v Uherském Hradišti, kde pracovala jako terénní sociální pracovnice, vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí a rodiny a vedoucí referátu. Od roku 2002 do roku 2008 vedla Domov pro osoby se zdravotním postižením na Velehradě a externě přednášela na Univerzitě Tomáše Bati. V roce 2006 ukončila doktorské studium oboru sociální práce na Zdravotně sociální fakultě Ostravské univerzity v Ostravě. V současné době působí na Centru výzkumu Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. V centru jejího odborného zájmu stojí otázky deinstytucio-

nalizace tzv. totálných institucí, sebereflexe a autoregulace lidského chování se zaměřením na pracovníky pomáhajících profesí, otázky životní dráhy, životního cyklu a konečnosti života.

Mgr. Pavla Andrysová, Ph.D.

Vystudovala magisterské studium v oboru pedagogika na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci následně absolvovala doktorské studium rovněž v oboru pedagogika. Mezi její hlavní odborné zaměření patří studium psychosomatické (pedagogické) kondice a možnosti aplikace prvků psychosomatických disciplín v rámci pregraduální přípravy sociálních pedagogů. V současné době působí jako odborná asistentka na Ústavu pedagogických věd Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně.

doc. PhDr. Miroslav Frankovský, CSc.

Ukončil v roku 1981 jednodoborové štúdium psychológie na FF UPJŠ v Košiciach., v rámci ktorého v roku 1984 získal titul PhDr. Po skočení štúdia pracoval na Spoločenskovednom ústave Slovenskej akadémie vied v Košiciach. V roku 2003 získal vedeckopedagogický titul Doc. v odbore psychológia na FF Masarykovej univerzity v Brne. Je členom viacerých Odborových komisií pre doktorandské štúdium. Členom vedeckých rád. Bol člen tímu European Social Survey, ktorý obdržal v roku 2006 Descartovu cenu. V roku 2013 obdržal cenu rektora Prešovskej univerzity za vedu a výskum. Je autorom viacerých vedeckých monografií a štúdií, z toho niektoré sú registrované v CC, na ktoré boli v CC registrované aj citácie. Zaoberá sa problematikou sociálnej inteligencie, copingu, riešenia problémov, kvality života, nezamestnanosťou. Od roku 2004 pracuje ako prodekan pre vedu a výskum na Fakulte manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove.

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.

Vystudoval obor pedagogika – sociální práce na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Od roku 2005 působí na Ústavu pedagogických věd Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Svou výzkumnou a publikační činnost směřuje do oblasti multikulturní výchovy, multikulturních kompetencí a autoregulace učení a chování. Je řešitelem a členem týmů výzkumných i rozvojových projektů. Pravidelně publikuje studie v odborných českých i zahraničních recenzovaných časopisech a monografiích.

Mgr. Karla Hrbáčková, Ph.D.

Vystudovala obor Učitelství pro první stupeň základních škol na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. V roce 2010 obhájila titul Ph.D. na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Řadu let působila jako učitelka na základní škole s alternativními prvky vzdělávání a v rámci svého profesního rozvoje absolvovala mnoho odborných kurzů zaměřených na zvyšování kvality práce učitele. Od roku 2005 působí na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Vedla zde tým zaměřený na výzkum kognitivních a nonkognitivních determinant rozvoje autoregulace učení studentů. V rámci své pedagogické činnosti garantuje předměty z oblasti kvantitativní metodologie na magisterském stupni studia. Zabývá se také rozvojem metakognitivního myšlení dětí předškolního věku a mírou autoregulace učení žáků mladšího školního věku (v oblasti čtenářského rozvoje a při řešení slovních úloh v matematice). Je řešitelkou nebo spolupracovnicí mnoha grantových projektů (zejména GA ČR, MŠMT, FRVŠ, ESF). Pravidelně publikuje své studie v odborných recenzovaných časopisech a monografiích a každoročně prezentuje výsledky výzkumů na mezinárodních konferencích

v zahraničí (ICEEPSY, ISSBD apod.). Podílela se na vzniku Centra výzkumu Fakulty humanitních studií a v současné době působí na Ústavu pedagogických věd Fakulty humanitních studií na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně.

PhDr. Anna Janovská, PhD.

Štúdium jednodborovej psychológie ukončila v r 1984 na FF UPJŠ v Košiciach. Po ukončení štúdia pracovala ako klinická psychologička vo Fakultnej nemocnici v Košiciach. Od roku 1992 do roku 2008 pracovala ako poradenská psychologička v Pedagogicko-psychologickej poradni v Košiciach. V r. 2008 nastúpila na miesto odbornej asistentky na Katedru manažérskej psychológie Fakulty manažmentu Prešovskej univerzity, kde dodnes pracuje na čiastočný úväzok. Od septembra 2012 je zamestnankyňou Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a pracuje ako odborná asistentka na Katedre pedagogickej psychológie a psychológie zdravia FF UPJŠ. Zameriava sa na problematiku well-beingu, témy súvisiace so psychológiou zdravia, školskú a pedagogickú psychológiu.

Seznam příloh

1. Dotazník sociální inteligence – EMESI
2. Metodika TSIS – Tromso Social Intelligence Scale
3. Dotazník rysů emoční inteligence – Trait Emotional Intelligence Questionnaire – Short Form (TEIQue-SF)
4. Dotazník Soc WB
5. MACH-IV (Test of Machiavellianism)

Príloha 1 Dotazník sociálnej inteligencie – EMESI

	nikdy / nikdy 0	zriedka / zriedka 1	príležitostne / príležitostne 2	často / často 3	veľmi často / veľmi často 4
1.	Kontakt s inými ma znervózňuje. / Kontakt s jinými mě znervózňuje.				0 1 2 3 4
2.	Viem rozoznať, v čom sa mám prispôbiť novým ľuďom. / Umím rozpoznať, v čem se mám přizpůsobit novým lidem.				0 1 2 3 4
3.	Som schopný/schopná splniť prania iných. / Jsem schopen/schopna splnit přání jiných.				0 1 2 3 4
4.	Pocity iných ľudí ma vyvádzajú z miery. / Pocity jiných lidí mě vyvádějí z míry				0 1 2 3 4
5.	Som schopný/schopná presvedčiť iných, aby spravili takmer čokoľvek. / Jsem schopen/schopna přesvědčit jiné, aby udělali téměř cokoli.				0 1 2 3 4
6.	Využívanie iných vo svoj prospech ma teší. / Využívání jiných ve svůj prospěch mě těší.				0 1 2 3 4
7.	Ak sa mám prispôbiť novým ľuďom, cítim sa neprijemne. / Pokud se mám přizpůsobit novým lidem, cítím se nepříjemně.				0 1 2 3 4
8.	Som schopný/schopná rozpoznať prania iných. / Jsem schopen/schopna rozpoznat přání jiných.				0 1 2 3 4
9.	Viem sa správať v súlade s pocitmi iných ľudí. / Umím se chovat v souladu s pocity jiných lidí.				0 1 2 3 4
10.	Slabé stránky iných ľudí ma vyvádzajú z miery. / Slabé stránky jiných lidí mě vyvádějí z míry.				0 1 2 3 4
11.	Správaním viem ľudí presvedčiť, aby urobili pre mňa to, čo chcem. / Jednáním umím přesvědčit lidi, aby udělali pro mě to, co chci.				0 1 2 3 4
12.	Ak chcem, som schopný/schopná využiť iných vo svoj prospech. / Pokud chci, jsem schopen/schopna využít jiných ve svůj prospěch.				0 1 2 3 4
13.	Viem využiť klamstvá iných vo svoj prospech. / Umím využít lži jiných ve svůj prospěch.				0 1 2 3 4

14.	Som neistý/neistá, keď sa mám prispôsobovať novým ľuďom. / Jsem nejistý/nejistá, když se mám přizpůsobovat novým lidem.	0	1	2	3	4
15.	Želania iných ľudí ma znervózňujú. / Přání jiných lidí mě znervózňují.	0	1	2	3	4
16.	Som schopný/schopná odhadnúť pocity iných, aj keď ich nechcú ukázať. / Jsem schopen/schopna odhadnout pocity jiných, i když je nechtějí dát najevo.	0	1	2	3	4
17.	Viem odhadnúť slabosti iných. / Umím odhadnout slabosti jiných.	0	1	2	3	4
18.	Znervózňujú ma ľudia, ktorí sú schopní pre mňa urobiť čokoľvek. / Znervózňují mě lidé, kteří jsou schopni pro mě udělat cokoliv.	0	1	2	3	4
19.	Využívam iných vo svoj prospech. / Využívám jiných ve svůj prospěch.	0	1	2	3	4
20.	Som schopný/schopná presvedčiť iných, aby stáli na mojej strane. / Jsem schopen/schopna přesvědčit jiné, aby stáli na mé straně.	0	1	2	3	4
21.	V styku s inými ľuďmi viem rozpoznať ich zámer. / Ve styku s jinými lidmi umím rozeznat jejich záměr.	0	1	2	3	4

Príloha 2 Metodika TSIS

		veľmi slabo / velmi málo			veľmi dobre / velmi dobre			
1.	Dokážem predpovedať správanie iných ľudí. / Dokážu předvídat chování jiných lidí.	1	2	3	4	5	6	7
2.	Často mám pocit, že je ťažké rozumieť rozhodnutiam iných. / Často mám pocit, že je těžké rozhodnout rozhodnutím jiných.	1	2	3	4	5	6	7
3.	Viem, ako moje správanie ovplyvňuje pocity ostatných. / Vim, jak moje chování ovlivňuje pocity ostatních.	1	2	3	4	5	6	7
4.	Často sa cítim neistý v spoločnosti neznámych ľudí, ktorých nepoznám. / Často se cítím nejistý ve společnosti cizích lidí, které neznám.	1	2	3	4	5	6	7
5.	Ľudia ma často prekvapia vecami, ktoré robia. / Lidé mě často překvapí věcmi, které dělají.	1	2	3	4	5	6	7
6.	Rozumiem pocitom iných ľudí. / Rozumím pocitům jiných lidí.	1	2	3	4	5	6	7
7.	Pohybujem sa ľahko v sociálnych situáciách. / Pohybují se snadno v sociálních situacích.	1	2	3	4	5	6	7
8.	Ostatní ľudia sa na mňa často hnevajú bez toho, aby som dokázal vysvetliť prečo. / Ostatní lidé se na mě často zlobí, aniž bych dokázal vysvětlit proč.	1	2	3	4	5	6	7
9.	Rozumiem želaniam ostatných. / Rozumím přáním ostatních.	1	2	3	4	5	6	7
10.	Som dobrý vo vyrovnávaní sa s novými situáciami a zoznamovaní sa s novými ľuďmi. / Jsem dobrý ve vyrovnávání se s novými situacemi a seznamování se s novými lidmi.	1	2	3	4	5	6	7
11.	Zdá sa, ako keby ľudia boli často nahnevani alebo podráždení, keď poviem, čo si myslím. / Zdá se, jako kdyby lidé byli často naštvaní nebo podráždění, když řeknu, co si myslím.	1	2	3	4	5	6	7
12.	Vychádzať dobre s inými ľuďmi ma stojí veľa námahy. / Vycházet dobře s jinými lidmi mě stojí hodně námahy.	1	2	3	4	5	6	7

13.	Pokladám ľudí za nevyspytateľných. / Pokládám lidi za nevyzpytatelné.	1	2	3	4	5	6	7
14.	Často rozumiem tomu, o čo sa ostatní snažia bez toho, aby mi o tom museli povedať. / Často rozumím tomu, o co ostatní usilují, aniž by mi to museli říct.	1	2	3	4	5	6	7
15.	Trvá mi dlho, kým ostatných dobre spoznám. / Trvá mně dlouho, než ostatní dobře poznám.	1	2	3	4	5	6	7
16.	Často som zraňoval iných bez toho, aby som si to uvedomil. / Často jsem zraňoval jiné, aniž bych si to uvědomil.	1	2	3	4	5	6	7
17.	Dokážem predpovedať, ako budú ostatní reagovať na moje správanie. / Dokážu předpovědět, jak budou ostatní reagovat na mé chování.	1	2	3	4	5	6	7
18.	Som úspešný v nadväzovaní dobrých vzťahov s novými ľuďmi. / Jsem úspěšný v navazování dobrých vztahů s novými lidmi.	1	2	3	4	5	6	7
19.	Často rozumiem, čo si iní naozaj myslia pomocou ich výrazu tváre, reči tela atď. / Často rozumím, co si jiní opravdu myslí pomocí jejich výrazu tváře, řeči těla atd.	1	2	3	4	5	6	7
20.	Pravidelne mávam problémy pri nachádzaní vhodných tém rozhovoru. / Pravidelně mívám problémy při nacházení vhodných témat rozhovoru.	1	2	3	4	5	6	7
21.	Často ma prekvapujú reakcie ostatných na moje konanie. / Často mě překvapují reakce ostatních na mé jednání.	1	2	3	4	5	6	7

Příloha 3 Dotazník rysů emoční inteligence – TEIQue-SF

TEIQue-SF								
1= úplně nesouhlasím / úplně nesouhlasím; 7 = úplně souhlasím / úplně souhlasím								
1.	Vyjadriť vlastné emócie slovami pre mňa nie je problém. / Vyjádřit vlastní emoce slovy pro mě není problém.	1	2	3	4	5	6	7
2.	Často je pre mňa ťažké vidieť veci z pohľadu iného človeka. / Často je pro mě těžké vidět věci z pohledu jiného člověka.	1	2	3	4	5	6	7
3.	Všeobecne som vysoko motivovaný človek. / Všeobecně jsem vysoce motivovaný člověk.	1	2	3	4	5	6	7
4.	Zvyčajne sa mi zdá náročné ovládať svoje emócie. / Obvykle se mi zdá náročné ovládat své emoce.	1	2	3	4	5	6	7
5.	Nepovažujem život za radostný. / Nepovažuji život za radostný.	1	2	3	4	5	6	7
6.	Viem účinne vychádzať s ľuďmi. / Umím dobře vycházet s lidmi.	1	2	3	4	5	6	7
7.	Mám tendenciu často meniť názor. / Mám tendenci často měnit názor.	1	2	3	4	5	6	7
8.	Mnohokrát neviem zistiť akú emóciu prežívam. / Často nevím, jakou emoci prožívám.	1	2	3	4	5	6	7
9.	Mám pocit, že mám mnoho dobrých kvalít. / Mám pocit, že mám mnoho dobrých vlastností.	1	2	3	4	5	6	7
10.	Často sa mi zdá náročné postaviť sa za svoje práva. / Často se mi zdá náročné stát si za svými právy.	1	2	3	4	5	6	7
11.	Zvyčajne dokážem ovplyvniť ako sa iní ľudia cítia. / Obvykle dokážu ovlivnit, jak se druzí lidé cítí.	1	2	3	4	5	6	7
12.	Mám pochmúrný pohľad na väčšinu vecí. / Na většinu věcí mám negativní pohled.	1	2	3	4	5	6	7
13.	Moji blízkí sa často sťažujú, že s nimi nezaobchádzam dobre. / Moji blízcí si často stěžují, že s nimi nezacházím dobře.	1	2	3	4	5	6	7

14.	Často sa mi zdá náročné prispôbiť môj život okolnostiam. / Často se mi zdá náročné přizpůsobit můj život okolnostem.	1	2	3	4	5	6	7
15.	Som schopný zvládať stres. / Jsem schopený zvládat stres.	1	2	3	4	5	6	7
16.	Často sa mi zdá náročné prejavíť city ľuďom okolo seba. / Často se mi zdá náročné projevit city lidem okolo sebe.	1	2	3	4	5	6	7
17.	Som schopný „vcítiť sa do kože druhých“ a prežívať ich pocity. / Jsem schopný „vžít se do kůže druhých“ a prožívat jejich pocity.	1	2	3	4	5	6	7
18.	Udržiavať sa motivovaný sa mi zdá náročné. / Udržovat se motivovaný se mi zdá náročné.	1	2	3	4	5	6	7
19.	Keď chcem, som zvyčajne schopný nájsť spôsob ako kontrolovať svoje emócie. / Když chci, jsem obvykle schopný nalézt způsob, jak kontrolovat své emoce.	1	2	3	4	5	6	7
20.	Všeobecne som so svojím životom spokojný. / Obecně jsem se svým životem spokojený.	1	2	3	4	5	6	7
21.	Popísal by som sa ako dobrý vyjednávač. / Popsal bych se jako dobrý vyjednávač.	1	2	3	4	5	6	7
22.	Mám tendenciu zamotať sa do vecí, z ktorých si neskôr želám dostať von. / Mám tendenci zaplést se do věcí, ze kterých si přeji později vystoupit.	1	2	3	4	5	6	7
23.	Často sa zastavím a rozmýšľam o svojich pocitoch. / Často se zastavím a přemýšlím o svých pocitech.	1	2	3	4	5	6	7
24.	Verím, že mám mnoho silných stránok. / Věřim, že mám mnoho silných stránek.	1	2	3	4	5	6	7
25.	Mám tendenciu podvoliť sa, aj keď viem, že mám pravdu. / Mám tendenci podvolit se, i když vím, že mám pravdu.	1	2	3	4	5	6	7
26.	Zdá sa mi, že nemám žiadnu moc nad emóciami iných ľudí. / Zdá se mi, že nemám žádnou moc nad emocemi druhých lidí.	1	2	3	4	5	6	7

27.	Verím, že sa veci v mojom živote vyvinú dobre. / Věřím, že se věci v mém životě vyvinou dobře.	1	2	3	4	5	6	7
28.	Zdá sa mi ťažké naviazať sa na ľudí okolo mňa. / Zdá se mi těžké navázat se na lidi okolo sebe.	1	2	3	4	5	6	7
29.	Vo všeobecnosti som schopný adaptovať sa na nové prostredie. / Obecně jsem schopný adaptovat se na nové prostředí.	1	2	3	4	5	6	7
30.	Ľudia ma obdivujú pre moju uvoľnenosť. / Lidé mě obdivují pro moji uvolněnost.	1	2	3	4	5	6	7

Príloha 4 Dotazník Soc WB

		silne nesúhlasím / velmi nesouhlasím			silne súhlasím / velmi souhlasím			
1	Svet je pre mňa príliš zložitý. / Svět je pro mě příliš složitý.	1	2	3	4	5	6	7
2	Nemám pocit, že patríam niekam, čo by som mohol/mohla nazvať komunitou. / Nemám pocit, že patřím někam, co bych mohl/mohla nazvat komunitou.	1	2	3	4	5	6	7
3	Ľudia, ktorí poskytujú láskavosť, neočakávajú na oplátku nič. / Lidé, kteří poskytují laskavost, neočekávají na oplátku nic.	1	2	3	4	5	6	7
4	Môžem svetu poskytnúť niečo hodnotné. / Mohu světu poskytnout něco hodnotného.	1	2	3	4	5	6	7
5	Svet sa stáva lepším miestom pre každého. / Svět se stává lepším místem pro každého.	1	2	3	4	5	6	7
6	Cítim blízkosť k ostatným ľuďom v mojej komunite. / Cítím blízkost k ostatním lidem v mé komunitě.	1	2	3	4	5	6	7
7	Moje každodenné aktivity nevytvárajú nič užitočné pre moju komunitu. / Moje každodenní aktivity nevytvářejí nic užitečné pro mou komunitu.	1	2	3	4	5	6	7
8	Nemôžem pochopiť, čo sa vo svete deje. / Nemůžu pochopit, co se ve světě děje.	1	2	3	4	5	6	7
9	Spoločnosť prestala napredovať. / Společnost se přestala vyvíjet.	1	2	3	4	5	6	7
10	Ľudia nedbajú (nemajú záujem) o problémy iných. / Lidé nedbají (nemají zájem) o problémy jiných.	1	2	3	4	5	6	7
11	Moja komunita je pre mňa zdrojom pohodlia/útechy (comfort). / Moje komunita je pro mě zdrojem pohodlí/útěchy (comfort).	1	2	3	4	5	6	7
12	Pokladám za jednoduché predvídať, čo sa najbližšie v spoločnosti stane. / Pokládám za jednoduché předvídať, co se v nejbližší době v společnosti stane.	1	2	3	4	5	6	7
13	Spoločnosť sa nezlepšuje pre ľudí ako som ja. / Společnost se nezlepšuje pro lidi jako jsem já.	1	2	3	4	5	6	7

14	Verím, že ľudia sú láskaví. / Věřím, že lidé jsou láskaví.	1	2	3	4	5	6	7
15	Nemám nič významné, čím by som prispel/a spoločnosti/spoločenstvu. / Nemám nic významné, čím bych přispěl/a společnosti/spoločenstvu.	1	2	3	4	5	6	7

Příloha 5 MACH-IV

dôrazný nesúhlas / dôrazný nesouhlas	nesúhlas / nesouhlas	neutralita / neutralita	súhlas / souhlas	dôrazný súhlas / dôrazný souhlas
1	2	3	4	5

1.	Nikdy neprozradíte skutočný dôvod, prečo ste niečo urobili, pokiaľ to pre vás nie je prospešné. / Nikdy neprozradíte skutočný dôvod, proč jste něco udělali, pokud to není pro vás prospěšné.	1	2	3	4	5
2.	Najlepší spôsob, ako jednat s ľuďmi, je povedať im to, čo chcú počuť. / Nejlepší způsob, jak jednat s lidmi je říkat jim, co chtějí slyšet.	1	2	3	4	5
3.	Človek by mal konať až vtedy, keď si je istý, že to, čo robí, je morálne správne. / Člověk by měl jednat pouze, pokud si je jistý, že je to morálně správné.	1	2	3	4	5
4.	Väčšina ľudí je v podstate dobrá a láskavá. / Většina lidí je v podstatě dobrá a laskavá.	1	2	3	4	5
5.	Najbezpečnejšie je usúdiť, že každý človek má určitú povahovú črtu zlomyseľnosti a že táto črta sa objaví hneď, ako dostane šancu. / Nejbezpečnější je předpokládat, že většina lidí má určitý povahový rys zlomyslnosti, který vyjde najevo, když se jim naskytne příležitost.	1	2	3	4	5
6.	Česťnosť je najlepší postup konania vo všetkých prípadoch. / Poctivost je nejlepší způsob jednání ve všech případech.	1	2	3	4	5
7.	Za klamanie druhých nejestvuje žiadne ospravedlnenie. / Neexistuje omluva pro lhaní druhým lidem.	1	2	3	4	5
8.	Ľudia vo všeobecnosti nebudú tvrdo pracovať, pokiaľ k tomu nie sú prinútení. / Obecně platí, že lidé nebudou intenzivně pracovat, pokud k tomu nejsou donuceni.	1	2	3	4	5

9.	Celkovo je lepšie byť skromný a čestný ako dôležitý a nečestný. / Je lepší byť skromný a poctivý, než dôležitý a nepoctivý.	1	2	3	4	5
10.	Ak niekoho požiadate, aby pre vás niečo urobil, je najlepšie povedať mu skutočný dôvod, prečo to chcete, ako si vymýšľať dôvody, ktoré majú väčšiu váhu. / Pokud někoho požádáte, aby pro vás něco udělal, je lepší uvést skutečné důvody, proč to chcete, než si vymýšlet závažnější důvody.	1	2	3	4	5
11.	Väčšina ľudí, ktorí sa vo svete dostanú ďaleko, vedie čistý, morálny život. / Většina lidí, kteří se ve světě prosadí, vede poctivý a mravný život.	1	2	3	4	5
12.	Každý, kto absolútne dôveruje nikomu inému, si koleduje o problémy. / Každý, kdo naprosto důvěřuje někomu jinému, říká si o problémy.	1	2	3	4	5
13.	Najväčší rozdiel medzi väčšinou kriminálnikov a inými ľuďmi je, že kriminálnici sú natoľko hlúpi, že sa nechajú chytiť. / Největší rozdíl mezi většinou kriminálníků a jiných lidí je v tom, že kriminálnici jsou příliš hloupí a nechají se chytit.	1	2	3	4	5
14.	Většina lidí je odvážná. / Většina lidí je odvážná.	1	2	3	4	5
15.	Je rozumné lichotiť dôležitým ľuďom. / Je rozumné lichotit důležitým lidem.	1	2	3	4	5
16.	Je možné byť dobrý vo všetkých ohľadoch. / Je možné být dobrý po všech stránkách.	1	2	3	4	5
17.	P. T. Barnum nemal pravdu, keď vravel, že každú minútu sa narodí jeden hlupák. / P. T. Barnum neměl pravdu, když tvrdil, že se každou minutu narodí jeden hlupák.	1	2	3	4	5
18.	Je ťažké dostať sa dopredu bez príležitostného obrousovania rohov. / Je těžké postupovat dopředu bez občasného obrousování hran.	1	2	3	4	5

19.	Ludia, ktorí trpia nevyliciteľnými chorobami, by mali mať šancu zvoliť si bezbolestné usmrtenie. / Lidé trpící nevléčitelnými nemocemi by měli dostat možnost výběru bezbolestně zemřít.	1	2	3	4	5
20.	Väčšina ľudí je schopná zabudnúť na smrť svojich rodičov skôr ako na stratu svojho majetku. / Většina lidí snáze zapomene na smrt vlastních rodičů, než na ztrátu svého majetku.	1	2	3	4	5